

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav českých dějin

Bakalářská práce

Klára Šubrová

Mnichovské dny a jejich ohlas v rozhlasovém vysílání

Munich Days and Their Reflection in Broadcasting

Praha 2012

vedoucí práce: Mgr. Miroslav Michela, Ph.D.

Poděkování

Chtěla bych poděkovat za vedení práce Mgr. Miroslavu Michelovi, Ph.D.

Dále bych ráda poděkovala paní Ivaně Zuranové, která zařizuje provoz archivní badatelny Českého rozhlasu.

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 27. 5. 2012

Abstrakt

Celý rok 1938 byl naplněn množstvím vypjatých událostí, které vyvrcholily na podzim podepsáním Mnichovské dohody. Tato smlouva, která byla podepsána bez účasti představitelů Československého státu, byla jedním z prvních střípků v mozaice Hitlerových kroků, které vyústily k celosvětovému konfliktu – druhé světové válce. V napjatém a nepřehledném roce 1938 zastával rozhlas významnou úlohu. Rozhlas jako významná instituce se výrazně od svého vzniku podílel na rozvíjení kultury, vzdělání a osvěty. Po přijetí Mnichovské dohody se místo vzdělávacích pořadů vysílaly především výzvy k občanům. Odvysílané pořady se orientovaly na historicko-kulturně-vlasteneckou tematiku a na podporu práce pro republiku. Rozhlas během měsíce září 1938 odvysílal důležité projevy československých osobností, které umožnily posluchačům být součástí společenského a politického dění. U všech projevů jsem provedla analýzy a na jejich základě jsem stanovila jejich hlavní rysy. Rozhlas se v tomto období stal pravděpodobně nejvlivnějším sdělovacím prostředkem, který okamžitě zprostředkoval důležité a aktuální informace.

Klíčová slova: Mnichovská dohoda, rozhlas, analýza, září 1938

Abstract

The year 1938 was filled with a number of dramatic events, which culminated with the signing of the Munich Agreement in Autumn. The agreement, which was signed in the absence of the representatives of Czecho-Slovakia, was one of the first pieces in the mosaic of Hitler's strategic steps, which eventually led to a global conflict- World War II. Broadcasting was of the utmost importance in the anxiety and chaos of 1938. Right from its birth, broadcasting played an important part in the development of culture and education (including public education). After the signing of the agreement, appeals to citizens replaced educational programmes. The broadcasts were historical, cultural and patriotic in their themes and they also promoted patriotic endeavors. The year 1938 saw very important broadcasts delivered by important Czecho-Slovakian personages, which gave the listeners the chance to participate in the social and political events of the day. I subjected all of the speeches to analysis and so was able to establish their characteristic features. Broadcasting became one of the most influential media of the time, directly communicating important up-to-date information.

Keywords: Munich Agreement, broadcasting, analysis, September 1938

OBSAH

1.0 ÚVOD.....	8
1.1 Prameny	9
1.2 Literatura.....	10
2.0 REPUBLIKA V OHROŽENÍ.....	11
3.0 OSUDNÉ ZÁŘÍ 1938.....	23
4.0 REFLEXE MNICHOVSKÝCH DNŮ V ROZHLASOVÉM VYSÍLÁNÍ	31
4.1 Analýza projevu Dr. Huberta Ripky – Zahraničně politický přehled o hrozbě Německa ze dne 9. 9. 1938.....	35
4.2 Analýza projevu Edvarda Beneše – K národnostním vztahům ze dne 10. 9. 1938.....	36
4.3 Analýza projevu Petra Zenkla, primátora Prahy – Výzva k Pražanům na podporu státu ze dne 14. 9. 1938.....	37
4.4 Analýza projevu Jana Černého, ministra vnitra – Projev o obětech zářijových nepokojů ze dne 17. 9. 1938.....	38
4.5 Analýza projevu Milana Hodži, ministerského předsedy – O státní politice ze dne 18. 9. 1938	38
4.6 Analýza projevu anonymního řečníka – Projev zástupce lidu v rozhlase – výzva k lidu ČSR, aby bránili vlast ze dne 21. 9. 1938.....	39
4.7 Analýza projevu Mimořádného zpravodajství ČTK v 19:15 hod., čte národní umělec Zdeněk Štěpánek ze dne 21. 9. 1938	40
4.8 Analýza projevu Jana Syrového, předsedy vlády – V osudové chvíli se obrací k lidu a žádá o klid ze dne 22. 9. 1938.....	41
4.9 Analýza projevu Jaroslava Kvapila, spisovatele – Projev k zářijovým událostem pro krajany v Americe ze dne 23. 9. 1938	41
4.10 Analýza projevu neznámého řečníka – Vyhlášení mobilizace ze dne 23. 9. 1938	42
4.11 Analýza projevu Josefa Martíčka, novináře – k zahraničním krajanům, o zradě spojenců ze dne 23. 9. 1938	43
4.12 Analýza projevu mimořádného zpravodajství ČTK – Mnichov – odstoupení pohraničních oblastí a mnichovský diktát ze dne 30. 9. 1938	44
4.13 Analýza projevu primátora Petra Zenkla – Mnichovský diktát a Alice Masarykové – Udílí pokyny sestrám Československého červeného kříže ze dne 30. 9. 1938.....	45

4.14 Analýza projevu ministra propagandy Huga Vavrečky – Projev ministra k mnichovskému rozhodnutí ze dne 30. 9. 1938.....	46
4.15 Analýza projevů generála Jana Syrového a generála Ludvíka Krejčího – Vládní projev ze dne 30. 9. 1938.....	47
4.16 Analýza projevu bývalého ministra veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy Františka Ježka – Mnichovské rozhodnutí – bezpráví na československém národu ze dne 1. 10. 1938	48
4.17 Analýza projevu herce, dramatika a scénáristy Jana Wericha, Vzpomínky na mobilizaci.....	49
4.18 Analýza projevu prezidenta Edvarda Beneše – Abdikační projev při odstoupení z úřadu prezidenta republiky	50
ZÁVĚR.....	52
SEZNAM POUŽITÝCH PRAMENŮ A LITERATURY.....	54
PŘÍLOHY	56

1.0 ÚVOD

Rok 1938 se stal jedním z nejvýznamnějších milníků v dějinách Československa. Probíhající politické události tohoto roku vedly ve svém důsledku k mnichovské konferenci a následnému rozbití Československé republiky. Není tedy překvapením, že byly komentovány v tehdejších médiích – v tisku a rozhlasu.

Ve 30. letech 20. století již měl rozhlas velmi významnou úlohu, protože rozhlasové vysílání poskytovalo široké veřejnosti okamžité zprostředkování aktuálních informací. Od poloviny 30. let se stal rozhlas také důležitým nástrojem domácí i zahraniční politiky. K důležitým událostem této doby byly odvysílány rozhlasové projevy významných osobností. Cílem práce je zpracovat archivované rozhlasové projevy ze září 1938 a na základě analýz stanovit jejich hlavní rysy.

Na začátku druhé kapitoly nazvané „*Republika v ohrožení*“ jsem nastínila situaci při utváření hranic v začátcích zrodu Československé republiky. Pokračuji vývojem česko-německých vztahů ve 20. a 30. letech 20. století. Nástup Adolfa Hitlera k moci roku 1933 přinesl zásadní změny v zahraničněpolitických vztazích mezi Německem a Československem, ale i mezi Čechy a Němci ve vztazích vnitropolitických. Již v tomto roce byla v Československu nejsilnější německou stranou Německá nacionálněsocialistická dělnická strana.¹ V následujících letech docházelo v česko-německých vztazích k menším politickým konfliktům. Ty vyvrcholily v roce 1938 požadavkem Sudetoněmecké strany rozšířit Německou říši o české pohraničí. Hlavním cílem Adolfa Hitlera však bylo zlikvidování Československa, a proto v této kapitole také líčím klíčové momenty vnitropolitického a zahraničního vývoje roku 1938, které ohrožovaly existenci Československého státu.

Ve třetí kapitole nazvané „*Osudné září*“ se podrobně zabývám zářijovými dny roku 1938, které vyvrcholily Mnichovskou konferencí. Tato konference čtyř mocností rozhodla o nových hranicích Československa. Vedla k předání pohraničních území Německu. Neměla však pouze dalekosáhlý dopad na československou společnost, ale měla i zahraničněpolitický rozměr. Důsledky této konference se nesmazatelně vryly do života generace, která je prožila. Myslím, že je důležité si stále tyto dramatické momenty, kdy byla Československu vnucena Mnichovská smlouva, připomínat, aby si lidé uvědomili, jaké byly důsledky po jejím podepsání. Její následky pocítila v krátké době i celá Evropa. Podepsání Mnichovské dohody byl jeden z kroků, který utvrdil nacistické Německo o jeho moci, aby pak později rozpoutalo celosvětový konflikt, druhou světovou válku. O tomto období bylo napsáno velké množství

¹ Eva HAHNOVÁ, „*Mnichov*“ v kontextu (sudeto)německých dějin, in: Mnichov 1938 a česká společnost: sborník z mezinárodního symposia k 70. výročí Mnichovské dohody, (edd.) Zdeněk Hazdra – Lukáš Vlček, Praha 2008, s. 31.

odborné literatury, natočeny dokumentární i hrané filmy a dochovaly se i soudobé prameny (fotografie, novinový tisk, obrazové autentické záběry a zvukové nahrávky).

Ve čtvrté kapitole nazvané „*Reflexe mnichovských dnů v rozhlasovém vysílání*“ popisují historii československého rozhlasu od jeho vzniku až do září 1938. V tomto měsíci bylo rozhlasem odvysíláno 18 projevů československých osobností. U těchto projevů jsem provedla analýzy. Tyto zvukové dokumenty aktuálně informovaly posluchače o důležitých událostech, které se bezprostředně týkaly Československé republiky.

1.1 Prameny

Jelikož mám zrakový handicap, mou pozornost upoutaly zvukové nahrávky, které jsem získala v archivu Českého rozhlasu. Při psaní práce jsem navštěvovala rozhlasovou badatelnu, kde jsou v Archivním fondu uchovány rozhlasové projevy ve zvukové podobě. Jedná se o projevy československých a zahraničních osobností, kterými vyjadřovaly svoje názory, postoje a emoce k zářijovým událostem. Technická kvalita nahrávek je rozdílná. Některé jsou špatně srozumitelné, přerušované nebo nedokončené. U některých chybí začátek, datum vysílání nebo jména řečníků. Projevy jsem převedla do písemné podoby a v celém znění je uvádím v příloze. Velice mě zaujala vzpomínka herce Jana Wericha² na zářijovou mobilizaci. Zprostředkováním jeho osobních zážitků a dojmů jistě dokáže posluchače, jako i mě vtáhnout do dění dané doby. Jako umělec dovedl poutavým jazykem přiblížit atmosféru a náladu lidí při zářijové mobilizaci, která pro ně znamenala jeden ze zlomových okamžiků v jejich životě. Další projevy, které jsem zařadila do své práce, pronesl československý prezident dr. Edvard Beneš. Jeho první projev je z 10. září 1938³ a ujišťuje v něm všechny národnostní skupiny v zemi o jejich rovnoprávnosti. Druhý projev je z 5. října 1938⁴ a Beneš se v něm vzdává svého prezidentského úřadu. Mezi další politické představitele, kteří promlouvali v Československém rozhlasu v září 1938, a jejichž projevy byly archivovány, patří armádní generál Jan Syrový, ministr obrany František Ježek, ministr vnitra Jan Černý, primátor hlavního města Prahy Petr Zenkl, bývalý předseda vlády Milan Hodža, ministr bez portfeje Hugo Vavrečka. Rozhlas byl v tomto roce nejvlivnější médium, které poskytovalo posluchačům okamžité zprostředkování aktuálních informací v oblasti zpravodajské, kulturní a osvětové.

² Archiv Českého rozhlasu v Praze, Archivní fond Českého rozhlasu, soupis pásů AF 4072/1.

³ Tamtéž, soupis pásů AF 364/2.

⁴ Tamtéž, soupis pásů AF 130/8.

1.2 Literatura

Ve druhé kapitole jsem čerpala z knihy Edvarda Beneše *Německo a Československo*. Autor se v knize zabývá československo-německými vztahy ve 20. a 30. letech 20. století. Při psaní práce jsem pracovala s knihou od uznávaných historiků Roberta Kvačka, Aleše Chalupy a Miloše Heyduka *Československý rok 1938*. Autoři v knize líčí politické a diplomatické události tohoto roku. Dalším odborníkem na moderní dějiny je Zdeněk Kárník. Při psaní práce jsem používala jeho knihu s názvem *České země v éře první republiky*, třetí díl nazvaný *O přežití a o život (1936 – 1938)*. Autor se v knize věnuje nejen vývoji politických dějin, ale zabývá se i vývojem hospodářství a kulturou období první republiky. Další knihou, kterou jsem použila při psaní práce, je dílo Jana Filípka *Mnichov 1938 – Hra o Československo*. Kniha mi poskytla nové a zajímavé informace o mnichovských událostech. Ve čtvrté kapitole jsem čerpala např. z knihy Evy Ješutové *Od mikrofonu k posluchačům*. Autorka v knize popisuje jednotlivé etapy vývoje Československého a později Českého rozhlasu. Kniha obsahuje stručné informace o významných rozhlasových událostech, o vývoji programu, legislativě nebo o významných osobnostech.

2.0 REPUBLIKA V OHROŽENÍ

V této kapitole jsem stručně popsala složitou situaci, kterou prožíval nově vzniklý československý stát v začátcích své existence a to hlavně v souvislosti s utvářením a upevňováním svých hranic. Pokračuji vývojem česko-německých vztahů v období první republiky. Převážnou část kapitoly jsem věnovala vnitropolitickým a zahraničním okolnostem, které pomohly Adolfu Hitlerovi k realizaci mnichovské dohody.

V roce 1918 vznikl na ruinách Rakousko-uherské monarchie samostatný stát – Československo. Na základě obdržení nóty ministra zahraničí hraběte Gyulu Andrássyho o kapitulaci navečer 28. října 1918 Národní výbor vydal zákon o „zřízení samostatného státu československého“.⁵ Úkolem československé vlády bylo prosadit její autoritu na celém území státu a stanovit jeho hranice. Vůdcové domácího i zahraničního odboje označovali historické hranice Čech, Moravy a Slezska za přirozené hranice Československého státu. Nová vláda musela vyřešit otázku připojení oblastí Hlučínska, Těšínska, Zakarpatské Ukrajiny a Slovenska. Hlučínsko bylo připojeno na základě Versailleské smlouvy, území Těšínska bylo rozděleno mezi Polsko a Československo. Území Zakarpatské Ukrajiny bylo po staletí součástí Uherska. V roce 1918 zde narůstalo bolševické hnutí, které žádalo spojení země se sovětskou Ukrajinou. V listopadu 1918 však obsadila československá vojska západní část této země a tím toto spojení znemožnila. V průběhu roku 1919 pak byla tato oblast právně připojena k Československé republice a obdržela oficiální název Podkarpatská Rus.⁶ Stanovení hranic na slovenském území bylo obtížné, protože zde neexistovaly historické hranice, které by oddělovaly slovenské území od maďarského. Vznikající nepokoje nebyla Slovenská národní rada schopna řešit, a proto Národní výbor v Praze již 4. listopadu 1918 jmenoval čtyřčlennou slovenskou vládu v čele s Vavrem Šrobárem, která začala pracovat v Uherské Skalici na moravsko-slovenské hranici.⁷ Jejím úkolem bylo zabezpečit státní autoritu nově vzniklého společného státu. Po vojenském i diplomatickém zásahu v průběhu ledna 1919 dostala československá vláda pod kontrolu celé území od toku řek Dunaje a Ipl'u, které se stalo součástí republiky. Kramářova vláda⁸ musela řešit i složitou otázku německých území v pohraničních oblastech historických hranic bývalého Království českého. Toto území obývalo převážně německé obyvatelstvo, které nebylo nadšeno ustanovením nového státu.⁹ Proto zástupci německé politické scény vytvořili 29. října 1918 německou samosprávnou

⁵ Jan FILÍPEK, *Mnichov 1938: hra o Československo*, Praha 2001, s. 28.

⁶ Věra OLIVOVÁ, *Dějiny první republiky*, Praha 2000, s. 78.

⁷ J. FILÍPEK, *Mnichov 1938*, s. 32.

⁸ První vláda československé republiky trvala od 14. listopadu 1918 do 8. července 1919. Zdeněk KÁRNÍK, *České země v éře první republiky, 3. díl – O přežití a o život (1936 – 1938)*, Praha 2003, s. 655.

⁹ V prvních týdnech existence Československa v něm žily tři miliony sudetských Němců. J. FILÍPEK, *Mnichov 1938*, s. 31.

oblast, tzv. Deutschböhmen, s centrem v Liberci, která se stala přímou součástí rakouského státu. Během 14 dnů vznikly další německé oblasti: Sudetenland ve Slezsku a na severní Moravě, Deutschsüdmähren na jižní Moravě a Böhmerwaldgau na Šumavě a v jižních Čechách.¹⁰ Ve všech provinciích byla vytvořena samostatná zemská vláda, přijata nová ústava a zřízen zemský sněm. Československá vláda měla zájem, aby se s německými politickými činiteli dohodla a nabídla předsedovi německé liberální strany Lodgmanovi von Auen, aby byl dosazen jejich zástupce do Národního výboru a do Národního shromáždění. Odmítnutím této nabídky němečtí zástupci vyjádřili svůj postoj a nadále trvali na jejich uznání jako součást německého Rakouska. Rakouská zahraniční politika předpokládala v budoucnu připojení Rakouska k Německé republice, a tudíž neměla zájem na politické dohodě s československou vládou. Zástupci německé menšiny chtěli řešit tento problém na mezinárodní úrovni. Československá vláda však neváhala a vojensky tyto území obsadila. Tento zásah byl ukončen do konce prosince roku 1918. Představitelé zemských vlád uprchli do Vídně. Němečtí politikové, kteří zde zůstali, se přizpůsobili nově vzniklým poměrům. K řešení národnostní otázky německé menšiny v Československu napsal prezident Tomáš Garrigue Masaryk v memorandu britskému ministrovi zahraničí Edwardu Greyovi: „*Předně si přejeme, ačkoli zastáváme princip národnostní, podržeti naši německou menšinu. Zdá se to být paradox, avšak podporujeme německou menšinu na základě principu národnostního. Čechy jsou zcela jedinečným příkladem smíšené země. V žádné zemi nejsou dvě národnosti, tolik - abychom tak řekli - promíšené a propletené, jako v Čechách. Mezi Italy a Němci například je národnostní hranice jednoduchá, ostře vymezená. V Čechách tomu tak není – ve velmi mnoha místech a téměř ve všech městech máme české (nebo německé) menšiny*“.¹¹ Dne 22. prosince 1918 Tomáš Garrigue Masaryk ve svém politickém proslovu, který se týkal vztahů k německému obyvatelstvu v Československu, řekl: „*Pokud předně běží o Němce v našich zemích, je náš program znám dávno. Území obývané Němci je území naše a zůstane naším. My jsme vybudovali náš stát, my jsme jej udrželi, my jej budujeme znova. Přál bych si, aby naši Němci přitom pracovali s námi – to by byla lepší politika než jejich pochybené úsilí nynější. Pochopuji ovšem, a počítám s tím, že jsou v těžké situaci. Přiznávali bohužel pangermánský výbojný program protičeský příliš ochotně, nepochopili světovou situaci, byli zpiti prvotními zdánlivými úspěchy*“.¹² Ministr zahraničí Edvard Beneš žádal na mírové konferenci v Paříži, aby dohodové mocnosti schválily československý postup při stanovení nových hranic. S tímto návrhem souhlasila Francie, neboť měla zájem na posílení

¹⁰ Tamtéž, s. 29.

¹¹ Johann Wolfgang BRÜGEL, *Češi a Němci 1918-1938*, Praha 2006, s. 88.

¹² J. W. BRÜGEL, *Češi a Němci*, s. 91.

Československa. Rovněž i Anglie neměla námitek a připojila se k rozhodnutí Francie. Spojené státy americké s československým postupem zprvu nesouhlasily, ale nakonec i ony správnost uznaly. Mírová konference v Paříži, která probíhala v letech 1919 – 1920 rozhodla i o tom, že Československo musí převzít poměrnou část předválečného rakousko-uherského dluhu a zaplatit dluhy za vydržování legií. Během této mírové konference byla s každou poraženou mocností zvlášť uzavřena smlouva.¹³ Podmínky stanovené ve smlouvách byly velmi tvrdé a byly vnímány jako nespravedlivé. Německo ztratilo kolonie i německá území, strategický levý břeh Rýna byl dán pod dočasnou vojenskou správu spojenců, byla mu uložena náhrada válečných škod. Byl omezen počet mužů v armádě, nesmělo mít brannou povinnost, mělo zákaz zbrojení. Po prohrané válce se změnilo i politické uspořádání státu, padlo císařství a vznikla Výmarská republika, která přijala v roce 1919 ve Výmaru demokratickou spolkovou ústavu. Tato republika trvala až do nástupu nacistů k moci v roce 1933.

Po návratu z mírové konference v Paříži přednesl ministr zahraničí dr. Edvard Beneš před parlamentem dne 30. září 1919 koncept zahraniční politiky Československa. Jednalo se o politiku mírovou, která měla přispívat k budování evropské rovnováhy. Orientoval československou politiku na dvě vítězné západní mocnosti – Velkou Británii, ale především na Francii. S tou uzavřelo 25. ledna 1924 Československo první spojeneckou smlouvu,¹⁴ ve které se smluvní strany zavázaly vzájemně si pomáhat. Neobsahovala však žádnou vojenskou doložku. Poválečný vztah Československa k Německu byl výstižně vyjádřen v prvním poválečném projevu rovněž ministra zahraničí Edvarda Beneše: „*V zájmu našem jest dělati vzhledem k Německu politiku loajální a korektní a vytvořiti si tak brzo v našich vztazích tradici – nikdy však nemůžeme připustiti, abychom se stali nástrojem v rukou svého souseda a ztratili tak svou volnost, svou sílu politickou, diplomatickou a vojenskou*“.¹⁵ Oficiální představitelé Německa zaujímali k Československu stejný postoj. Odlišná situace byla v některých německo-nacionálních frakcích Německa. Jejich oficiální jednání probíhala bez konfliktů, avšak v tisku se vyjadřovaly o československých vnitřních poměrech negativně. Československá zahraniční politika byla vedena tak, aby pomáhala k dohodám a kompromisům mezi Německem a Francií. V takto vedené politice vidělo Československo zachování evropského míru. Ve dnech 5. – 16. října 1925 se uskutečnila ve švýcarském

¹³ Saint-germainská mírová smlouva s Rakouskem byla uzavřena 10. září 1919, Trianonská mírová smlouva s Maďarskem 4. června 1920, Versailleská mírová smlouva s Německem 28. června 1919. Bohumila FERENČUHOVÁ, *Mírová konference, mírové zmluvy a nový evropský systém*, in: Jindřich Dejmek a kol., *Zrod nové Evropy: Versailles, St-Germain, Trianon a dotváření poválečného mírového systému*, Praha 2011, s. 26 – 36.

¹⁴ Edvard BENEŠ, *Německo a Československo*, Praha 2005, s. 31.

¹⁵ Tamtéž, s. 52.

Locarnu konference,¹⁶ na které bylo podepsáno devět dokumentů. Klíčovým dokumentem locarnské konference byl rýnský garanční pakt, ve kterém se Německo zaručilo udržovat a nezvětšovat ozbrojené síly v obsazené oblasti na levé straně Rýna po odchodu spojeneckých vojsk. Německo získalo od Itálie, Velké Británie, Belgie a Francie záruku německé západní hranice mezi Německem a Francií a Německem a Belgií. Východní hranice potvrzeny nebyly, a proto byla mezi Francií a Československem uzavřena dodatečná smlouva o poskytnutí vojenské pomoci v případě napadení Německem. Dne 16. října byla na této konferenci podepsána i německo-československá arbitrážní smlouva, ve které bylo dohodnuto, že sporné otázky mezi oběma státy se budou řešit úřední cestou.¹⁷ Na konferenci byl rovněž projednáván vstup Německa do Společnosti národů. Locarnská konference přispěla k navrácení mezinárodní vážnosti Německa. V následujících letech až do roku 1934 – 1935 byla vzájemná politika mezi Německem a Československem vedena loajální formou. V roce 1933 byla neznámým učitelem tělocviku z Aše Konrádem Heinleinem založena Sudetoněmecká strana.¹⁸ Tato strana v čele se svým zakladatelem se hlásila ke starým tradicím, k hledání moderní německé národní identity a hranic německého státu. V Německu se v tomto roce dostal k moci Adolf Hitler. K jeho plánu přepadení a rozbití Československa měli být využiti sudetští Němci.¹⁹ Ihned po svém nástupu začal Hitler uskutečňovat svoje plány. Jeho prvním cílem bylo provést vnitřní stabilizaci nacistického režimu v samotném Německu. Krátce po uskutečnění tohoto cíle obrátil svou pozornost na dva malé sousedící státy. Cílem jeho ataku bylo Rakousko a Československo. Věta, kterou pronesl před svými generály na jedné z mnoha porad, hovoří zcela jednoznačně: „*Je mým neotřesitelným rozhodnutím vymazat Československo z mapy Evropy*“.²⁰ V další etapě chtěl Hitler zničit Sovětský svaz a na tomto území pak vytvořit ekonomické a strategické zázemí pro založení kontinentální říše. Ve čtvrté etapě chtěl získat kolonie v Africe. Posledním cílem Adolfa Hitlera měl být střet Německa se Spojenými státy v boji o světovou nadvládu.²¹

I po nástupu nacionálně socialistického režimu v Německu v roce 1933 pokračovala československá vláda ve stejné politice jako před tímto rokem. Stanovisko československé

¹⁶ Radko BŘACH, *Československo a Evropa v polovině dvacátých let*, Praha – Litomyšl 1996, s. 297 – 315.

¹⁷ J. W. BRÜGEL, *Češi a Němci*, s. 296.

¹⁸ V roce 1935 získala strana ve svobodných volbách 60% hlasů a v komunálních volbách na jaře 1938 90% hlasů německé menšiny. E. HAHNOVÁ, *Mnichov je zrádná paralela*, in: Václav KLAUS a kol., *Mnichov 1938: sedmdesát let poté: sborník textů*, Praha 2008, s. 86.

¹⁹ Pojem sudetští Němci se poprvé objevuje v němčině jako slovní novotvar v roce 1903, a to nikoli jako vymezení německého obyvatelstva ve vztahu k českým sousedům. Tehdy šlo o pokus popsat rozdíly mezi tzv. národnostním charakterem různých skupin německého obyvatelstva habsburské monarchie, a to mezi tzv. sudetskými a tzv. alpskými Němci. Cit. dle E. HAHNOVÁ, „*Mnichov*“ v kontextu (sudeto)německých dějin, s. 26.

²⁰ J. FILÍPEK, *Mnichov 1938*, s. 68.

²¹ Paul JOHNSON, *Dějiny 20. století*, Praha 1991, s. 337.

politiky k Německu přednesl v parlamentu ministr zahraničí dr. Beneš 31. října 1933: „*Naše zahraniční politika v této těžké a spletité situaci nepociťuje ani nejmenší pochybnosti, ani nejmenšího váhání. Nemění naprosto v ničem svou dosavadní patnáctiletou linii politickou, svou praxi, svou koncepci, svůj postup a své metody. V tom smyslu neměníme také nic na svém dosavadním dobrém a korektním poměru ke svému sousedu německému, ať vývoj jeho vnitřních věcí je jakýkoli a doufáme, že tomu tak bude i ze strany druhé. Do vnitřních věcí kteréhokoli ze svých sousedů se nemícháme a míchat nebudeme*“.²² Za podklad vzájemných a dobrých vztahů s Německem pokládalo Československo smlouvu uzavřenou mezi oběma státy v Locarnu, na jejímž základě se bude budovat bezpečnost a rovnováha v Evropě, což bylo i jedním z cílů československé politiky. Locarnská smlouva obsahovala také dohodu o nevměšování se do vnitřních záležitostí, která byla dodržována. Tato dohoda se vztahovala i na menšinové otázky. V meziválečném období byla německá menšina v Československu největší v Evropě.²³

Až do roku 1935 nacistická podpora Němců žijících v Československu sloužila spíše k posílení citových a kulturních vztahů mezi Německem a Němci za hranicemi říše. Od jara roku 1936 začalo docházet k napjatějším vztahům mezi Německem a Československem. V letech 1936 a 1937 začaly v Německu záměrné ostré tiskové kampaně proti Československu, v kterých byla kritizována československá zahraniční politika, středoevropská politika, smlouva se Sovětským svazem a utiskování německé menšiny v Československu. Od roku 1937 se podpora sudetoněmeckého nacionalismu změnila. Zasahovala do všech oblastí: politické, sociální, ekonomické i kulturní. Již v této době Adolf Hitler uvažoval o germanizaci českých zemí. Nepřátelský vztah nacistického režimu k Československu měl několik příčin. Jednu z příčin k nepřátelství vidělo Německo v tom, že v případě francouzsko-německého válečného konfliktu bude Československo stát po boku Francie. Rovněž spojenectví ČSR se Sovětským Svazem z května 1935 vyvolávalo obavy Německa z politické a vojenské přítomnosti SSSR ve střední Evropě. I poskytování azylu pro německou antifašistickou emigraci umocňovalo Hitlerovu nenávist k Československu.²⁴

V roce 1937 musel Konrád Henlein skrývat svou sounáležitost s nacismem. Jelikož se Sudetoněmecká strana hlásila až do léta 1938 k demokratickým zásadám československého politického systému, musela navenek používat např. demokratickou terminologii nebo demokratické parlamentní metody. Rovněž se musela hlásit k demokratickým principům

²² E. BENEŠ, *Německo a Československo*, s. 58.

²³ Na území Československa žilo přes tři a půl milionů sudetských Němců. J. FILÍPEK, *Mnichov 1938*, s. 6.

²⁴ Robert KVAČEK, *Mnichovské desatero*, in: *Mnichov 1938 a česká společnost: sborník z mezinárodního symposia k 70. výročí mnichovské dohody*, (edd.) Zdeněk Hazdra – Lukáš Vlček, Praha 2008, s. 89.

Československa. Po mnichovské konferenci naráz splynula s NSDAP.²⁵ V průběhu roku 1937 se pokoušela vláda Milana Hodži o řešení německé otázky. Již začátkem roku 1937 se delegace německých demokratických stran sešla s československým premiérem a předložila požadavky na řešení politického německého problému, které se staly podkladem pro tzv. národnostní vyrovnání.²⁶ Dne 18. února 1937 se vláda dohodla s demokratickými novoaktivisty na akceptování jejich požadavků.²⁷ Představitelé novoaktivistů se však obávali obecních voleb, ve kterých by získali malou podporu voličů, protože na politické scéně působili krátký čas, a žádali proto vládu o jejich odložení. Opačný názor na stanovení termínu voleb měla Sudetoněmecká strana, protože se ocitla ve vnitrostranické krizi a výsledky odložených voleb by mohly mít pro stranu negativní dopad. Na základě pomalého dodržování národnostního vyrovnání docházelo v německých demokratických stranách k nejednotě a začínaly spolupracovat se Sudetoněmeckou stranou.²⁸ Rovněž pravé křídlo Hodžovy agrární strany požadovalo spolupráci s Henleinovou stranou. Ta během první poloviny roku 1937 předložila vlastní návrh úpravy československo-německého vyrovnání. Během roku 1937 Německo zesílilo diplomaticko-politický nápor na izolaci Československa. Současně Německo připravovalo úder i po vojenské stránce. Válečný plán připravující zánik Československa byl nazván Fall Grün (Případ Zelený). Tento plán byl postupně přepracováván podle toho, jak se vyvíjela vojenská situace. K jeho realizaci nikdy nedošlo, neboť Německo dokázalo svých cílů dosáhnout na politické úrovni. Válečný plán byl vypracován na základě Směrnice pro jednotnou válečnou přípravu ze dne 24. června 1937. Tato směrnice je obecně považována za počátek plánování nacistické války proti Československu.²⁹ V říjnu 1937 došlo k prvnímu otevřenému nacistickému útoku na Československo. Dne 17. října 1937 se konal v Teplicích krajský sjezd Sudetoněmecké strany.³⁰ Na sjezdu vystoupil Konrád Henlein se svými požadavky na změnu vnitřní a zahraniční politiky Československa. Současně se sjezdem proběhla na teplickém náměstí protivládní demonstrace nacistických poslanců vedena Karlem Hermannem Frankem. Tato demonstrace byla orgány policie potlačena. V listopadu 1937 na zvláštní poradě s generály se

²⁵ E. HAHNOVÁ, „Mnichov“ v kontextu (sudeto)německých dějin, s. 25.

²⁶ Požadavky německých novoaktivistů: 1) zrovnoprávnění německých firem při získávání státních zakázek 2) zajištění poměrného podílu menšin ve veřejné službě a zaměstnanců tam, kde jde o velkou národní koncentraci menšiny 3) zajištění školní výuky v mateřském jazyce 4) doplnění potřebných jazykových norem k usnadnění styku státních orgánů s menšinami 5) zřízení parlamentní komise (tj. „menšinového výboru“), která by dohlížela na dodržování uvedených zásad. Dne 18. února učinila vláda prohlášení o dohodě s německými novoaktivisty. Cit. dle Z. KÁRNÍK, *České země v éře první republiky*, s. 81.

²⁷ R. KVAČEK, *Mnichovské desatero*, s. 90.

²⁸ V lednu 1935 měla Sudetoněmecká strana 107 785 členů, v říjnu 1935 se počet členů zvýšil na 384 392. Na konci roku 1936 měla strana 459 883 členů. Z. KÁRNÍK, *České země v éře první republiky*, s. 70.

²⁹ Robert KVAČEK – Aleš CHALUPA – Miloš HEJDUK, *Československý rok 1938*, Praha 1988, s. 11.

³⁰ J. W. BRÜGEL, *Češi a Němci*, s. 435.

Adolf Hitler neshodl na hodnocení podmínek pro plánovanou válku s Československem. Adolf Hitler je považoval za politicky příznivé, generálové se obávali vzniku evropské války, ve které by podle nich Německo neuspělo. Dne 19. listopadu 1937 podpořil Konrád Henlein ve svém memorandu Hitlerovy tajné plány. Nepokrytě prosazoval variantu připojit celé Čechy a Moravu k říši. Shodli se na společné strategii, kterou sudetoněmecký vůdce shrnul do věty: „*Musíme vždycky žádat tolik, abychom nemohli být nikdy uspokojeni*“.³¹ Ve stejný den došlo ke schůzce ministra zahraničních věcí Velké Británie lorda Halifaxe s Adolfem Hitlerem v Berchtesgaden. V úvodu schůzky lord Halifax zdůraznil, „*že vítá možnost dosáhnout osobní rozmluvou s vůdcem lepšího vzájemného porozumění mezi Anglií a Německem. Mohlo by to mít dalekosáhlý význam nejen pro obě země, ale i pro celou evropskou civilizaci*“.³² Během schůzky hovořil o důvěře mezi oběma státy, která povede k dosažení společného cíle, proměny mapy střední Evropy ve prospěch Německa. Tuto větu rozvíjí: „*K těmto otázkám patří Gdaňsko, Rakousko a Československo. Anglie má zájem na tom, aby ke změnám došlo pokojným vývojem a aby se nepoužívalo metod, které by mohly způsobit další otřesy, nežádoucí jak pro vůdce, tak pro jiné státy*“.³³ V průběhu roku 1938 se postavení Československa ve středoevropském kontextu změnilo. Jeho vývoj s obavami, ale i nadějemi sledovala celá Evropa.

Od roku 1933 do roku 1938 si Adolf Hitler v Německu získal tak silnou pozici, že si mohl dovolit splnit slib o vytvoření Velkoněmecké říše. V průběhu měsíce ledna a února 1938 došlo v Německu k významným vnitropolitickým změnám a výměně osob na strategických pozicích. Na pozici ministra zahraničních věcí byl dosazen Joachim von Ribbentrop místo Konstantina von Neuratha, i zde si Hitler ponechal hlavní slovo při rozhodování. Rovněž z ministerstva hospodářství byl odvolán Hjalmar Schacht. Z funkce velitele Wehrmachtu byl odvolán Werner von Fritsch, kterého nahradil generál Walter von Brauchitsch. To zajistilo Adolfu Hitlerovi naprostou loajalitu armády. Sám se prohlásil za nejvyššího velitele branné moci. Po zrušení ministerstva války a odstranění jeho ministra Wenera Eduarda Fritze von Blomberga bylo vytvořeno vrchní velení branné moci, jehož šéfem se stal generál Wilhelm Keitel.³⁴ Tyto změny upevnil Hitlerovu pozici, a tak mohl svoji pozornost obrátit na Rakousko, na které začal vyvíjet tlak, aby se připojilo k Německu.

V první polovině února 1938 se uskutečnila schůzka Adolfa Hitlera s rakouským kancléřem Kurtem von Schuschniggem. Německý vůdce vznesl požadavky vůči Rakousku.

³¹ J. FILÍPEK, *Mnichov 1938*, s. 60.

³² R. KVAČEK – A. CHALUPA – M. HEJDUK, *Československý rok 1938*, s. 22.

³³ Tamtéž, s. 23.

³⁴ P. JOHNSON, *Dějiny 20. století*, s. 346.

Žádal o zavedení politické svobody, propuštění členů nacistické strany a zrušení zákazu politických stran. Dne 20. února 1938 pronesl Hitler projev, který odvysílal i československý rozhlas, ve kterém vyhlásil „ochranu práv“ Němců v Rakousku a v Československu za životní zájem Německa.³⁵ V projevu otevřeně napadl Československo: „*Pro světovou moc je trvale nesnesitelné dívat se na příslušníky svého národa, jimž jest pro jejich spojitost s mateřským národem a jeho osudem ustavičně činěno nejvážnější příkoří. Mezi zájmy Německé říše náleží ochrana příslušníků německého národa, kteří z vlastní síly nejsou s to, aby si zabezpečili na našich hranicích právo lidské a politické svobody*“.³⁶ Dne 24. února 1938 odmítl kancléř Kurt von Schuschnigg všechny Hitlerovy podmínky.³⁷ Důsledkem jejich odmítnutí byl naplánován tzv. anšlus Rakouska. Německo mělo v plánu připojit sousedící Rakousko již před rokem 1938. Adolf Hitler se dopisem ujistil o postoji Benita Mussoliniho o záměru připojit Rakousko k Německu a rovněž mu navrhl spolupráci. Dne 11. března 1938 telefonoval princ Filip Hessenský postoj Mussoliniho: „*Duce přijal celou věc velmi přátelsky. Posílá vám pozdrav. Byl o všem zpraven z Rakouska. Zprávy mu podával Schuschnigg. Po jedné rozpravě Mussolini prohlásil, že Rakousko pro něho nemá význam*“.³⁸ Po navázání těsnějších německo-italských vztahů však bylo Rakousko nuceno navázat hlubší styky s Německem. Již v roce 1936 podepsal německý velvyslanec ve Vídni Franc von Papen novou dohodu, která obsahovala přípravy k integraci autoritativního režimu rakouské Vlastenecké fronty (Vaterland Front) do říše. Západní mocnosti se stavěly k nezávislosti Rakouska velmi nepřesvědčivě. I přes stále sílící prozápadní tendence se rakouskému kancléři Kurtu von Schuschniggovi nepodařilo spojit osud jeho země se zájmy Francie a Velké Británie.³⁹ Na 13. března 1938 kancléř vyhlásil plebiscit, který měl rozhodnout o poměrech v zemi. Když však již Německo 11. března 1938 předložilo rakouské vládě ultimatum, rakouský kancléř rezignoval a umožnil tak, aby vládu převzali němečtí nacisté. Jednotky Wehrmachtu 12. března 1938 překročily hranice země.⁴⁰ Rakousko bylo 13. března 1938 prohlášeno za součást Německa jako tzv. Východní marka. Velký vliv měl anšlus Rakouska na Němce žijící v Československu. Tímto krokem bylo jejich nadšení vystupňováno a byli přesvědčeni, že v brzké době budou splněny i jejich požadavky. Připojením Rakouska k Německu se postavení Československa podstatně zhoršilo. Prodloužily se jeho hranice s Německem a tím se jejich obrana ztížila. V této souvislosti 12. března 1938 ministr zahraničí Kamil Krofta

³⁵ Z. KÁRNÍK, *České země v éře první republiky*, s. 502.

³⁶ R. KVAČEK – A. CHALUPA – M. HEJDUK, *Československý rok 1938*, s. 51.

³⁷ John BRADLEY, *Dějiny třetí říše*, Praha 1995, s. 75.

³⁸ R. KVAČEK – A. CHALUPA – M. HEJDUK, *Československý rok 1938*, s. 45.

³⁹ J. FILÍPEK, *Mnichov 1938*, s. 53-54.

⁴⁰ Tamtéž, s. 54.

upozornil francouzského vyslance: „*Anšlus je zatěžkávací zkouškou pro budoucnost našeho státu*“.⁴¹

Od jara 1938 napětí v československo-německých vztazích narůstalo. Množily se pohraniční šarvátky. Začaly se objevovat indicie vojenských příprav německé branné moci k útoku na Československo.⁴² Již 20. března 1938 proběhla v Německu schůzka Konráda Henleina a Karla Hermanna Franka s Adolfem Hitlerem.⁴³ Na schůzce dohodli další postup proti Československu. Hlavním úkolem sudetských Němců mělo být vyvolávání incidentů a nepokojů v českém pohraničí, které měly být důvodem k vojenskému zásahu Německa. Znovu schválili taktiku, že sudetští Němci musí vždy žádat tolik, aby jim nemohlo být československou stranou vyhověno. Během celého měsíce března se uskutečňovaly celonárodní akce za dosažení jednoty a podpory proti hrozbám Němců. Na posílení obranyschopnosti se uskutečnilo 23. března 1938 cvičení civilní protiletectvé obrany. Dne 27. března 1938 proběhly branné srazy a zkouška mobilizační pohotovosti dělnických tělovýchovných a sportovních organizací.⁴⁴ Přes veškerou snahu československé zahraniční politiky usměrnit vztahy s Německem, aby bylo předcházeno henleinovským provokacím, které jím byly schvalovány, bylo neúspěšné. Dne 29. března 1938 oznámil premiér Milan Hodža, že vláda v nejbližší době přistoupí ke změně zákonů, které budou řešit menšinový problém v republice. S tímto návrhem nesouhlasila nejen Sudetoněmecká strana, ale i zástupci menšiny polské, maďarské a s nimi i zástupce Hlinkovy ľudové strany. Přes protesty národnostních menšin došlo k navrženým změnám zákonů a návrh po menších úpravách dostal název národnostní statut. S vládním návrhem však nesouhlasili představitelé Henleinovy strany, a proto se 1. dubna 1938 Milan Hodža sešel se zástupci strany a nabídl podstatné ústupky ve vládním návrhu (např. zákaz odnárodnění, nový jazykový zákon, proporční účast menšin na státním rozpočtu, školskou samosprávu, úpravu jmenování státních úředníků).⁴⁵ Navržená opatření byla odmítnuta jako nedostatečná. V pohraničních oblastech docházelo k neustálým nepokojům a rozbrojům, přesto rozhodla československá vláda, že umožní účast sudetských Němců na volbách v říši i v Rakousku. Dne 24. dubna 1938 proběhl v Karlových Varech sjezd Sudetoněmecké strany, na kterém její představitel Konrád Henlein vznesl požadavky vůči Československé republice. Podmínky byly shrnuty do

⁴¹ R. KVAČEK – A. CHALUPA – M. HEJDUK, *Československý rok 1938*, s. 50.

⁴² Německý vojenský rozpočet tvořil v roce 1935 15,8% celkových vládních výdajů, o dva roky později se zdvojnásobil a v roce 1938 dosáhl 42,7% rozpočtu. J. FILÍPEK, *Mnichov 1938*, s. 44.

⁴³ Zdeněk ŠAMBERGER, *Mnichov 1938 v řeči archivních dokumentů*. Komentář k edici Státního ústředního archivu v Praze Protifašistický a národně osvobozenecský boj českého a slovenského lidu, 1938 – 1945, Praha 2000, s. 15.

⁴⁴ R. KVAČEK – A. CHALUPA – M. HEJDUK, *Československý rok 1938*, s. 52.

⁴⁵ Z. KÁRNÍK, *České země v éře první republiky*, s. 512.

8 bodů v tzv. Karlovarském programu,⁴⁶ který rozšiřoval požadavky z dubna 1937. Pro vládu však byly tyto požadavky nepřijatelné. Zvyšující se teror v pohraničních oblastech donutil parlament, aby vytvořil zvláštní výbor poslanců, kteří měli vyhrocenou situaci v této oblasti vyšetřit. V této době vláda dostávala od občanů velké množství rezolucí, aby se fašismu neustupovalo. Lidé chtěli bránit republiku a své odhodlání chtěli demonstrovat současně s oslavami 1. máje. Pražský 1. květen 1938 se stal mohutnou manifestací na obranu republiky. Přestože francouzsko-československé smlouvy byly stále v platnosti, minimálně od března 1938 naznačovaly západní mocnosti, že v případě vzniku vojenského konfliktu neposkytnou Československu pomoc. Při své první návštěvě Velké Británie 18. března 1938 francouzský ministr zahraničí Bonnet před Chamberlainem i Daladierem prohlásil, že Francie v případě napadení Československa dodrží smlouvu. Obě velmoci se zatím od svých závazků vůči Československu nedistancovaly. Ještě v průběhu konference konané 28. – 30. dubna 1938 v Londýně⁴⁷ francouzská strana zdůrazňovala, že ústupky sudetským Němcům nepostačí, protože cílem Hitlera je nejen zničit Československo, ale zajistit si nadvládu nad kontinentální Evropou. Chamberlain připomněl, že Velká Británie nemá žádnou povinnost pomoci Francii v případě, že se dostane do války s Německem kvůli Československu. Britská vláda se snažila ovlivňovat vládu francouzskou ke zdrženlivosti vůči Československu. Koncem dubna 1938 podával velvyslanec Jan Masaryk do Prahy zprávu o britských názorech na politickou situaci: britský ministr války vyličil dnes přísně důvěrně vedoucím zástupcům tisku USA svůj názor na zahraničně politickou situaci. O Československu mluvil velmi pesimisticky. Nic prý nezachrání Československo před německým panstvím, dosaženým snad i bez přímé invaze. Doslovně řekl: „*Osud Československa je zpečetěn*“.⁴⁸ Na základě informací zpravodajské služby o tom, že Německo stahuje k československým hranicím vojsko, rozhodla Hodžova vláda v noci na 21. května 1938 o vyhlášení částečné mobilizace.⁴⁹ Vyhlášení mobilizace překvapilo Adolfa Hitlera i západní spojence. Tento krok vedl Hitlera k rozhodnutí a vydal směrnicí o přípravě vojenského útoku proti Československu. Naopak mobilizace byla kladně přijata mezinárodní pokrokovou veřejností jako rozhodné gesto proti útočným záměrům nacistického Německa. Během letních měsíců se uskutečnilo několik schůzek Německa

⁴⁶ 1) úplnou rovnoprávnost a rovnocennost sudetských Němců s českým národem, 2) jejich uznání za právní osobnost, 3) určení a uznání uzavřeného německého sídelního území, 4) vybudování německé samosprávy ve všech oborech veřejného života, týkajících se německé národní skupiny, 5) zřízení zákonných ochranných opatření pro ty sudetské Němce, kteří žijí mimo uzavřené sídelní území, 6) odčinění bezpráví spáchaného na sudetských Němcích od roku 1918 a náhradu škod vzniklých mu tímto bezprávím, 7) uznání a provedení zásady, že v německém území mají být pouze němečtí veřejní zaměstnanci, 8) úplnou svobodu přiznání se k německému národu a německému světovému názoru. Cit. dle Z. KÁRNÍK, *České země v éře první republiky*, s. 515.

⁴⁷ Edvard BENEŠ, *Mnichovské dny: paměti*, Praha 1968, s. 78.

⁴⁸ Z. ŠAMBERGER, *Mnichov 1938 v řeči archivních dokumentů*, s. 22.

⁴⁹ Tamtéž, s. 23.

s Velkou Británií, na kterých zástupci Německa stále opakují, že chtějí vyřešit vztahy sudetských Němců a Čechů bez použití násilí. Na řešení otázky jak vše vyřešit bez boje, se následně i soustředilo veškeré anglo-francouzské diplomatické úsilí.

Dne 16. července 1938 se anglický vyslanec Basil Newton obrátil s návrhem na prezidenta Edvarda Beneše, aby pozval anglického lorda Waltera Runcimana, který by urovnal vztahy mezi československou vládou a Henleinovou stranou a docílil vzájemné dohody.⁵⁰ Navrhl, že by bylo vhodné, aby o vyslání prostředníka požádala československá vláda. Za vhodného prostředníka na tuto misi byl vybrán sir Walter Runciman. Antifašistická československá veřejnost přijala zprávu o Runcimanově misi s podezřením a obavou. Dne 2. srpna 1938 klub komunistických poslanců vyjádřil své názory větou: „Československo je samostatným státem a jedině lid Československa má právo rozhodovat o osudu své země“.⁵¹ Misi zahájil sir Runciman příjezdem do Prahy 3. srpna 1938.⁵² Během mise uskutečnil jednání jak s prezidentem Benešem a premiérem Hodžou, tak s delegací Sudetoněmecké strany, která byla pověřena jednáním s vládou. Již 1. srpna 1938 zástupci této strany odmítli národnostní statut a žádali jednání na základě svých požadavků. I na další schůzce 11. srpna 1938 byly odmítnuty další vládní návrhy.⁵³ Delegace Sudetoněmecké strany oznámila, že bude jednat pouze na základě karlovarských požadavků, které byly ještě rozšířeny, a tím znemožněno jejich případné přijetí. Pokračovala jednání, do kterých koncem srpna 1938 osobně vstoupil prezident Beneš. Ve dnech 25. – 29. srpna 1938 předložil prezident Beneš Sudetoněmecké straně a Runcimanovi návrh nového řešení, které později dostalo název „třetí plán“ („prvním plánem“ bylo nazýváno dubnové memorandum, „druhým plánem“ pak národnostní statut).⁵⁴ I třetí plán byl německou stranou odmítnut. Taktika kladení stále nových požadavků ze sudetoněmecké strany byla úspěšná. Československá vláda nakonec pod mezinárodním tlakem vytvořila tzv. čtvrtý plán,⁵⁵ který v podstatě splňoval všechny původní Henleinovy požadavky – 8 karlovarských bodů, které byly předneseny 24. dubna 1938 na sjezdu Sudetoněmecké strany. Dne 5. září 1938 se dostavila na pražský Hrad henleinovská delegace v čele s Ernstem Kundtem a Wilhelmem Sebekowským. Prezident Beneš delegaci navrhl, aby sepsala své požadavky, kterým bude vyhověno. Toto jednání zástupci Henleinovy strany nepředpokládali a usoudili, že československá vláda vážně zamýšlí splnit jejich karlovarské

⁵⁰ Z. KÁRNÍK, *České země v éře první republiky*, s. 550.

⁵¹ R. KVAČEK – A. CHALUPA – M. HEJDUK, *Československý rok 1938*, s. 138-139.

⁵² Z. KÁRNÍK, *České země v éře první republiky*, s. 552.

⁵³ Tamtéž, s. 553.

⁵⁴ Tamtéž, s. 555.

⁵⁵ Oficiálně se čtvrtý plán jmenoval Návrh o postupu jednání ohledně úpravy národnostních otázek, sjednaný mezi československou vládou a zástupci Sudetoněmecké strany. Cit. dle Z. KÁRNÍK, *České země v éře první republiky*, s. 558.

požadavky.⁵⁶ Vedení sudetoněmecké strany dospělo k názoru, že nelze tentokrát požadavky odmítnout, ale do jednání s vládou chtěla vstoupit až po Hitlerově projevu na Norimberském sjezdu. K odkladům využila Sudetoněmecká strana tzv. moravskoostravský incident. Norimberský sjezd se konal ve dnech 6. – 12. září 1938.⁵⁷ Projevy, které na tomto sjezdu přednesli Adolf Hitler, Hermann Göring a Joseph Goebbels, byly signálem k vystupňování teroristických činů henleinovců v pohraničí. Na tyto akce reagovala československá vláda vyhlášením stanného práva.⁵⁸ Již 15. září 1938 říšský rozhlas hlásil zkreslenou zprávu Konráda Henleina o tvrdém vojenském zásahu proti bezbranným sudetským Němcům. Závěr proslovu ukončil slovy: „*Chceme domů, do říše!*“⁵⁹ Vzhledem ke stávající situaci vláda 15. září 1938 úředně rozpustila oddíly sudetoněmeckých polovojenských Sudetendeutsches Freikorps a o den později zakázala Sudetoněmeckou stranu.⁶⁰ Následující den skončila svou činnost Runcimanova mise. Ve své závěrečné zprávě, kterou obdržel prezident republiky, vyhodnotil Runciman dosavadní poznatky, výsledky a návrhy. Připustil: „*Odpovědnost za konečné rozbití jednání padá podle mého názoru na pana Heinleina a pana Franka a na ty z jejich přívrženců uvnitř i mimo hranice státu, kteří na ně naléhali, aby zahájili extremistickou a neústavní činnost...*“ a podotýkal: „*Být ovládán cizí rasou je samo o sobě přikořím a jsem toho mínění, že československá správa v sudetských oblastech za posledních 20 let – třeba nebyla aktivně potlačující a jistě ne teroristická – svou povahou projevovala nedostatek taktu a pochopení*“.⁶¹

⁵⁶ Robert KVAČEK, *Osudná mise*, Praha 1958, s. 161.

⁵⁷ Z. KÁRNÍK, *České země v éře první republiky*, s. 570.

⁵⁸ Stanné právo bylo vyhlášeno ve 13 vybraných okresech. Tamtéž, s. 572.

⁵⁹ Tamtéž, s. 573.

⁶⁰ Tamtéž, s. 573.

⁶¹ Z. ŠAMBERGER, *Mnichov 1938 v řeči archivních dokumentů*, s. 37.

3.0 OSUDNÉ ZÁŘÍ 1938

Ve třetí kapitole jsem se věnovala dramatickým zářijovým událostem roku 1938, které bezprostředně vedly k Mnichovské dohodě, na jejímž základě se čtyři evropské mocnosti dohodly na postoupení pohraničních oblastí Československa ve prospěch nacistického Německa.

Během měsíce září 1938 se znatelně zvýšilo politické napětí v celé Evropě. Pokračovala intenzivní diplomatická jednání mezi státy zainteresovanými ve středoevropské krizi. Výsledkem těchto jednání byla stále menší ochota demokratických velmocí poskytnout Československu vojenskou pomoc. Jejich cílem bylo zachování míru diplomatickou cestou. Již v březnu 1938 napsal Chamberlain své sestře dopis, ve kterém jí vysvětluje postoj britské zahraniční politiky: *„Stačí se podívat na mapu, aby každý viděl, že ani Francie ani my nemůžeme prakticky udělat nic, abychom ušetřili Československo od německé pohromy, rozhodnou-li se to Němci udělat. Rakouské hranice jsou volné. Znamé Škodovy závody jsou v dosahu snadného bombardování z německých letišť, všechny železniční tratě jsou napojeny na německé, Rusko je vzdálené sto mil. To jsou důvody, proč nemůžeme pomoci Československu – byla by to jen záminka pro rozpoutání války s Německem“*.⁶² Velká Británie a Francie se všestranně snažily vyhovět požadavkům Německa vůči Československu a předpokládaly, že tím zabrání vzniku válečného konfliktu. Československo bylo západními mocnostmi neoprávněně stále osočováno z nečinnosti řešit sudetoněmeckou otázku a napadáno z útisku Němců. Kvůli těmto nepravdivým zprávám vysílaných z Německa by mohl být jeho vojenský útok považován ostatními zeměmi za vyprovokovaný z československé strany. Při takto vnímaném iniciátorovi konfliktu by nepřicházela v úvahu podpora od západních mocností. Také podporu od Polska a Maďarska vzhledem k jejich územním zájmům na území Československa nebylo možno očekávat. Hitler tímto chtěl dostat Československo do mezinárodní izolace. V této době vydal Adolf Hitler příkaz, aby na československo-německých hranicích docházelo k vyvolávání organizovaného neklidu, provádění menších akcí proti československým hlídkám a strážnicím. Těmito akcemi se snažil ovlivnit probíhající jednání. K tomuto úkolu byly v polovině září 1938 vytvořeny zvláštní oddíly, tzv. Freikops, které úzce spolupracovaly s nacistickými oddíly SA a SS. Do těchto oddílů se hlásili sudetští Němci, kteří uprchli z Československa.⁶³ Prezident Beneš si byl vědom kritické situace a zaslal 16. září 1938 francouzské vládě rychlou písemnou zprávu: *„Dochází k rozhodné chvíli v boji mezi námi a Berlínem. Nejde o naši minoritu. Jde o odvěky*

⁶² J. FILÍPEK, *Mnichov 1938*, s. 64.

⁶³ Věra OLIVOVÁ, *Československé dějiny 1919-1939*, II., Praha 1991, s. 298.

*boj, o německou nadvládu ve střední Evropě. Máme být smrtelně zasaženi. Tím bude zasažena celá střední Evropa, celá dosavadní politika Francie a tím Francie sama. Budeme-li pevní, Hitlera zarazíme. Prosím, aby to francouzská vláda všechno uvážila. Zůstali jsme Francii věrni a věrni jí v nejtěžších chvílích zůstaneme. Činíme tento důrazný apel na vládu francouzskou a věříme, že i ona v duchu naší spojenecké smlouvy zůstane s námi v tomto boji, ať se stane, co se stane. Budeme-li pevní my, půjdou s námi nakonec všichni ostatní v Evropě proti nacistickému Německu“.*⁶⁴

V Londýně 18. září 1938 proběhla anglo-francouzská porada, na které se představitelé obou států dohodli na konečném řešení. Britská vláda po Chamberlainově poradě s Runcimanem došla k závěru, že je třeba, aby Československo odstoupilo sudetoněmecké oblasti. Francouzská strana v čele s Daladierem nejprve oponovala, avšak po dalším jednání a příslibu britské záruky pro zbývající Československo na návrh přistoupila.⁶⁵ Výsledkem jednání byly tyto závěry, které byly zaslány československé vládě:

1. V dané situaci není již možná žádná československo-německá dohoda. Jsou možná pouze dvě řešení. Vyhovět německým požadavkům nebo riskovat válečný konflikt.
2. V případě válečného konfliktu by do něho mohly být vtaženy státy spojené svými stále platnými závazky s Československem, tj. Francie, Rusko a nepřímá Anglie. Ale ať by tyto státy podnikly cokoli, bylo by v dané chvíli nemožné poskytnout československému státu účinnou obranu.
3. Celá válka s Německem na obranu Československa by však současně byla zcela zbytečná, neboť ani po ní by nebylo možné, aby „příslušní státníci obnovili nynější hranice Československa“.
4. Jediným možným řešením tedy je akceptovat Hitlerovy požadavky a vydat československé pohraniční území Německu. Zbývající území Československa by pak bylo neutralizováno. Mělo být zbaveno všech dosavadních mezinárodních smluvních závazků.⁶⁶

Vláda na odpověď dostala velmi krátkou lhůtu, neboť měla být následujícího dne uskutečněna schůzka Chamberlaina s Hitlerem, na které potřebovala britská strana znát stanovisko Československa. Ve vypjaté situaci vláda projednávala anglo-francouzské ultimátum. Dne 20. září 1938 československá vláda tyto požadavky odmítla a ministr zahraničí Kamil Krofta je předal velvyslancům Velké Británie a Francie. V noci z 20. na 21. září 1938 byl znovu vyvíjen britským a francouzským velvyslancem silný tlak na prezidenta. Ten celý rozhovor uzavřel slovy: „*Jak vidím, předložili jste mi jménem svých vlád jistý druh*

⁶⁴ Tamtéž, s. 299 – 300.

⁶⁵ Z. KÁRNÍK, *České země v éře první republiky*, s. 586.

⁶⁶ Věra OLIVOVÁ, *Dějiny první republiky*, Praha 2000, s. 260.

*ultimáta. To, co tu vaše země vzhledem k nám podnikají, je ojedinělé v historii. Svolám vládu a politické strany a společně s nimi učiním rozhodnutí“.*⁶⁷ Tuto vyhrocenou situaci projednávala československá vláda i se Sovětským svazem. Sovětský velvyslanec Sergej Alexandrovskij sdělil vyjádření své země, že v případě dodržení smluv ze strany Francie i SSSR dodrží své závazky a pomůže Československu. V opačném případě se musí Československo obrátit na Společnost národů. Pokud ta by označila Německo za útočníka, pak by SSSR mohl vojensky zasáhnout. Ani reakce sousedních států nebyla pro Československo příznivá. Očekávalo se, že Maďarsko se k nacistickému nátlaku připojí. Regent admirál Miklós Horthy spolu s náčelníkem generálního štábu a ministrem zahraničí navštívili osudného 21. září 1938 v Berchtesgaden Hitlera a pravděpodobně se již na této schůzce rozhodlo, s jakým plánem Hitler vystoupí při druhé Chamberlainově návštěvě. I Polsko se postavilo na stranu nepřátel Československa. Ten samý den předal polský vyslanec Kazimierz Papée československému ministrovi zahraničí Kamilu Kroftovi polskou nótu, kterou varšavská vláda vypověděla platnost dohody z roku 1925 o hranicích na Těšínsku, Opavě a Spiši.⁶⁸ Na základě událostí 21. září 1938 československá vláda přijala britské a francouzské ultimátum. Ve stručné nótě adresované oběma západním mocnostem se píše: *„Přinucena okolnostmi, ustupujíc neobyčejně naléhavým domluvám a odvodivši důsledky ze sdělení vlády francouzské a britské z 21. září 1938, v němž obě vlády vyslovily své stanovisko k pomoci Československu pro případ, že by odmítlo přijmout francouzsko-britské návrhy a bylo pak napadeno Německem, vláda československá přijímá v tomto postavení s pocity bolesti francouzské a britské návrhy.“*⁶⁹ Přijetí britsko-francouzského ultimáta vyvolalo mezi obyvatelstvem pobouření a zoufalství. Lidé demonstrovali v pražských ulicích, zasílali prezidentu Benešovi dopisy, rezoluce a výzvy, ve kterých žádali obranu republiky. Reakce veřejnosti byla tak prudká a spontánní, že 22. září 1938 podala vláda v čele s premiérem Hodžou demisi. Ještě ten samý den večer oznámil prezident Beneš sestavení nové vlády v čele s armádním generálem Janem Syrovým. O den později vyhlásil prezident republiky na základě rozhodnutí nové vlády mobilizaci.⁷⁰ Prezident Edvard Beneš jmenoval hlavním velitelem dosavadního náčelníka Hlavního štábu československé armády generála Ludvíka Krejčího. V těchto dnech probíhala i anglo-německá jednání v Godesbergu. Hitlerovy

⁶⁷ E. BENEŠ, *Mnichovské dny*, s. 263.

⁶⁸ Z. KÁRNÍK, *České země v éře první republiky*, s. 590 – 591.

⁶⁹ V. OLIVOVÁ, *Československé dějiny 1919-1939*, s. 308.

⁷⁰ Mobilizace byla vyhlášena ve 22:15, respektive ve 22:30 hodin. Povoláno bylo 1253 tisíc osob, z nichž skutečně nastoupilo 928 tisíc, tedy 74 procent. Počty mobilizované armády tak dosáhly 1128 tisíc osob, 48 000 důstojníků a 9000 rotmistrů. Cit. dle Ladislav KUDRNA, *Padlí vojáci československé armády v době branné hotovosti státu v roce 1938*, in: Mnichov 1938 a česká společnost: sborník z mezinárodního sympozia k 70. výročí mnichovské dohody, (edd.) Zdeněk Hazdra – Lukáš Vlček, Praha 2008, s. 56.

požadavky se stupňovaly. Předložil řadu dalších územních požadavků, včetně požadavků Polska a Maďarska. Polsko požadovalo navrácení Těšínska a Hlučínska, Maďarsko území Slovenska a Podkarpatskou Rus. Dalším požadavkem bylo zabrat větší část československého území a to především s vojenským opevněním. Po ztrátě opevnění by nemělo Československo možnost účinné obrany. Během těchto jednání došla zpráva, že Československo mobilizovalo a schůzka byla ukončena bez výsledku. V týdnu od 23. – 28. 9. 1938 došlo ke změnám postojů některých států k otázce Československa. Malodohodové státy oznámily, že v případě útoku Maďarska na Československo splní své závazky. Velká Británie, Francie i Sovětský svaz uvedly své armády v pohotovost.⁷¹ Dne 25. září 1938 odevzdal Jan Masaryk odpověď vlády na godesberské memorandum a přednesl její stanovisko: „*Má vláda mě žádá, abych prohlásil co nejslavnostněji, že požadavky pana Hitlera v jejich nynější formě jsou pro mou vládu naprosto a bezpodmínečně nepřijatelné. Proti těmto novým a krutým požadavkům pokládá má vláda za svou povinnost postavit se na svrchovaný odpor a my tak s boží pomocí učiníme. Národ svatého Václava, Jana Husa a Tomáše Masaryka nebude národem otroků*“.⁷²

Dne 26. září 1938 Hitler v berlínském Sportovním paláci ve svém projevu zaútočil na prezidenta Beneše. Obvinil ho z intrik, které oddalují splnění oprávněných německých požadavků. Ve svém projevu pronesl: „*Učinil jsem panu Benešovi nabídku. Není to nic více než provedení toho, co již přijal. Nyní má ve svých rukou rozhodnutí, bude-li válka, nebo mír. Bud' tuto nabídku přijme nyní a dá konečně Němcům jejich svobodu, nebo půjdeme my a tuto svobodu jim přineseme...V této hodině celý německý národ je sjednocen se mnou*“.⁷³ Hitler pak informoval anglického velvyslance v Berlíně, že v případě nepřijetí godesberských požadavků do 28. září 1938 bude zahájena proti Československu válka.⁷⁴ V těchto dnech současně proběhla jednání Velké Británie a Francie, na kterých bylo dohodnuto, že Československo musí godesberské požadavky přijmout. Dne 26. září 1938 obdržel prezident Beneš telegram od amerického prezidenta Franklina Delana Roosevelta, v kterém je žádán, aby pokračoval v jednáních, která povedou k udržení světového míru. V následujících dnech obdržel prezident Beneš mnoho diplomatických dopisů od ministrů zahraničních věcí z celého světa se stejnými požadavky. Stále pokračoval nátlak britské vlády na Československo. Dne 27. září 1938 představitelé československé vlády obdrželi od Chamberlainovy vlády „Time-table“, neboli časový plán, který okupaci pohraničí rozdělil na etapy. Z těchto událostí bylo zřejmé, že v Mnichově budou rozhodovat západní mocnosti a Československo bude přizváno

⁷¹ V. OLIVOVÁ, *Československé dějiny 1919-1939*, s. 314 – 315.

⁷² V. OLIVOVÁ, *Dějiny první republiky*, s. 272.

⁷³ E. BENEŠ, *Mnichovské dny*, s. 300.

⁷⁴ V. OLIVOVÁ, *Československé dějiny 1919-1939*, s. 316 – 317.

pouze jako pozorovatel.⁷⁵ Prezident Beneš Chamberlainův plán odmítl s tím, aby celou věc řešila mezinárodní konference s československou účastí. Toto stanovisko anglická vláda obdržela 29. září 1938. V noci z 27. na 28. září 1938 prezident Franklin Delano Roosevelt⁷⁶ navrhl Velké Británii a Francii, aby byla svolána mezinárodní konference.⁷⁷ Mezinárodní konferenci navrhovala od března 1938 i sovětská vláda. V prohlášení ze dne 17. března 1938 na tuto skutečnost upozorňoval sovětský ministr Maxim Litvinov: „*Zítřka už může být pozdě, ale dnes je ještě čas, jestliže všechny státy, zvláště velmoci, zaujmou jasné nedvojsmyslné stanovisko k problému kolektivní záchrany míru*“.⁷⁸ O zprostředkování mezinárodní konference byl anglickou vládou požádán Benito Mussolini. Dne 28. září 1938 bylo dohodnuto, že druhý den proběhne konference v Mnichově za účasti zástupců Německa, Velké Británie, Francie a Itálie. Zástupci Spojených států amerických a Ruska nebyli na konferenci přizváni. Rovněž Československo na žádost Hitlera bylo z jednání vyloučeno. Ve dnech 29. – 30. září 1938 proběhla tedy v Mnichově konference zástupců čtyř evropských velmocí – Adolfa Hitlera, Benita Mussoliniho, které doprovázeli ministři zahraničních věcí. Nevilla Chamberlaina doprovázel jeho poradce Horace Wilson a Édouarda Daladiera státní tajemník ministerstva zahraničí Alexis Léger. Cílem bylo přijmout návrh založený na godesberských požadavcích, tedy obsazení pohraničních oblastí Československa. Konference probíhala ve třech etapách a nikdo ji formálně neřídil. Konferenci zahájil Adolf Hitler. Hovořilo se na ni německým, francouzským a anglickým jazykem. Rozhovory účastníků překládal německý tlumočník Paul Schmidt. V první etapě, která trvala 15 minut, byly probírány formální otázky. Účastníci konference se shodli na rychlém rozhodnutí a nastolení pořádku: „*Proměňme teorii v praxi*“, doporučil Mussolini a pokračoval: „*Italská delegace už pro to něco udělala, připravila návrh na dohodu*“. Tento návrh dohody byl vypracován v Berlíně a přeložen do francouzského a italského jazyka. Na konferenci tento dokument překládal německý tlumočník Schmidt, který ve svých pamětech napsal: „*Tady v Mnichově jsem tedy oslavil radostné znovu-setkání s textem, který byl konferenci předložen jako Mussoliniho návrh, ale jehož skutečnými autory byli Göring, Neurath a Weizsäcker*“.⁷⁹ Než začalo druhé jednání konference, přistálo v Mnichově letadlo s československými zástupci, Vojtěchem Mastným a Hubertem Masaříkem. Ve druhé etapě, na kterou však nebyli českoslovenští zástupci přizváni, byla řešena otázka vlastního odstoupení území a stanovení termínu, který byl určen od 1. do 10. října 1938. Třetí jednání skončilo po půlnoci, byla

⁷⁵ Z. KÁRNÍK, *České země v éře první republiky*, s. 615 – 616.

⁷⁶ Franklin Delano Roosevelt se dodatečně od konference distancoval. Tamtéž, s. 614.

⁷⁷ V. OLIVOVÁ, *Československé dějiny 1919-1939*, s. 325.

⁷⁸ Robert KVAČEK, *Poslední den. Z dramatického podzimu roku 1938*, in: Slovo k historii, 1989, č. 17, s. 9.

⁷⁹ Tamtéž, s. 18.

přijata usnesení a dohoda byla podepsána. Po ukončení Mnichovské konference byli s výsledkem seznámeni i českoslovenští zástupci. Po seznámení se s plánem o územním odstoupení žádali o vysvětlení a korektury. Odpověď na jejich žádost byla zamítavá. Mnichovská dohoda obsahovala tyto podmínky:⁸⁰

1. Vyklizování započne 1. října 1938.
2. Německo, Spojené království, Francie a Itálie se shodují v tom, že vyklizení bude provedeno do 10. října, a to bez zničení jakýchkoli existujících zařízení, a že československá vláda je odpovědná za to, že vyklizení bude provedeno bez poškození uvedených zařízení.
3. Podmínky vyklizení podrobně určí mezinárodní výbor, složený ze zástupců Německa, Spojeného království, Francie, Itálie a Československa.
4. Postupné obsazování převážně německých území německými oddíly započne 1. října. Čtyři území úseky, označené na přiložené mapě, obsadí německé oddíly v tomto pořadí:

úsek označený I. – 1. a 2. října 1938

úsek označený II. – 2. a 3. října 1938

úsek označený III. – 3., 4. a 5. října 1938

úsek označený IV. – 6. a 7. října 1938

Výše uvedený mezinárodní výbor bez odkladu vymezí zbývající území převážně německého charakteru a německé oddíly je obsadí do 10. října 1938.

5. Mezinárodní výbor uvedený v § 3 určí území, v nichž se má provést lidové hlasování. Tato území budou až do skončení lidového hlasování obsazena mezinárodními jednotkami. Týž výbor určí způsob, jakým se má lidové hlasování provést, přičemž bude vycházet ze způsobu hlasování v Sársku. Výbor stanoví den, kdy se lidové hlasování bude konat, tento den nesmí být pozdější než konec listopadu.

6. Konečné vymezení hranic provede mezinárodní výbor. Tento výbor má právo navrhnout čtyřem mocnostem, Německu, Spojenému království, Francii a Itálii, ve výjimečných případech nepatrné odchylky od přísně etnografického stanovení pásu, jež mají být převedena bez lidového hlasování.

7. Zavede se opět právo pro přesídlení do odstoupených území a pro vystěhování z nich....

8. Československá vláda propustí ve lhůtě 4 dnů ode dne uzavření této dohody sudetské Němce, kteří si toto propuštění přejí, ze svých vojenských a policejních jednotek. V téže lhůtě propustí československá vláda sudetoněmecké vězně, kteří si odpykávají tresty odnětí svobody za politické a trestné činy.⁸¹

Mnichovská dohoda obsahovala dodatek:

⁸⁰ Tamtéž, s. 22 – 23.

⁸¹ J. FILÍPEK, *Mnichov 1938*, s. 165 – 166.

Vláda Jeho Veličenstva ve Spojeném království a francouzská vláda se připojily k této dohodě s tím, že stojí za návrhem obsaženým v § 6 anglo-francouzských návrhů z 19. září týkajících se mezinárodní záruky nových hranic československého státu proti nevyprovokovanému útoku. Jakmile bude upravena otázka polských a maďarských menšin v Československu, dají Německo a Itálie Československu záruku ze své strany.

Doplňující prohlášení:

1. Čtyři přítomné hlavy vlád se shodují v tom, že mezinárodní výbor předvídaný dnešní dohodou bude složen ze státního sekretáře německého ministerstva zahraničních věcí, anglického, francouzského a italského velvyslance akreditovaných v Berlíně a z jednoho zástupce jmenovaného československou vládou.
2. Všechny otázky vyplývající z postoupení území podléhají příslušnosti mezinárodního výboru.
3. Hlavy vlád čtyř mocností prohlašují, že nebude-li do tří měsíců problém polských a maďarských menšin v Československu vyřešen mezi zainteresovanými vládami cestou dohody, stane se tento problém předmětem dalšího jednání hlav vlád čtyř mocností, které jsou zde přítomny.

Doplňující prohlášení:

V něm se mocnosti zavazují k řešení, pokud nedorazí do 3 měsíců k vyřešení problému polských a maďarských menšin v Československu.

Dne 30. září 1938 v ranních hodinách obdržela vláda originály dokumentů mnichovského paktu čtyř mocností. Prezident Beneš dokument komentoval větou: „*Toto je až do samého konce zrada, která se těm, kteří ji připravili, sama vymstí*“.⁸² Československý národ protestoval proti mnichovskému rozhodnutí a byl připraven republiku bránit. První říjnový den začalo obsazování čtyř pohraničních pásem, které bylo ukončeno během týdne.⁸³ O hranicích 5. pásma rozhodovala mezinárodní komise. Hranice mezi Německem a českými zeměmi byly určeny 21. října 1938. Území v jižních Čechách a na jižní Moravě byly přiděleny Bavorsku a Hornímu a Dolnímu Rakousku. V oblastech severních Čech byla vytvořena zvláštní sudetoněmecká oblast. České obyvatelstvo bylo z obsazených oblastí vyhnáno nebo se raději vystěhovalo samo. Počet obyvatel Československa se z původního

⁸² Tamtéž, s. 106.

⁸³ Území Československa činilo před mnichovskou konferencí 140 492 km², z toho České země 78 869 km². Celková pomnichovská ztráta činila 41 098 km², tj. 29,26 % území, zábor v Českých zemích pak 29 074 km², tj. 36,86 %. Čechy byly postiženy nejvíce. Obnášely původně 52 062 km², z toho bylo okupováno 19 207 km², tj. 36,89 % území. Morava a Slezsko tvořily 26 808 km², ze kterých bylo okupováno 9 867 km², tj. 36,80 %. Cit.dle Z. KÁRNÍK, *České země v éře první republiky*, s. 625.

počtu 14 729 357 snížil asi o 4 879 000, tj. o 33,12 %.⁸⁴ Polská vláda si začala nárokovat území Těšínska a Hlučínska. Tato území 1. října 1938 obsadila. Další územní požadavky definovalo Polsko 25. října 1938. Jednalo se o území u Čadce, na Oravě a Spiši s úpravami hranic ve Vysokých Tatrách. Tato území vojensky obsadila 27. listopadu 1938. Se svými nároky se přihlásila i maďarská vláda. Požadovala připojení oblastí Slovenska s maďarskou většinou a Podkarpatské Rusi. Po ztroskotání jejich jednání došlo k vyřešení tohoto sporu tzv. vídeňskou arbitráží. Na základě arbitrážního rozhodnutí ministrů zahraničních věcí Německa Joachima von Ribbentropa a Itálie Galeazza Ciana byla dne 2. listopadu 1938 ve Vídni ustanovena nová hranice mezi Československem a Maďarskem.⁸⁵ Maďarsku připadla jižní a část východního Slovenska a jižní část Podkarpatské Rusi.

⁸⁴ Čechy ztratily ze 7 109 376 obyvatel 2 598 000, tj. 36,54 %, země Moravskoslezská z 3 565 010 asi 1 231 000, tj. 34,53 %, celkem České země tedy z původního počtu 10 674 386 ztratily 3 829 000 obyvatel, tj. 35,87 %. Slovensko mělo rozlohu 49 006 km² a Podkarpatská Rus 12 617 km². Z jejich celkové rozlohy 61 623 km² ztratily celkem 11 830 km², tj. 19,19 %. Z 3 329 793 ztratilo Slovensko 876 000, tj. 26,30 % obyvatel a Podkarpatská Rus 173 000, tj. 23,85 %. Cit. dle Z. KÁRNÍK, *České země v éře první republiky*, s. 625 – 626.

⁸⁵ V. OLIVOVÁ, *Československé dějiny 1919-1939*, s. 336.

4.0 REFLEXE MNICHOVSKÝCH DNŮ V ROZHLASOVÉM VYSÍLÁNÍ

Čtvrtou kapitolu jsem rozdělila na dvě části. V první části jsem popsala první pokusy s rozhlasovým vysíláním a pokračovala jeho vývojem, historií a statistickými údaji. V druhé části jsem zanalyzovala projevy, které rozhlas odvysílal v období září – říjen 1938.

První pokusy s radiotelegrafií a radiotelefonii se uskutečnily ještě v době Rakouska-Uherska. Jsou spojeny se jmény prof. dr. Karla Domalípy a inženýra Ludvíka Šimka. Radiotelegrafie byla poprvé veřejnosti představena v roce 1908 na Obchodní a průmyslové výstavě v Praze.⁸⁶ Při vzniku československého státu v roce 1918 byla k dispozici jen jedna vojenská vysílačka v Moravské Ostravě. Na letišti v Chebu byla zřízena přijímací stanice. Jedním z prvořadých úkolů státu bylo co nejdříve vybudovat komunikační síť, která by umožnila rozšířit a zkvalitnit vysílání nejen v republice, ale i rozšířit omezené spojení se zahraničím. První poválečný radiofonický pokus byl zahájen na konci roku 1918 v Praze na Petříně. Druhý radiofonický pokus byl proveden již s elektronickým vysíláním a současně byl posluchačům odvysílán jako hodinový pořad k oslavě druhého výročí samostatné Československé republiky 28. října 1920.⁸⁷ Třetí úspěšný pokus se uskutečnil v roce 1922 a to v období konání zemědělské výstavy v Praze ve Stromovce. Zároveň se dvakrát denně vysílaly vojenské hudební koncerty nebo hudba z gramofonových desek. Na jaře 1919 byla dosud stávající radiostanice vybavena novou anténou pro příjem a vysílání zpráv. Od této doby se začaly používat u nás i v cizině elektronické vysílače. Postupně se také rozšiřovalo spojení s vojenskými stanicemi v Brně, Bratislavě, Košicích a Užhorodě. V roce 1920 nevojenskou radiotelegrafii převzalo do kompetence ministerstvo pošt a telegrafů. Dne 29. března 1923 byl uspořádán první pokusný radiofonický koncert.⁸⁸ Na jaře roku 1923 byly základní podmínky k zahájení pravidelného rozhlasového vysílání již vytvořeny, politicko-ekonomická situace byla poměrně stabilní a rozhlasové vysílání mohly zahájit soukromé subjekty.

Dne 18. května 1923 začal pravidelné vysílání tzv. kbelský vysílač provozovaný soukromou společností Radiojournal.⁸⁹ Vysílací společnost byla oficiálně ustavena až 7. června 1923. Zakládajícími členy této soukromé společnosti byl JUDr. Ladislav Šourek, Eduard Svoboda a Miloš Čtrnáctý, který se stal ředitelem programového vysílání. Funkci

⁸⁶ Eva JEŠUTOVÁ a kol., *Od mikrofonu k posluchačům*, Praha 2003, s. 8.

⁸⁷ Tamtéž, s. 9.

⁸⁸ Lenka ČÁBELOVÁ, *Radiojournal: rozhlasové vysílání v Čechách a na Moravě v letech 1923 – 1939*, Praha 2003, s. 42.

⁸⁹ Barbara KÖPPOVÁ a kol., *Dějiny českých médií v datech: rozhlas, televize, mediální právo*, Praha 2003, s. 10.

technického ředitele zastával Alois Svoboda. Ředitelem společnosti byl JUDr. Šourek. Stát Radiojournalu prostřednictvím ministerstva pošt povolil užívat státní vysílací stanici a prostřednictvím ministerstva vnitra mu udělil licenci na vysílání. Podle licence bylo úkolem společnosti: „*Rozšiřování zpráv hospodářských, meteorologických, bursovních, sportovních a zpráv rázu všeobecného, jakožto přednášek kulturních a poučných, recitací, koncertů apod. cestou radiofonickou v určitém okruhu svých předplatitelů (abonentů), kteří musí být majiteli koncesovaných přijímacích stanic*“.⁹⁰ V prvních měsících vysílání byli k mikrofonu zváni umělci, jejichž umělecký projev byl vysílán živě. Od podzimu 1923 se začalo programové vysílání rozšiřovat. Po krátké době pouze večerního vysílání začal rozhlas vysílat i v odpoledních hodinách. Současně byl rozšířen i stávající večerní program. Ten zahrnoval v 19.15 hod. zprávy všeho druhu, na které pak navazovaly hudební a pěvecké pořady a přednášky. Vysílání bylo již téměř dvouhodinové s čtvrt hodinovou přestávkou. Československo se stalo druhou evropskou zemí s pravidelným rozhlasovým vysíláním. Prvenství patřilo Velké Británii. V roce 1924 byl kbelský vysílač přemístěn do Strašnic, kde současně začala výstavba nového vysílače, který byl uveden do provozu v roce 1925.⁹¹ Dne 3. září 1923 zahájil Radiojournal také vysílání zpráv z domácí i zahraniční burzy. Od 20. června 1923 byly do hudebních pořadů zařazovány krátké zpravodajské relace. Ty byly tvořeny z povětrnostních zpráv státního meteorologického ústavu. Od 24. června 1923 byly vysílány také sportovní zprávy.⁹² Ve stejném roce začal rovněž vycházet měsíčník Radiojournal, který zprostředkovával posluchačům informace o skladbě rozhlasového vysílání. V roce 1926 začal rozhlas vysílat časový signál a postupně obohacoval svoje programové vysílání o další nabídky (např. krátké pořady v esperantu, anglickém a německém jazyce, vysílání školského rozhlasu). Hlavním zdrojem zisku společnosti Radiojournal byly koncese, poplatky z vlastnictví rozhlasových přijímačů. První koncese byly udělovány až od října 1923. Na konci tohoto roku statistika vykazovala pouhých 47 koncesionářů. O rok později bylo evidováno již 1 517 posluchačů.⁹³ Významný nárůst byl zaznamenán až v roce 1926. Přispěla k tomu především dostupnost rozhlasového signálu a také zvyšování počtu hodin odvysílaného programu. V letech 1928 – 1929 počet koncesionářů stagnoval, ale již v dalších letech se začal pozvolna zvyšovat. V roce 1937 vlastnilo rozhlasový přijímač už 972 694 domácností.⁹⁴ V následujícím roce nastal jejich rychlejší nárůst, a to především proto, že

⁹⁰ L. ČÁBELOVÁ, *Radiojournal*, s. 43.

⁹¹ Tamtéž, s. 82.

⁹² E. JEŠUTOVÁ a kol., *Od mikrofonu k posluchačům*, s. 40.

⁹³ Koncesionářský poplatek byl v roce 1924 50,- Kč, od dubna 1926 činil 10,- Kč. L. ČÁBELOVÁ, *Radiojournal*, s. 76.

⁹⁴ Tamtéž, s. 72.

rozhlas byl v tomto dramatickém roce nejvýznamnějším sdělovacím prostředkem, který nejrychleji dovedl zprostředkovat obyvatelstvu aktuální informace. K 30. září 1938 bylo evidováno již 1 030 473 koncesionářů.⁹⁵ V tomto roce se rozhlas posluchačům ohlašoval z Prahy I znělkou ze symfonické básně Vyšehrad od Bedřicha Smetany a z Prahy II pochodem V nový život od Josefa Suka. V první polovině roku 1938 byl rozhlas nařčen z liknavosti bránit se vůči propagandistickým útokům sousedících států – Německa, Polska a Maďarska. Z těchto důvodů bylo zpravodajství ČTK označováno za nedostatečné. Ministerstvo zahraničních věcí navrhlo zřídit v Radiojournalu samostatné oddělení pro rozhlasové zpravodajství a politickou propagaci. Dne 8. května 1938 byla do programu zařazena tzv. Okénka,⁹⁶ která měla za úkol zeslabit poraženecký styl zpráv ČTK v souvislosti s mezinárodně politickým vývojem. V květnu 1938 byl rozhlas zařazen mezi podniky registrované v zájmu obrany státu, neboť vztahy k Sudetoněmecké straně a Německu se stále zhoršovaly. Tyto vztahy ovlivnily i německou menšinu, která začala upřednostňovat poslech říšskoněmeckých stanic. Od května 1938 se schůzí jednatelského sboru rozhlasu zúčastňoval i zástupce ministerstva národní obrany. Od podzimu 1938 měl tento člen i právo hlasovací. V této době stoupla důležitost cenzury. Zásadní roli sehrál rozhlas dne 23. září 1938. Ve večerních hodinách po 22. hodině byla prezidentem republiky Edvardem Benešem vyhlášena všeobecná mobilizace. Po vyslechnutí této zdrcující zprávy se potvrdilo, že rozhlas byl médium formující a ovlivňující veřejnost. Redaktor Československého rozhlasu Miloslav Disman vzpomínal na tyto okamžiky následovně: *„Demonstranti se domnívali, že tragická zpráva byla hlášena z této budovy a z této budovy může být také odvolána. Inspektor Havel marně vysvětluje, že rozhlas jen tlumočí, co je mu přikázáno, že prohlášení nebylo ani odtud vysíláno – nápor davu je tak silný a jednotné přání tak naléhavé, že je třeba vyjednávat o prohlášení, jež by zástupce shromážděného lidu přednesl do mikrofonu. Skupina mužů kolem inspektora Havla začíná formulovat text prohlášení – ale zatím se již množství mužů a žen protlačilo do studia III, kde technici připravili mikrofon, a kdosi neznámý začíná hovořit“.*⁹⁷ Rozhlas umožnil rozšíření informace o mobilizaci bezprostředně po jejím vyhlášení. Bez rozhlasu by ke zveřejnění této události došlo až druhý den prostřednictvím tisku. Dne 27. září 1938 obdržel Radiojournal od ministerstva vnitra potvrzení o prodloužení licence na vysílání.⁹⁸ Ministerstvo vnitra si po dohodě s ministerstvem pošt a telegrafů

⁹⁵ E. JEŠUTOVÁ a kol., *Od mikrofonu k posluchačům*, s. 140.

⁹⁶ Desetiminutový pořad vysílaný po večerních zprávách ČTK. Zodpovědný redaktor byl Miloslav Disman, na jejich přípravě se podíleli František Kamil Zeman, František Kocourek a Mirko Očadlík. Od září 1938 se Okénka stala nejposlouchanějším pořadem. L. ČÁBELOVÁ, *Radiojournal*, s. 116.

⁹⁷ David VAUGHAN, *Bitva o vlny*, Praha 2008, s. 65.

⁹⁸ L. ČÁBELOVÁ, *Radiojournal*, s. 58.

vyhradilo kontrolu programů, které prováděly policejní ředitelství. Dále byl rozhlas omezován při přijímání hlasatelů. Bez souhlasu ministerstva vnitra, pošt a telegrafů nemohl rozhlas samostatně rozhodnout. Po podepsání mnichovské smlouvy a vyhrocení mezinárodní a vnitropolitické situace politický tlak na rozhlas stále sílil a rýsovala se nutnost další reorganizace. Tato skutečnost byla komentována v Rozhlasové ročence slovy: „*Dějinný zásah do osudů našeho státu během roku 1938 měl vliv i na organizaci rozhlasové činnosti. Změnil ji radikálně v územním rozsahu, v národnostní pestrosti, v technické i hmotné podstatě, v osobním složení*“.⁹⁹ Představitelé Radiojournalu vycházeli v požadavcích státu vždy vstříc, zejména však po podepsání mnichovské dohody. Koncem října 1938 ministerstvo pošt a telegrafů navrhlo, aby se v Radiojournalu zvýšila kapitálová účast státu na 75%. Druhou navrhovanou možností bylo převedení rozhlasu na státní podnik. Často diskutovaná otázka slovenského rozhlasu, který požadoval samostatnost při výběru programů, byla vyřešena 6. října 1938 tzv. žilinskou dohodou.¹⁰⁰ Rovněž byl zřízen Poradní sbor slovenského rozhlasu a Slovensko získalo dvě místa v jednatelském sboru Radiojournalu. V listopadu 1938 byl jmenován vládním komisařem rozhlasu Jaroslav Kose, který měl dohlížet na redakci rozhlasových projevů. Dne 28. prosince 1938 se uskutečnila valná hromada Radiojournalu, na které na základě schválených změn vznikla nová společenská smlouva. Rovněž byla schválena změna názvu na Česko-Slovenský rozhlas, spol. s.r.o.¹⁰¹ Stát si zajistil rozhodující vliv v programové a personální oblasti. Novým předsedou jednatelského sboru se místo Ladislava Šourka stal státní úředník Jindřich Dobiáš. Než byla změna zaregistrována do rejstříku společností, došlo k okupaci Čech a Moravy nacistickým Německem.

V archivu Českého rozhlasu nenajdeme aktuální zprávy z období první republiky. Ty se začaly archivovat až od roku 1969. K dispozici jsou jen originální nahrávky projevů státníků, politiků a umělců, kteří zažili pro náš národ tragické události roku 1938, a tak o nich mohli podat svědectví touto formou. Velké množství nahrávek je spjato s vrcholnými zářijovými dny tohoto roku. Autentické projevy zaznamenané na originálních zvukových pásech z archivu Českého rozhlasu jsem doslovně přepsala a chronologicky seřadila. V celém rozsahu je uvádím v příloze. U jednotlivých projevů jsem provedla analýzy, na jejichž základě stanovím základní znaky tehdejšího převládajícího diskursu.

⁹⁹ Rozhlasová ročenka 1938/9, s. 9.

¹⁰⁰ L. ČÁBELOVÁ, *Radiojournal*, s. 62.

¹⁰¹ B. KÖPLLOVÁ a kol., *Dějiny českých médií v datech*, s. 42.

4.1 Analýza projevu Dr. Huberta Ripky¹⁰² – Zahraničně politický přehled o hrozbě Německa ze dne 9. 9. 1938¹⁰³

V úvodu se Hubert Ripka zamýšlel nad současnou složitou mezinárodní situací. V souvislosti s touto situací položil otázku, zda bude v nejbližší budoucnosti zachován mír, nebo bude rozpoutána válka. Vysvětloval sudetoněmecké a německé otázky a tvrdil, že nejde pouze o problém sudetských Němců, ale celkově o vztah Německa a Evropy. Současná krize podle něho ohrožovala celé uspořádání Evropy nastavené po roce 1918. Řekl: „*Obraz Evropy byl zcela jiný před třicetiletou válkou, kdy české království mělo plnou státní nezávislost a po ní, kdy podstatné její předpoklady byly podkopány. Kdyby se na stranu Čech, které se tehdy postavily do odboje proti univerzalistickým a imperialistickým tendencím Habsburského rodu, byly Francie a Anglie postavily hned na počátku jejich zápasu, byl by býval výsledek války zcela jiný než ten, k němuž se dospělo v míru Vestfálském*“. Řečník používá historické analogie a využívá své historické vzdělanosti. V závěrečné části vysvětluje, že Československo učinilo vše proto, aby zabránilo válce. Konstatoval, že podíl na zachování míru budou mít i západní mocnosti a vkládal do těchto zemí naději. Připomínal postoj Anglie a Francie v roce 1618 větou: „*Dnes záleží na tom, aby Anglie a Francie jednaly moudřeji a prozíravěji než v roce šestnáctém osmnáctém*“. Touto větou připomíná podobný postoj Anglie a Francie, kdy obě země reagovaly váhavě na stavovskou defenestraci. Anglie stavovské povstání podpořila jen částečně, Francie se od něho distancovala. Obě země byly katolického vyznání, a proto se nechtěly vměšovat do vzpoury protestantů. Přesvědčoval o jasném postoji Československa a o jeho přesvědčení dále neustupovat. K apelům na veřejnost nepřecházel ani v závěrečné části proslovu. Obsah projevu je věcný a analytický. Byl pronášen klidným a vyrovnaným hlasem politika, který utvrzoval o správném jednání československé vlády a prezidenta republiky k zachování mezinárodní stability a míru. S tímto jednáním souhlasil a ztotožňoval se i bývalý francouzský ministerský předseda Léon Blum. V závěru projevu

¹⁰² PhDr. Hubert Ripka narozen 26. července 1895 v Kobeřicích u Vyškova. Byl to významný český politik, novinář a historik. Vystudoval historii na Univerzitě Karlově. Psal do deníků Národní osvobození a Lidových novin. Ve svých příspěvcích usiloval o podporu zlepšování vztahů se Sovětským svazem. V roce 1935 se stal členem Československé strany národně socialistické. Po Mnichovské dohodě v roce 1938 i s rodinou emigroval do Paříže. Zde pracoval v Národním výboru. Po kapitulaci Francie odchází do Londýna, kde začal organizovat československý zahraniční odboj. Na základě rozsáhlého dokumentárního materiálu napsal knihu o příčinách a důsledcích mnichovské katastrofy (Munich: Before and After, Londýn 1939). V Londýně působil i v exilové vládě jako tajemník zahraničních věcí. Po skončení 2. světové války se vrací do Československa a aktivně se zapojuje do politického života. Byl zvolen poslancem do Národního shromáždění a v letech 1945 až 1948 působí i jako československý ministr zahraničního obchodu. V únoru 1948 podává demisi a znovu emigruje. Žije ve Velké Británii, Francii a USA, kde se zapojuje do činnosti krajanských a exilových organizací. V Paříži se stal zástupcem Rady svobodného Československa. Zemřel 7. ledna 1958 v Londýně.

¹⁰³ AČRo, Archivní fond ČRo, soupis pásů AF 756/3, délka stopy 7:08. Viz příloha č. 1.

citoval Hubert Ripka jeho slova: „*Berlín musí pochopit, že Československo nemůže jít už dále, protože už šlo příliš daleko*“.

4.2 Analýza projevu Edvarda Beneše¹⁰⁴ – K národnostním vztahům ze dne 10. 9. 1938¹⁰⁵

Tento projev byl pronesen v období zvýšeného politického i společenského napětí. Cílem projevu bylo z pozice prezidenta vysvětlit postup vlády při řešení národnostních otázek. Jelikož se v tomto projevu prezident Edvard Beneš věnoval především problematice národnostních vztahů, myslím si, že právě proto pronesl část projevu i ve slovenském jazyce. Projev je rozsáhlý, přednesený klidným a rozvázným hlasem. V úvodu projevu prezident vysvětloval a obhajoval politiku první republiky: „*Naše republika se po celých 20 roků vyvíjela v klidu a pokroku, politické demokracie a svobody, hospodářského a civilizačního obohacení, vzestupu kulturního, náboženské tolerance, sociální spravedlnosti dosahovala krok za krokem bez krizí, bez pučů a revolucí, pokojně a vývojově*“. Obrací se ke všem národnostním skupinám ve státě: „*Měli jsme a máme jediný problém, který jest a byl na našem území po celá staletí problémem obtížným, stále nové formy řešení vyžadující – otázku národnostní*“. Odkazoval se na všechny národnostní skupiny s tím, že chtějí mír, klid a práci. Zdůrazňoval, že věří v demokratické a úspěšné řešení těchto otázek. Zdůrazňoval, že pouze dočasné okolnosti donutily Československo ke zrychlenému řešení národnostních otázek. Velkou část projevu věnoval novému vládnímu návrhu. Věřil ve spolupráci všech národností, odkazoval na demokratickou tradici. Vyzdvihoval rovnoprávnost, která vychází z demokratických idejí a spravedlivost předchozích řešení. Dále se v projevu obrátil ke všemu lidu. Vyzýval ho k zachování klidu, zodpovědnosti, návratu k práci, víře v český národ a stát: „*Jděte klidně za prací svého denního povolání. To především potřebuje od vás vaše vlast. Čím méně se uchýlíte od svého denního života, tím větší příspěvek přinesete pro zachování míru*“.

¹⁰⁴ Edvard Beneš se narodil 28. května 1884 v Kožlanech na Rakovnicku. Byl významný politik, státník a československý prezident. Vystudoval Filozofickou fakultu Univerzity Karlovy. Další studia absolvoval ve Francii. Na začátku první světové války organizoval vnitřní odboj pod názvem Maffie. Byl to Český výbor odboje proti Rakousko-Uherské monarchii. V roce 1915 odchází do zahraničí, kde spolupracuje s Janem Masarykem a Milanem Rastislavem Štefánikem. Propaguje československý politický program ve francouzských novinách. Od vzniku Československého státu zastával funkci ministra zahraničí. Byl uznávaným evropským diplomatem, tvůrcem Malé dohody. Stál u zrodu Společnosti národů a v roce 1920 se stal jejím předsedou. V letech 1921 – 1922 zastával funkci předsedy vlády a v roce 1935 byl zvolen druhým prezidentem ČSR. Byl členem a místopředsedou Československé strany národně socialistické. Po podepsání mnichovské dohody v roce 1938 abdikoval na funkci prezidenta a odešel do exilu. Mnichov pro něho znamenal životní prohru. Přestal důvěřovat západním velmocím a orientoval se na spojení se Sovětským svazem. V březnu 1939 prohlásil mnichovský diktát za neplatný. V prosinci 1943 uzavřel v Moskvě novou spojeneckou smlouvu se SSSR. V této době začíná jednat s československými komunisty o poválečné podobě Československa. Po válce je opět zvolen prezidentem. Po únorovém převratu v roce 1948 opět abdikuje. Zemřel 3. září 1948 v Sezimově Ústí.

¹⁰⁵ AČRo, Archivní fond ČRo, soupis pásů AF 364/2, délka stopy 17:25. Viz příloha č. 2.

Projev je rozsáhlý, přednesený klidným a rozvážným hlasem. Část projevu pronášel slovensky, čímž kladl důraz na vzájemnou spolupráci všech národností a víru v lepší budoucnost vlasti. V případě ohrožení věřil v silný a jednotný národ, který bude obětavě bránit svobodu státu. V závěrečné pasáži povzbuzoval národ k optimismu, pevnosti a oddanosti.

4.3 Analýza projevu Petra Zenkla,¹⁰⁶ primátora Prahy – Výzva k Pražanům na podporu státu ze dne 14. 9. 1938¹⁰⁷

Na začátku naléhavé výzvy primátor Petr Zenkl vyzdvihoval dvacetiletou práci a úsilí národa v období od vzniku Československého státu v roce 1918 až dosud. Svými slovy přesvědčoval a utvrzoval o pevnosti a hrdosti českého národa. Odrážela se v nich důvěra v tento stát a jeho projekt liberální demokracie. Hlavním cílem projevu byla výzva k Pražanům, aby podpořili fond na obranu státu. Poukazoval na stmelенost národa: „*Ukažme svou lásku k vlasti každý podle svých sil úměrnou podporou fondu na obranu státu, jenž je cele určen jen a jen na mimořádná opatření této obrany a na nic jiného. Necht' není jediného mezi námi, kdo by nesplnil své povinnosti. Výši daru svědčí každý sám o sobě*“. V závěrečných větách proslovu se odrážela důvěra v masarykovskou republiku a její projekt liberální demokracie. Projev ukončil větami: „*Co dáme na obranu státu, dáme sami sobě. Všecko pro republiku. Bez ní by náš život nebyl životem. Pravda zvítězí. Československá republika musí být věčná*“. Celý projev byl pronášen v pomalém tempu, které svědčí o důvěrném vztahu vůči posluchačům. Z hlasu řečníka byla cítit naléhavost dané situace.

¹⁰⁶ Primátor hlavního města Prahy Petr Zenkl se narodil 13. června 1884 v Táboře. Český národně socialistický politik, vystudoval Filozofickou fakultu Univerzity Karlovy. Po studiích se věnoval učitelskému povolání. Byl autorem čítanek a učebnic. Byl členem Československé národně socialistické strany a v letech 1945 – 48 jejím předsedou. V letech 1937 – 1939 zastával funkci primátora hlavního města Prahy. Od 22. září – 4. října 1938 zastával funkci ministra bez portfeje. Během války byl vězněn v koncentračních táborech. Po nastolení totalitní vlády KSČ emigroval do USA, kde byl až do své smrti předsedou Rady svobodného Československa. Zemřel 3. listopadu 1975 v USA.

¹⁰⁷ AČRo, Archivní fond ČRo, soupis pásů AF 3655/5, délka stopy 2:52. Viz příloha č. 3.

4.4 Analýza projevu Jana Černého,¹⁰⁸ ministra vnitra – Projev o obětech záříových nepokojů ze dne 17. 9. 1938¹⁰⁹

V krátkém a stručném projevu ministr Jan Černý poukazoval na snahu veřejných činitelů o zajištění míru pro své občany. Připomínal zdárný vývoj republiky za uplynulé období. Toto úsilí bylo zmařeno vypuknutím záříových nepokojů sudetoněmeckých obyvatel, žijících v pohraničních oblastech, kteří dali tímto jednoznačně najevo svojí příslušnost k „velkému“ německému národu. Řekl: *„Je tragické ba přímo nepochopitelné, že tito četníci byli vražděni a zraňováni lidmi, v jejichž středu dlouhá léta žili, a o jejichž bezpečnost osobní, o bezpečnost jejich majetků, o klid a mír v jejich domově vždy pečovali obětavě, s láskou a neúnavně...“* S velkou úctou vyzdvihoval práci četníků, kteří položili život za obnovení pořádku, což doložil poděkováním a oceněním konkrétních osob. Celý projev byl pronesen pevným hlasem, z kterého byl zároveň cítit obdiv i zármutek nad oběťmi incidentů. Závěrečná slova ministra byla naplněna optimismem v národní jednotu, sílu a prosperující budoucnost národa.

4.5 Analýza projevu Milana Hodži,¹¹⁰ ministerského předsedy – O státní politice ze dne 18. 9. 1938¹¹¹

V úvodní části projevu Milan Hodža hovořil obecně o tzv. plebiscitech. Řešit plebiscitem složité národnostní poměry v Československu považoval za nevhodný postup. Svě tvrzení dokládal několika argumenty: *„Tam, kde plebiscity mohly sloužit národnostním úpravám,*

¹⁰⁸ Jan Černý se narodil 4. března 1874 v Uherském Ostrohu. Působil jako český politik a český správní úředník. Vystudoval Právnickou fakultu Univerzity Karlovy. Byl to typický profesionální „státní úředník“, který svou kariéru zahájil v roce 1899 na okresním hejtmanství v Hodoníně. Pracovně působil i ve Vídni, Prostějově a Brně. 15. září 1920 se stal ministerským předsedou a ministrem vnitra v tzv. úřednické vládě. Ministrem vnitra byl i v nové vládě E. Beneše v letech 1921 – 1922. Ministrem vnitra byl prakticky ve všech „úřednických“ československých vládách. V letech 1920 – 1928 byl prezidentem Zemské správy politické na Moravě. V letech 1928 – 1939 zastával funkci prezidenta Moravskoslezské země. Zemřel 10. dubna 1959 v Uherském Ostrohu.

¹⁰⁹ AČRo, Archivní fond ČRo, soupis pásů AF 282/5, délka stopy 5:06. Viz příloha č. 4.

¹¹⁰ Milan Hodža se narodil 1. února 1878 v Sučanech v okrese Martin. Byl to slovenský politik, státník, novinář a publicista. Středoškolská studia absolvoval na několika lyceích. Vystudoval práva na budapešťské univerzitě. Později studoval filosofii, historii a slavistiku na vídeňské univerzitě. Pracoval jako redaktor deníku Abendblatte a dopisovatel rakouské tiskové kanceláře ve Vídni. Poté působil jako šéfredaktor Slovenského deníku vydávaného v Budapešti. V letech 1937 – 1938 zastával funkci ministerského předsedy. Krátce zastával také funkci ministra zahraničí a snažil se o posílení malodohodových závazků. Zároveň se snažil prosadit projekt středoevropské federace. Na základě spolupráce jednotlivých agrárních stran chtěl docílit nejprve hospodářské a následně také politické spolupráce zemí v prostoru mezi Německem a Sovětským svazem. Po přijetí ultimata Francie a Velké Británie, aby Československo odstoupilo pohraniční oblasti Německu, podal s celou vládou demisi. Po mnichovském diktátu odešel na podzim 1938 do exilu ve Švýcarsku a později do Francie. V říjnu 1939 zveřejnil memorandum týkající se budoucího postavení Slovenska v rámci společného Československého státu a odsoudil fikci čechoslovakismu. Tím ztratil možnost na zapojení do československé exilové politiky a nebylo mu dovoleno vstoupit do Československého národního výboru. Proto v listopadu 1939 v Paříži založil Slovenskou národní radu. Teprve v létě 1940 došlo k narovnání vztahů s exilovým prezidentem E. Benešem. Stal se místopředsedou Československé státní rady v Londýně. Na jaře 1941 odjel do Spojených států amerických, kde rozpracovával projekt Svazu středoevropských národů. Zemřel 27. června 1944 v Clearwateru.

¹¹¹ AČRo, Archivní fond ČRo, soupis pásů AF 183/4, délka stopy 6:39. Viz příloha č. 5.

byly provedeny, kdyby plebiscit byl býval vhodnou cestou k úpravě národnostních poměrů v Československu, byl by býval určitě vítaným nástrojem v rukou mírové konference. Plebiscit v ČSR je nepřijatelný nejen ze stanoviska státu, ale je nepřijatelný proto, že by vytvořil řadu nových osobních problémů do budoucnosti“. Dále zdůrazňoval, že vláda chtěla pokračovat ve své dosavadní politice dohody s národnostními menšinami, především se sudetskými Němci. Přes všechnu snahu vlády řešit tyto problémy, nemohla stát v pozadí vnitropolitická problematika země. Upozorňoval na pokus sudetoněmeckých obyvatel o narušování vnitřní politiky Československa. Apeloval na soudržnost, vnitřní sílu a jednotu národa, které budou zapotřebí k řešení nastávajících úkolů k zachování naší existence: *„Jsme však národ, který přesto anebo právě proto, že prošel úžasnou Golgotou svých dějin, se naučil nejenom se bouřit, ale také v nejizlivějších chvílích hospodařit se svými silami hospodářskými a mravními“.* V závěru projevu ještě důrazněji vyzýval celý národ k vlastenecké kázni a politické odpovědnosti. Zdůrazňoval důležitost jednoty národa se svým prezidentem. Celý projev byl optimistický a dodával sílu a odhodlání národu bojovat za svobodu a mír.

4.6 Analýza projevu anonymního řečníka – Projev zástupce lidu v rozhlase – výzva k lidu ČSR, aby bránili vlast ze dne 21. 9. 1938¹¹²

Tento projev byl pronesen neznámým zástupcem lidu. Řečník chtěl projevem připomenout, že celý národ stojí za vládou. Oslovoval některé národnostní skupiny, které žili v naší republice – Čechy, Slováky, Němce. Tímto oslovením chtěl poukázat na jednotnost obyvatelstva. Vyzýval ke klidu a podpoře pro vládu generálů. V závěru se obrátil i do minulosti a připomínal odvahu a boj našich předků za vlast. Projev zapadá do celkového diskurzu, ale na rozdíl od projevů pronášených vzdělanými elitami přinesl hlas lidových vrstev. Snažil se o zařazení i ostatních vrstev obyvatelstva, aby se otázka krize nestala problémem jenom pro elitu. Projev obsahoval nespisovná slova a lidové obraty. Některá slova byla chybně skloňována. Pronesl: *„Proto žádám všechny žijící Čechové, Slováci i Němci v naší Československé republice, by vyčkali dalšího postupu lidu, kterej žádá na všech frontách, aby území, jenž jsme budovali staletí, a na něhož žili jak otcové, tak matky i synové za něj taky i naše hoši, tátové rodin padali, se jen tak lehce nedalo“.* Hlasový projev řečníka byl velmi roztržitý, obsah je neuspořádaný. Projev byl podle mého názoru pronášen spontánně.

¹¹² AČRo, Archivní fond ČRo, soupis pásů AF 183/9, délka stopy 2:03. Projev není uchován dokončený, anonymní řečník. Viz příloha č. 6.

4.7 Analýza projevu Mimořádného zpravodajství ČTK v 19:15 hod., čte národní umělec Zdeněk Štěpánek¹¹³ ze dne 21. 9. 1938¹¹⁴

Řečník převážnou část zpravodajství věnoval politickým postojům západních spojenců Velké Británie a Francie k Československu. Zdůrazňoval, že v době, kdy jsme se ocitli v těžké situaci, nedostala se nám pomoc, kterou jsme očekávali. Naopak byl vyvíjen neustálý nátlak na odstoupení pohraničních oblastí a tím zachování evropského míru. Řekl: „*Protože hrozilo zničení míru a rozvrácení našeho státu, varovaly nás obě západoevropské velmoci Francie a Anglie před tímto nebezpečím a celou vahou své autority naléhaly, abychom se rozhodli územními ústupky sjednatí opět ohrožený klid a bezpečnost svému národu na jeho území*“. Zabýval se především vysvětlováním mezinárodních vztahů, okolností a situace v Evropě. Vysvětloval, proč vláda v čele s prezidentem přijala požadavky Francie a Velké Británie. Zdůrazňoval opuštěnost Československa od spojenců. V druhé části projevu se snažil v posluchačích vzbudit naději, uklidnit je a přimět k zachování běžných povinností. Připomínal odhodlání, že v případě ohrožení jsme připraveni bránit svou vlast. Konstatoval zachování stávajícího právního stavu: „*...nic se nemění na dosavadním právním stavu...*“ Snažil se zabránit eventuálnímu rozpadu státu a vzniku anarchie, proto občany ujišťoval slovy: „*Úřady pracují všude dál. Zákon, nařízení a všechny právní předpisy trvají. Soudy a všechny orgány republiky na celém jejím území konají svou povinnost. Ochrana všech občanů je zabezpečená*“. Tímto postojem se snažil zabránit eventuálnímu rozpadu státu a vzniku anarchie. K posílení odhodlanosti národa bojovat za svobodu použil i zajímavý odkaz z historie, odkaz z chorálu Sv. Václave: „*Nedali jsme a nedáme zahynouti nám ni budoucím*“. Řečník si vybral záměrně větu z tohoto chorálu, neboť sv. Václav byl český kníže a světec. Je považován za hlavního patrona české země a symbol české státnosti. Rovněž i v historickém filmu Svatý Václav z roku 1930, v kterém Zdeněk Štěpánek ztvárnil hlavní postavu – sv. Václava, je tento patron oslavován jako symbol české státnosti.

¹¹³ Zdeněk Štěpánek se narodil 22. září 1896 v Tvoršovicích u Benešova. Byl český herec, dramatik, režisér, scenárista a dlouholetý člen činohry a Národního divadla v Praze. Jedná se o jednu z nejvýraznějších a nejznámějších českých hereckých osobností 20. století. Proslul mnoha svými rolemi v divadle i ve filmu. Jeho zvláštní charakteristicky něžný i drsně chraplavý hlas našel své uplatnění především v herecké práci. Své schopnosti a hlasový projev využil jako recitátor poezie, předčítatel krásné literatury i příležitostný rozhlasový hlasatel. Za první republiky psal divadelní hry s legionářskou tematikou. Po mnichovském diktátu byl jako oblíbený herec požádán, aby přečetl v rozhlase vládní prohlášení o odstoupení pohraničních území nacistickému Německu, což proti němu popudilo veřejné mínění. Po válce byl vyšetřován pro podezření z kolaborace, ale řízení bylo zastaveno a na podzim 1946 se vrátil na jeviště Národního divadla. V roce 1953 byl jmenován národním umělcem. Zemřel 20. června 1968 v Praze.

¹¹⁴ AČRo, Archivní fond ČRo, soupis pásů AF 130/5, délka stopy 9:07. Viz příloha č. 7.

4.8 Analýza projevu Jana Syrového,¹¹⁵ předsedy vlády – V osudové chvíli se obrací k lidu a žádá o klid ze dne 22. 9. 1938¹¹⁶

Tímto projevem oslovoval generál Syrový celou společnost. V této složité situaci vyzýval lid ke klidu a jednotě. Řekl: „*Manifestujte své odhodlání svou prací pro stát, navraťte se každý ihned ke své povinnosti, neboť jen tak možno udržeti obranu státu v pohotovosti. Další demonstrace byly by prací pro nepřítele*“. Zdůrazňoval nutnost podpory armády a tím i celého státu. Obsah projevu byl velmi stručný, ale výstižný. Hlas řečníka byl silný a přesvědčivý, což vzhledem k závažnosti situace jeho projev umocňuje.

4.9 Analýza projevu Jaroslava Kvapila,¹¹⁷ spisovatele – Projev k zářijovým událostem pro krajany v Americe ze dne 23. 9. 1938¹¹⁸

Hlavním cílem Kvapilova projevu, se kterým vystupoval uprostřed mnichovské krize, v den všeobecné mobilizace a dva dny po předání ultimativních požadavků Velké Británie a Francie, bylo vysvětlit situaci v Československu krajanům ve Spojených státech amerických a získat jejich podporu. Ve stylu Kvapilovy řeči, tónu a slovní zásobě se odráží jeho povolání literáta a divadelního režiséra. Projev byl pronášen slavnostně, v pomalém tempu. Kvapil pracoval s tempem i hlasitostí, jeho řeč působila naléhavě, mnohdy až pateticky. Bylo z ní hluboce cítit, že se ho aktuální situace v Československu bytostně dotýkala a že se snažil naléhavost krizových okamžiků přenést i na své posluchače. Zároveň se je snažil, zejména

¹¹⁵ Jan Syrový se narodil 24. ledna 1888 v Třebíči. Byl československým generálem, účastníkem protirakouského odboje a ministerským předsedou. J. Syrový vystudoval v Brně stavitelský obor průmyslové školy. Po ní nastoupil jako jednoroký dobrovolník do rakousko-uherské armády. Když vypukla 1. světová válka, opět se přihlásil jako dobrovolník do armády, tentokrát ale ruské. Po návratu do Prahy byl J. Syrový jmenován zemským vojenským velitelem v Čechách. V roce 1933 ho v této funkci vystřídal L. Krejčí a J. Syrový se stal do září 1938 generálním inspektorem československé branné moci. Zároveň byl ve druhé úřednické vládě J. Černého ministrem národní obrany. V noci 22. září 1938 byl vyzván šéfem prezidentovy kanceláře, aby se dostavil na Hrad a svým projevem uklidnil demonstranty. Prezident E. Beneš trval na jeho jmenování předsedou vlády. J. Syrový tuto nabídku odmítl, avšak po naléhání prezidenta nakonec funkci přijal. Po Benešově abdikaci vykonával z titulu premiéra i úkoly spojené s funkcí prezidenta a to až do zvolení nového prezidenta Emila Háchy 30. listopadu 1938. Rovněž předal i funkci premiéra Rudolfovi Beranovi, v jehož vládě zůstal ministrem národní obrany. Když nastala okupace, zaniklo ministerstvo národní obrany. J. Syrový se do odboje nemohl zapojit, protože byl neustále pod dozorem gestapa. Ačkoliv se nedopustil sebemenšího náznamu kolaborace, byl v květnu 1945 zatčen. Z vězení byl propuštěn až na základě amnestie v roce 1960. Těžce nesl rozhodnutí Národního soudu, které vnímal jako nespravedlivé. Zemřel 17. října 1970 v Praze.

¹¹⁶ AČRo, Archivní fond ČRo, soupis pásů AF 130/7, délka stopy 1:21. Viz příloha č. 8.

¹¹⁷ Jaroslav Kvapil se narodil 25. září 1868 v Chudenicích. Byl to český básník a divadelník. Vystudoval filozofii. Od roku 1888 publikoval ve Světozoru první básně. O tři roky později se stal literárním a divadelním referentem Hlasu národa. Odtud odešel pracovat do Národních listů a redigoval i časopis Zlatá Praha. V roce 1900 se stal dramaturgem v Národním divadle. Později zde působil jako vrchní režisér a roku 1912 šéf činohry. Během 1. světové války byl v odboji českých umělců proti Rakousku. Z jeho podnětu vznikl roku 1917 Manifest českých spisovatelů, který usiloval o národní samostatnost. Po vzniku první republiky pracoval na ministerstvu, ale po krátké době se vrátil opět k divadlu. Nastoupil do funkce šéfa činohry Vinohradského divadla. Zemřel 10. ledna 1950 v Praze.

¹¹⁸ AČRo, Archivní fond ČRo, soupis pásů AF 601/1, délka stopy 21:55. Viz příloha č. 9.

v závěrečných částech projevu, ujistit o odhodlanosti československého národa a jeho vůli k zachování vlastní státnosti, což se odráželo i ve stylu jeho projevu. Slavnostní ráz celé řeči můžeme zachytit už v prvních větách celého projevu, kterými oslovoval krajany v Americe: „*Mluví k vám vaše stará vlast svatých hrobů vašich otců a matek. Republika československá prožívá dnes svoje osudové chvíle*“. Projev dále pokračoval vyjádřením zklamání z přístupu spojenců, zejména Francie. Při poslechu těchto pasáží se nemůžeme zbavit pocitu zrady, který Kvapil v postupu Francie spatřoval: „*...všechny tyto přísahy a smlouvy nemohou být dodržány a že v zájmu evropského míru musíme vše, co se nám doporučuje, také přijati*“. Kvapil se poté obrací k sudetské otázce: „*...nejde o žádné řešení problémů menšinových národností v našem státě. Sudetští Němci mají v Československé republice tolik svobody, jako nemají kromě Švýcarska Němci nikde na světě a nejméně v Německé říši*“. Ve stěžejní části projevu vyličil pocity českého národa v období mnichovské krize. Hlavní poselství projevu však spočívá v odhodlanosti malého národa, obklopeného nepřátelskou převahou, k obraně a zachování státu. Kvapil se plně stavěl za prezidenta Beneše a obhajoval jeho působení v celém období krize. Projev pak ukončil ujištěním, že Československá republika je v nastalé situaci připravena se vojensky bránit. Cílem tohoto projevu nebyla nestranná analýza situace v Československu, ale především snaha vysvětlit probíhající události americkým krajanům, obhajoba kroků československých představitelů a snaha získat podporu amerických Čechoslováků. Kvapil tohoto cíle dosahoval již zvoleným tónem řeči, který svou naléhavostí a opravdovostí působí velmi autenticky. Jeho pozici můžeme označit za vlasteneckou. S ohledem na stávající kritickou situaci nás nemůže překvapit ani jednoznačný a vyhraněný přístup k Německu, Francii a Anglii. Kvapil označoval události z konce září jako jedny z nejzávažnější v dosavadních dějinách českých zemí. Jeho cílem byla opravdová snaha o vysvětlení složité situace. Závěrem můžeme říci, že takto koncipovaný a pronesený projev s velkou pravděpodobností splňoval záměr, s kterým byl přednášen.

4.10 Analýza projevu neznámého řečníka – Vyhlášení mobilizace ze dne 23. 9. 1938¹¹⁹

Jednalo se o úřední hlášení bez zásadnějšího ideového obsahu. Projev byl přednesen ve slovenském jazyce. Obsahoval technické instrukce pro mobilizované vojáky. Zaměřoval se především na jejich přesuny, poskytování cestovních instrukcí a pokynů pro vlastníky

¹¹⁹ AČRo, Archivní fond ČRo, soupis pásů AF183/15, délka stopy 4:54, slovensky, řečník neznámý, projev nedochován celý. Viz příloha č. 10.

mobilizovaných dopravních prostředků. V projevu byl opakovaně zdůrazňován rychlý nástup mužů k příslušnému vojenskému útvaru. Další důležité informace se týkaly bezpečnostních opatření. Řečník je zdůrazňoval slovy: *„Akékoľvek lety civilních, dopravných podnikov, leteckých korporácií a súkromníkov sú zakázané. Je zakázané uverejňovať akékoľvek správy o vojsku a jeho pohybech“*. Z technického popisu vybočovala pouze závěrečná pasáž snažící se o povzbuzení mobilizovaných vojáků a celého obyvatelstva. Základní styl projevu zapadal do celkového diskurzu rozhlasových projevů z počátku mnichovské krize. V závěrečném odstavci řečník zdůrazňoval závažnost celé situace, kladl důvěru ve vlastní síly a nutnost maximálního nasazení. Vyzýval mobilizované vojáky: *„Netrpte medzi sebou škarohľadov a rovnajte páter slabochom“*. V řečnickově řeči a tónu se odrážela naléhavost obsahu projevu. Jednalo se o projev technické povahy, měl informativní ráz. Jednoznačné ztotožnění s oficiálním diskurzem je snadno vysvětlitelné oficiální povahou celého projevu.

4.11 Analýza projevu Josefa Martíňka,¹²⁰ novináře – k zahraničním krajanům, o zradě spojenců ze dne 23. 9. 1938¹²¹

Hlavním cílem Martíňkova projevu bylo seznámit americké krajany s aktuální situací v Československu, ale především se snažil získat jejich podporu na obranu své bývalé vlasti. Apeloval slovy: *„Jestli nás opustili naši spojenci, tím více je zapotřebí, aby při svém národě vytrvala československá Amerika“*. V úvodu projevu řečník vysvětloval vzniklou situaci a vyjadřoval zklamání nad přístupem spojenců. Současně do projevu vkládal optimismus a naději na obrat k pozitivnímu řešení situace. Řekl: *„Ještě v posledních chvílích, jak to bývá, v každé válce jsou možný obraty v náš prospěch“*. V převážné části projevu Josef Martínek apeloval na krajany v Americe, aby podpořili obranu Československa a pravdivě informovali americkou veřejnost o těžké situaci československého národa. Připomněl události v roce 1918

¹²⁰ Josef Martínek se narodil 23. března 1889 v Poděbradech. Byl novinář. Absolvoval odbornou školu pro umělecké zámečnictví v Hradci Králové a 1906–08 pracoval jako cizelér v Berlíně a Mnichově. V roce 1909 odešel do USA, kde pracoval nejprve jako soustružník, posléze jako učitel české doplňovací školy a redaktor českého sociálně demokratického tisku. Od roku 1910 byl členem a funkcionářem české sekce Socialistické strany Ameriky, činovníkem krajanských spolků a cvičitelem Dělnických tělocvičných jednot. V letech 1916–34 působil jako šéfredaktor Amerických dělnických listů. Za 1. světové války byl jedním z organizátorů československého zahraničního odboje v USA, spolusignatářem Clevelandské (1915) a Pittsburské (1918) dohody. V roce 1917 spolupracoval s T. G. Masarykem v Rusku a v roce 1919 se stal vedoucím krajanské delegace z USA k československým legiím na Sibiři. Počátkem 20. let vystudoval sociologii na Western Reserve University v Clevelandu, pokračoval v žurnalistické činnosti a exponoval se v americkém družstevním hnutí. V roce 1925 založil českou družstevní obec Taborville v Ohio. V letech 1934–39 působil v ČSR; v letech 1935–38 byl šéfredaktorem Večerního Práva lidu v Praze, aktivním účastníkem zápasu na obranu republiky. V únoru 1939 se vrátil do USA. Za 2. světové války se jako tajemník Československé národní rady americké podílel na československém zahraničním odboji. V roce 1947 se přestěhoval do Arizony, ale nadále spolupracoval s krajanským tiskem a Hlasem Ameriky; věnoval se historii českého krajanského hnutí v USA. Zemřel 19. března 1980 v Tucsonu (Arizona, USA).

¹²¹ AČRo, Archivní fond ČRo, soupis pásů AF 592/5, délka stopy 7:38. Viz příloha č. 11.

a postoj prezidenta Wilsona, který podpořil vznik samostatnosti Československa. Věřil v pomoc a podporu krajanů. V závěru projevu děkoval krajanům za již projevenou podporu ve formě zaslaných finančních prostředků na obranu republiky a opětovně vyzýval československý národ a americké krajany ke spolupráci. Říká: „*Prosíme vás jen, abyste v ní vytrvali a počítali s tím, že tento zápas náš, nechť jakkoliv rozhodnou diplomatické zápolení, bude dlouhý a obtížný a bude vyžadovat krajního napětí všech sil našich i vašich*“. Celý projev byl pronášen pevným a rozhodným hlasem. K zdůraznění důležitých pasáží projevu využíval silnější intenzitu hlasu. Jeho řeč působí naléhavě, je z ní cítit jeho velký zájem o budoucnost Československa a snaží se naléhavost těžké situace přenést i na své posluchače.

4.12 Analýza projevu mimořádného zpravodajství ČTK – Mnichov – odstoupení pohraničních oblastí a mnichovský diktát¹²² ze dne 30. 9. 1938¹²³

Cílem mimořádného zpravodajství ze dne 30. září 1938, tedy bezprostředně po podepsání mnichovské dohody, bylo stručně seznámit občany Československé republiky s událostmi několika posledních měsíců, které vedly k stávající situaci. V úvodu řečník informoval posluchače o prohlášení, na kterém se shodli zástupci odborových ústředí. Řečník svým rázným a přesvědčivým hlasem vyzýval národ k zachování klidu. Apeloval na jeho svědomí a odpovědnost: „*Proto apelujeme na pracující lid. Nedejte se v žádném případě strhnouti k jakémukoliv nepředloženému kroku. Nejde o slova, jde o činy, jež jsou posuzovány i za hranicemi našeho státu a případně zneužívány*“. Vyjadřoval zklamání nad postojem Velké Británie a Francie, které vyjadřovala věta: „*...bude prováděno společně souručenstvím velmocí, jež řadu let se rýsovalo na obzoru pro jedny jako slib trvalého míru pro svobodu a rovnost malých národů však jako hrozba, to jest tzv. paktem čtyř*“. Dedukoval, proč Francie a Velká Británie přistoupily na dohodu v Mnichově. Porovnával konferenci z let 1919 a 1938, tedy konferenci versailleskou, která se uskutečnila po ukončení první světové války a konferenci mnichovskou. Té žádná válka nepředcházela, a tudíž jsme nemohli být označeni za poražený stát, a přesto byl na konferenci odsouhlasen verdikt, který rozhodl o zabránění pohraničního území Československa. Zpravodajství dále pokračovalo stručnými informacemi o událostech, které předcházely Mnichovské dohodě. Stručně popisovalo události od nástupu fašismu v Německu, přes anexi Rakouska až k podepsání Mnichovské smlouvy. Zpravodajství k výsledku dohody čtyř mocností obsahovalo i stanovisko Sovětského svazu:

¹²² AČRo, Archivní fond ČRo, soupis pásů AF 215/5, délka stopy 11:20. Jména řečníků a data těchto mimořádných a aktuálních zpravodajství se nezachovaly.

¹²³ Viz příloha č. 12.

„Je pro kolektivní mezinárodní akci, pro svolání širší konference nežli byla konference čtyř, ale tento návrh nemá žádné vyhlídky na uskutečnění“. S tímto návrhem souhlasily i Spojené státy americké. Závěr zpravodajství byl ukončen informací o mezinárodní úloze států při odevzdávání československého území Německu. Projev byl pronesen klidným a rozvážným hlasem, bez známek emocí. Záznam nahrávky byl přibližně v polovině přerušeny vstupem hlasatele, který oznamoval projevy politických představitelů – Jana Syrového a Ludvíka Krejčího.

4.13 Analýza projevu primátora Petra Zenkla – Mnichovský diktát a Alice Masarykové¹²⁴ – Udílí pokyny sestrám Československého červeného kříže ze dne 30. 9. 1938¹²⁵

Vzhledem k závažnosti situace, která vyvstala pro československý národ po přijetí Mnichovské dohody, pronesl silně emotivní projev primátor hlavního města Prahy Petr Zenkl. Hlavním cílem jeho projevu bylo vysvětlit občanům důvody, proč vláda přistoupila na požadavky čtyř mocností a současně povzbuzoval a přesvědčoval národ o lepší budoucnosti. V úvodní části projevu, kterou pronášel pomalým tempem, připomínal zradu spojenců, Francie a Velké Británie. Toto tvrzení v projevu zřetelně vystihují tato slova: *„...jednali o naši věci bez nás. Bez nás rozhodli o nás a proti nám...“* či *„...donutili nás ustoupit bez boje“*. Projev pokračoval polemikou, zda se mělo Československo bránit či nikoliv. Primátor Zenkl vyzýval k národní sounáležitosti a obhajoval postoj a kroky československých představitelů. Na základě analýzy stávající situace se snažil posluchače přesvědčit o jejich správném rozhodnutí. Zdůrazňoval, že představitelé státu nemají právo žádat, aby občané nasazovali své životy a byla prolévána jejich krev. Řešení, které bylo zvoleno, nepokládal za zbabělost, ale nutnost pro malý a opuštěný stát. Vyzdvihoval obětavost občanů republiky slovy: *„O hrdinnosti všech věrných Čechoslováků, se kterou by bránili každou píď naší drahé republiky, nikdo na světě nepochybuje“*. V druhé části projevu apeloval na kázeň, pracovitost a jednotu občanů. Vyzýval k zachování klidu, který je nutný pro budování nového státu, a proto v této pasáži hlas řečníka nabýval na intenzitě a řečové tempo se zrychlovalo. V této

¹²⁴ Alice Masaryková se narodila 3. května 1879 ve Vídni. Studovala filozofii, historii a sociologii na univerzitách v Praze, Berlíně a v Lipsku. Od roku 1906 se věnovala učitelství na lyceích. Roku 1911 založila sociologickou sekci Svazu československého studentstva. V letech 1918-20 byla zvolena za slovenský klub členkou Revolučního Národního shromáždění. Od roku 1919 do roku 1939 zastávala funkci předsedkyně Československého červeného kříže. Působila také jako předsedkyně Mezinárodní konference sociální práce. Po smrti matky Charlotty vystupovala jako první dáma republiky. Za 2. světové války žila v USA. Po válce se vrátila zpět do Československa, ale po nástupu totalitního režimu v únoru 1948 byla nucena odejít zpět do emigrace. Zemřela 5. listopadu 1966 v Chicagu.

¹²⁵ AČRo, Archivní fond ČRo, soupis pásů AF 215/6, délka stopy 15:57. Viz příloha č. 13.

souvislosti se obrátil i do minulosti a připomněl učitele národů Jana Ámose Komenského, který za nejvyšší lidskou hodnotu považoval svobodu: „...věřme jen sobě, věřme v životnost svého národa a jako Komenský připravujeme cesty nové jeho velikosti“. Projev primátora Petra Zenkla nepůsobil samoúčelně nebo jen jako sledování politických nebo jiných postraních cílů. Z dikce projevu a zvolených obrátů můžeme usuzovat, že mluvčímu opravdu leží na srdci osud československého národa a že svá slova myslel upřímně. Obdobně jako i jiné proslovy svědčí i tento o odhodlání československých politiků pokračovat v úsilí o zachování nezávislého Československa.

Ve velmi krátkém a stručném projevu doktorka Alice Masaryková udílela pracovní pokyny dobrovolným sestrám Československého červeného kříže. Připomínala jeho úlohu a postavení ve společnosti slovy: „*Přihlašujte účastnice, vybírejte je ze zvláště dobrých dobrovolných sester a těch členech Červeného kříže, jenž mohou svůj čas dát plně k dispozici*“. Obracela se i na samaritány, které vyzývala k odpovědné práci. V závěru projevu se dotkla i politické otázky a důvěry vůči nadřazeným složkám. Její hlas působí klidným a vyrovnaným dojmem.

4.14 Analýza projevu ministra propagandy Huga Vavrečky¹²⁶ – Projev ministra k mnichovskému rozhodnutí ze dne 30. 9. 1938¹²⁷

Ministr Hugo Vavrečka byl přímým účastníkem Mnichova, což ovlivňovalo celé vyznění projevu. Velká část projevu byla věnována analýze mezinárodní situace. Ministr H. Vavrečka rozebíral hypotézu postoje Sovětského svazu vůči Československé republice. Docházel k závěru, že v případě jeho pravděpodobné pomoci by byl boj vnímán jako válka za bolševismus, boj bolševismu s Evropou. V takto vnímaném scénáři by pravděpodobně došlo ke spojení všech evropských států proti SSSR a Československu, což by znamenalo konec československého národa. Řekl: „*Příští dějepisec nadepsal by knihu o našem osudu již né slovy konec samostatnosti české, nýbrž konec československého národa*“. Proto přijetí

¹²⁶ Hugo Vavrečka se narodil 22. února 1880 v Ostravě. Byl český novinář, československý diplomat, účastník protirakouského a protinacistického odboje. Před 1. světovou válkou byl H. Vavrečka balkánským dopisovatelem Lidových novin. Od srpna 1914 sloužil v Terstu a v Dalmácii. Dva roky poté se zapojil do odboje a spolupracoval s vídeňskou odbočkou Maffie. V září 1918 sestavil z českých a chorvatských vojáků odbojovou skupinu a inicioval převzetí Terstu. V listopadu 1918 se pak jeho oddíl připojil k československým legiím v Itálii. Po vzniku Československa v letech 1919 až 1920 působil jako expert při versailleských mírových jednáních, zejména při projednávání saint-germainské smlouvy s Rakouskem. Poté pracoval jako diplomat. V letech 1920-22 byl generálním konzulem v Hamburku. Od roku 1922 do roku 1926 zastával post vyslance v Maďarsku a do roku 1931 v Rakousku. Zasloužil se zde o rozvoj československého menšinového školství a o Spolek Komenský. Od června 1932 působil v Baťových závodech, kde zastával funkci ředitele. V kritických zářijových dnech roku 1938 vystoupil proti přijetí mnichovského diktátu. V první vládě Jana Syrového (22. září 1938 – 4. října 1938) zastával funkci ministra propagandy. Ve druhé vládě Jana Syrového pak zastával úřad ministra bez portfeje. Za okupace spolupracoval s odbojem a významně se podílel na jeho financování. Zemřel 9. srpna 1952 v Brně.

¹²⁷ AČRo, Archivní fond ČRo, soupis pásů AF 4205/1d, délka stopy 9:44. Viz příloha č. 14.

mnichovského diktátu bylo jediným možným řešením. Důvěruje v nový stát, který i okleštěný může být funkční a mít dobré hospodářské vyhlídky. Poukazoval na bratrství a shodu národa větou: „*Budeme pospolu jen Čechové, Slováci a Podkarpatské Rusové a vzájemnou bratrskou dohodou a shodou založíme nový stát pevně ukutý a obrozený*“. Zmiňoval se i o důvěře západoevropských spojenců, kteří slibovali garantovat hranice našeho nového státu. Rezolutně podporoval správnost přijetí Mnichovské dohody československou vládou. Cílem projevu bylo informovat posluchače o mezinárodní situaci, která rozhodla o přijetí Mnichovské dohody. V závěrečné pasáži projevu vyzýval ke kázni, pořádku a jednotě, která povede k záchraně vlasti. Část závěrečné řeči věnoval armádě, vyzdvihoval její ukázněnost a obětavost. Celý projev byl pronesen rozhodným hlasem, ale ve velmi pomalém řečovém tempu, které svědčilo o silných emocích řečníka vůči posluchačům.

4.15 Analýza projevů generála Jana Syrového a generála Ludvíka Krejčího¹²⁸ – Vládní projev ze dne 30. 9. 1938¹²⁹

Projev Jana Syrového vysvětloval složitou situaci po Mnichovu a postoj československé vlády ke stávající situaci. Byl určen pro širokou veřejnost. V projevu, který byl pronesen pevným a rozhodným hlasem, se odráží Syrového celoživotní povolání vojáka. Obsahoval věcné myšlenky, které Syrového utvrzovaly o správném rozhodnutí vlády, se kterým se ztotožňoval. Prohlašoval: „*Jako voják prohlašuji s plným vědomím své odpovědnosti, je to cesta míru.*“ nebo „*Celou minulost našich zápasů a bojů jsem promyslel v těchto dnech a z nich jsem čerpal víru, že cesta, kterou vás vedeme, je jediné správná a dobrá...*“ Na začátku projevu vedl J. Syrový paralelu se současnou situací a situací za první světové války. Připomínal boj za nezávislost Československa v legiích a svou vlastní roli v tomto odboji. Označoval současnou situaci za nejnáročnější ve svém životě. Analyzoval a vysvětloval jednání československé vlády, a proč nešlo jednat jinak. Jako i jiní řečníci, tak i generál Jan Syrový opakoval argument, že náš nově vzniklý stát může být funkční a zdůrazňoval jednotu

¹²⁸ Ludvík Krejčí se narodil 17. srpna 1890 v Tuřanech. Převážná část jeho života je spjata s armádou. V 1. světové válce musel narukovat do rakousko-uherské armády. Bojoval na srbské i rumunské frontě. Vstoupil do československých legií v Rusku a stal se příslušníkem střelecké brigády. Zúčastnil se bojů u Zborova. V letech 1923-25 studoval na Vysoké škole válečné ve Francii. Po návratu do Československa prošel řadou vojenských a velitelských funkcí. V letech 1932-33 stál v čele Zemského vojenského velitelství v Košicích. Od roku 1933 do roku 1939 byl náčelníkem hlavního štábu československé armády. S osobností generála L. Krejčího jsou spojeny především tragické události kolem Mnichovské dohody. Jako náčelník hlavního štábu československé armády chtěl bojovat, ale musel se podřídit rozhodnutí vrchního velitele armády prezidenta Edvarda Beneše a přijmout kapitulaci. Jelikož se stal pro nacisty nepohodlný, musel v únoru 1939 ze své funkce odejít. Za války byl vězněn. Po skončení války se vrátil do armády, ale již v roce 1947 musel na nátlak komunistů odejít. Po nástupu totalitního režimu v únoru 1948 byl degradován a perzekuován. Zemřel 9. února 1972 v Ústí nad Orlicí. V roce 1990 byl in memoriam rehabilitován a povýšen do hodnosti armádního generála.

¹²⁹ AČRo, Archivní fond ČRo, soupis pásů AF 4205/1c, délka stopy 13:32. Viz příloha č. 15.

národa. Diktát, který nám byl vnucen západními velmocemi, nemá podle J. Sirového v dějinách obdobu. Aby nedošlo ke zničení celého národa, bylo Československo nuceno pod jejich tlakem podmínky přijmout. Připomínal, že jsme měli volbu mezi zmenšením hranic a smrtí národa. Neopominul vyzdvihnout úlohu armády větou: „*Ustoupiti stanovisku čtyř velmocí a přesile vojenské není nečestné*“. V závěru projevu vyzýval k vzájemné důvěře představitelů státu a občanů. Základním poselstvím projevu bylo vysvětlení nově vzniklé situace, povzbuzení národa a důvěry v nový stát.

Projev armádního generála Ludvíka Krejčího byl určen pro vojáky Československé armády. Byl přednesen pevným a barvitým hlasem, který dovedl posluchače upoutat. Cílem projevu bylo vysvětlení vojákům, proč nemohli bránit vlast se zbraní v ruce. V úvodu projevu popisoval vzniklou situaci Československa. Zdůrazňoval sílu a odhodlanost vojáků bránit vlast. Tato povinnost jim však nebyla umožněna, jelikož se museli řídit pokyny vrchního velitele. Konstatuje: „*Ve své přísaze jsme slíbili prezidentu republiky a její vládě naprostou poslušnost za všech okolností.*“ nebo „*Jsmo vojáci, kteří musí být kdykoliv připraveni potlačit cit a řídit se jedině chladným rozumem*“. Vydané rozhodnutí bylo přijato s respektem a důvěrou. Závěrečné věty projevu byly naplněny optimismem v lepší budoucnost našeho národa. Po projevu byla zahrána státní hymna Československa.

4.16 Analýza projevu bývalého ministra veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy Františka Ježka¹³⁰ – Mnichovské rozhodnutí – bezpráví na československém národu ze dne 1. 10. 1938¹³¹

Projev byl pronesen bezprostředně po přijetí mnichovského rozhodnutí. V úvodu projevu ministr František Ježek sděloval posluchačům důvody, které ho přiměly k pronesení této řeči. Cítil velkou zodpovědnost k československému národu a obával se, jak se tohoto úkolu

¹³⁰ František Ježek se narodil 6. září 1890 v Chrudimi. Vystudoval chrudimské gymnázium a práva na Karlově Univerzitě v Praze. Již během studií se veřejně angažoval a stal se předsedou Svazu českého studentstva. Přispíval do novin: Času, Osvěty lidu, Národa a Národních listů. V letech 1920 – 1923 pracoval jako vedoucí právního oddělení ředitelství Buštěhradské dráhy. V roce 1923 byl jmenován radou Státních rad. V letech 1926 – 1939 předsedal jako uznávaný železniční odborník Národnímu sdružení železničních zaměstnanců. Byl jedním ze spoluzakladatelů národně demokratické strany. Deset let působil jako jednatel jejího ústředního výkonného výboru a v letech 1933 – 1935 jako její místopředseda. Od roku 1925 do roku 1939 zasedal v poslanecké sněmovně Národního shromáždění a vykonával funkci jednatele poslaneckého klubu Národní demokracie. V letech 1937 – 1938 zastával funkci místopředsedy Národního sjednocení. 19. března 1938 byl jmenován ministrem bez portfeje ve vládě Milana Hodži. Od 10. května 1938 do 22. září 1938 vykonával funkci ministra veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy. Podílel se na přípravě X. všesokolského sletu, který se konal v červnu 1938. V září 1938 patřil k politikům, kteří se postavili na obranu republiky. Veřejně zpochybnil ústavní oprávnění československé vlády k přijetí mnichovské kapitulace. V únoru 1939 byl jmenován ředitelem Všeobecného penzijního ústavu. Zemřel 29. listopadu 1969 v Chrudimi.

¹³¹ AČRo, Archivní fond ČRo, soupis pásů AF 214/15, délka stopy 7:57. Viz příloha č. 16.

zhostí. Začátek projevu byl velmi emotivní. Vyjadřoval zklamání k postoji celého světa vůči československému národu. Odsuzoval rozhodnutí především západních mocností a připomínal československé spojenectví s těmito státy. Řekl: „*Ti, na nichž jsme věrně a poctivě budovali po 20 let svoji odvislost, ti, kterým jsme byli věrnými a oddanými spojenci, opustili nás v rozhodné chvíli*“. Při pomyšlení na vzniklou situaci otevřeně přiznal, že uvažoval i o ukončení svého života. Avšak v zápětí si uvědomil, že je třeba žít. Na tuto pasáž navazovala část burcující, která měla za cíl povzbudit národ k síle, odvaze a existenci v novém uspořádání. Citoval básníka Viktora Dyka: „*Zůstává národ, kde se mění mapa*“. V závěru projevu silně zdůrazňoval vlastenectví a sokolskou myšlenku dr. Miroslava Tyrše, který ve svém národním programu řekl: „*Osoba nic, celek vše a národ nade vším*“. Cílem projevu bylo přesvědčit občany o jejich síle, sebekázni a jednotě, které povedou k lepší budoucnosti národa. Řekl: „*Dnes a zítra musíme dokázat, že jsme schopni vítězně vybojovat svůj boj o národní bytí...*“ Projev zapadá do celkové linie mnichovských projevů. Celý projev byl pronesen tichým a klidným hlasem, kterým řečník zdůrazňoval závažnost situace.

4.17 Analýza projevu herce, dramatika a scénáristy Jana Wericha,¹³² Vzpomínky na mobilizaci¹³³

Tento rozhlasový projev patří mezi styl umělecký, v kterém se prolíná vypravování s popisem. Autor používal jazykové prostředky, které odrážely jeho povolání herce a

¹³² Jan Werich se narodil 6. února 1905 v Praze. Byl český filmový a divadelní herec, dramatik a filmový scenárista, spisovatel, významný představitel meziválečné divadelní avantgardy a poválečné české divadelní kultury. Vystudoval gymnázium v Praze, kde se také seznámil se svým pozdějším divadelním partnerem Jiřím Voskovcem. Po maturitě studoval práva na Karlově Univerzitě. Významně se zapsal nejen do historie českého divadla, ale i do kulturně-politických dějin Československa. V roce 1926 ho Jiří Voskovec přivedl do Devětsilu. Po divadelním úspěchu dramatické hry *Vest pocket revue* na podzim roku 1927 zahájil Jan Werich profesionální kariéru v Osvobozeném divadle. Jeho hry měly diváky především pobavit. Antickou revue *Caesar* vstoupil na cestu politické satiry, kterou reagoval na nejistotu hospodářské krize a narůstající nebezpečí fašismu a války. Usiloval o poetickou komiku, inspirovanou herectvím Charlese Chaplina a dalších amerických komiků. Ve výstupech před oponou ve vtipných dialozích komentuje s Voskovcem různé mimo divadelní události. Jeho představením, filmům a písničkám zajišťovala popularitu i tvorba Jaroslava Ježka. J. Werich a J. Voskovec vytvořili zcela nový žánr české politické filmové komedie. Po podepsání Mnichovské dohody v roce 1938 byla scéna Osvobozeného divadla uzavřena. Nacistická hrozba Jana Wericha donutila těsně před okupací k emigraci. V USA se J. Werich snažil pokračovat v divadelní práci a spolu s Jiřím Voskovcem připravoval protinacistické rozhlasové pořady. Po osvobození Československa se vrátil do vlasti. V roce 1947 se podílel s Voskovcem na obnovení Osvobozeného divadla. Rovněž působil v operetním divadle v Karlíně. Byl ředitelem Divadla satiry a v letech 1956-61 Divadla ABC. Zde vytvořil dvojici s Miroslavem Horníčkem. Současně podporoval i uvádění nových satirických her. V 60. letech se věnoval překladatelské a spisovatelské činnosti. Moudrá a vtipná vystoupení odsuzující lidskou hloupost získala J. Werichovi ve druhé polovině 50. a v 60. letech úctu u mladých divadelníků – např. J. Suchého, J. Šlitru, J. Grossmanna, ale i u široké veřejnosti. V době kulturního útlaku po srpnu 1968 bylo Werichovi zakázáno veřejně vystupovat. Stal se pro totalitní režim se svým svobodomyšlným humorem pro společnost nebezpečný. Později byl režimem donucen k podpisu Anti-Charty. Zemřel 31. října 1980.

¹³³ AČRo, Archivní fond ČRo, soupis pásů AF 4027/1, délka stopy 4:18, v archivu není zaznamenán datum nahrávky. Viz příloha č. 17.

dramatika: „*Než jsme dojeli ke kasárnám, kde Gustav se měl ohlásit, pobrali jsme asi deset lidí. Jak se vešli na náš vůz, už nevím. Byl to hrozen lidí, kteří viseli ze všech stran na mém voze*“. Při vypravování využíval plynulou stavbu vět, které byly spojeny v souvislý text. Projev vedle slov spisovných obsahoval i slova nespisovná. Barva a síla hlasu řečníka dovedla posluchače vtáhnout do dění situace. Tato nahrávka obsahovala vzpomínky Jana Wericha na mobilizaci z 23. září 1938. V okamžicích vyhlášení mobilizace Werich popisoval odhodlanost a nadšení obyčejných lidí bojovat za svobodu Československa. Jednotu národa vystihovala tato slova: „...protože tenkrát ten národ stál jako jeden muž a jako jedna žena a nebál se“. Barvitě líčil napjatou a neklidnou atmosféru v pražských ulicích v této době. Tuto atmosféru dokládá věta jedné pražské obyvatelky: „*Ti pacholci nepřijeli, to se určitě něká rošťárna někde peče*“. Svě zážitky z této doby popisoval velmi sugestivně a spontánně. Hlavní poselství vzpomínky spočívalo v připomenutí síly, odvahy a nadšení národa, který byl odhodlán bojovat za svobodu vlasti. Tato vzpomínka mohla vzniknout na základě silných a nezapomenutelných dojmů, jak řekl i sám herec Jan Werich: „*Byl to jeden z nejsilnějších dojmů mého života*“.

4.18 Analýza projevu prezidenta Edvarda Beneše – Abdikační projev při odstoupení z úřadu prezidenta republiky¹³⁴

Hlavním cílem Benešova projevu bylo oznámit občanům abdikaci na svůj úřad a vysvětlit důvody, které ho k tomuto kroku vedly. Celý projev byl pronesen ve velmi pomalém řečovém tempu, které odráželo jeho prožívané emoce a vztah k občanům Československé republiky. Z celého projevu bylo cítit, že se ho aktuální situace bezprostředně dotýkala. V úvodu projevu zdůrazňoval dobrou vůli Československa, kterou jsme projevovali při urovnávání národnostních vztahů, a proto je z této pasáže cítit pocit zrady a zklamání: „*Napnuli jsme všechny síly ve chvíli, kdy tento vývoj dostal u nás výraz bojů národnostních. Pokusili jsme se upřímně dorozumět se také s druhými národnostmi*“. A pokračoval: „*Oběti, které byly od nás tak důrazně žádány, jsou neúměrné, nejsou spravedlivé*“. Zdržoval se určení viníka a poukazoval na historii, která podle něho rozhodne spravedlivě. Řekl: „*Neočekávejte ode mne jediného slova rekriminací na žádnou stranu. Jednou všechny bude soudit historie a rozhodne spravedlivě*“. Ve stěžejní části projevu vyzdvihoval mravní sílu národa, nabádal k jednotě Čechů a Slováků a věřil v národní budoucnost. Používal k tomu přirovnání stromu, který přestože je poškozen, zůstaly mu silné a neporušené kořeny, z kterých obrazí nový strom: „*Koruna stromu naší vlasti je osekána, ale kořeny národa tkví pevně v jeho zemi. Sestupme ke*

¹³⁴ AČRo, Archivní fond ČRo, soupis pásů AF 130/8, délka stopy 11:36. Viz příloha č. 18.

kořenům, soustředíme všechnu svou starou rodovou sílu do nich, jako jsme to ve svých dějinách učinili již několikrát a koruna opět po čase vyrazí svými ratolestmi“. Hlavní poselství projevu spočívalo ve víře v sílu, vytrvalost a pevnost národa. Projev obsahoval i vřelé poděkování armádě. V závěru proslovu připomínal Edvard Beneš svoji vlasteneckou povinnost vůči republice. Abdikační projev byl pronesen rozvážným hlasem a z celého projevu bylo cítit klid a vyrovnanost řečníka.

ZÁVĚR

Celý rok 1938 byl naplněn množstvím vypjatých událostí, které vyvrcholily na podzim podepsáním Mnichovské dohody. Tato smlouva, která byla podepsána bez účasti představitelů Československého státu, byla jedním z prvních střípků v mozaice Hitlerových kroků, které vyústily k celosvětovému konfliktu – druhé světové válce. Mnichovské řešení mezinárodního napětí se jevilo pro západní mocnosti jako naděje na udržení míru. Československu naopak přineslo pocity zrady a zklamání. Ke zničení Československa nedošlo válkou, nýbrž politickým rozhodnutím. Velkou zodpovědnost při rozhodování o osudu Československé republiky měl a pod neustálým tlakem se v této době ocitl prezident republiky Edvard Beneš. Musel si zvolit ze dvou možností: přijmout mnichovské rozhodnutí a podstoupit pohraničí nebo ho odmítnout, a tím čelit možné válce s Německem. V úvahách se prezident E. Beneš přikláněl i k vojenské obraně státu, ale to pouze za předpokladu vojenské pomoci Francie.¹³⁵ Své rozhodnutí nejednou po Mnichovu obhajoval. V dopise určeném poslanci Ladislavu Rašínovi v listopadu 1938 sděluje: „*Bojoval jsem proti tomu všemu zoufale. Měl jsem frontu uvnitř, frontu sudetoněmeckou, frontu slovenskou, frontu francouzskou, frontu anglickou vedle Hitlera – musel jsem dávat pozor na vojáky, aby neudělali neprozřetelnost, neboť na to se čekalo, čekal jsem zradu polskou a hlavně jsem, pokud nehrozila přímo válka, pořád viděl duchovní rozdělení národa na dvě fronty. Přes všechno mé úsilí po celá tři léta nepodařilo se mi plně překlenout rozpor mezi agrárníky a ostatní částí koalice. Nevím, zdali měl někdo někdy těžší problém naší historie řešit!*“¹³⁶

Jakou úlohu zastával rozhlas v napjatém a nepřehledném roce 1938? Rozhlas jako významná instituce se výrazně od svého vzniku podílel na rozvíjení kultury, vzdělání a osvěty. Od září 1938 se rozhlasové vysílání v Okénkách zaměřilo na hospodářské, sociální a dopravní problémy, věnovalo se vojenským, politickým a kulturním otázkám. Poskytovalo informace pro uprchlíky z odstoupených území. Do Okének byl zařazen i politický komentář, který výmluvně a vlastenecky vysvětloval vládní politiku. Pro tuto úlohu byl vybrán jako první politický komentátor redaktor František Kocourek.¹³⁷ Rozhlas se v tomto období stal pravděpodobně nejvlivnějším sdělovacím prostředkem, který okamžitě zprostředkoval

¹³⁵ R. KVAČEK, *Mnichovské desatero*, s. 95.

¹³⁶ Z. ŠAMBERGER, *Mnichov 1938 v řeči archivních dokumentů*, s. 50.

¹³⁷ František Kocourek (1901–1942) – svobodný žurnalista, vystudoval Univerzitu Karlovu a pokračoval ve studiích ve Francii a v Německu. Spolupracoval s 35 novinami a časopisy, v rozhlasu externě působil v letech 1933 – 1940 jako reportér, autor přednášek a rozhlasových úvah a posléze rozhlasový komentátor. V roce 1938 se účastnil kolektivní reportáže z X. všesokolského sletu. Přispíval do politického Okénka. 18. září 1938 komentuje pohřeb obránců hranic ve Falknově (Sokolově), 23. září hovoří v komentáři o zradě Francie, 27. září odpovídá na Hitlerovu řeč proslovenou v Norimberku. Pomáhá svými rozhlasovými rozhovory a komentáři při repatriaci vysídlenců z obsazovaných území. Nejtěžší úkoly ho čekaly v Protektorátu. Zemřel čtyřicetiletý v Osvětimi-Birkenau. E. JEŠUTOVÁ a kol., *Od mikrofonu k posluchačům*, s. 120.

důležité a aktuální informace. Stal se i významným nástrojem domácí a zahraniční politiky a propagandy. Odvysílané projevy během dramatických dnů měsíce září 1938 umožnily československému obyvatelstvu být součástí společenského a politického dění.

U všech projevů jsem v předcházející kapitole provedla analýzy a na jejich základě jsem stanovila jejich hlavní rysy. U politických projevů sleduji jejich častou a stejnou strukturu a obsah. V úvodních částech projevů řečníci často odkazovali na národní historii, tradice nebo svěťce. Vyzdvihovali hrdost a vlastenectví, které pomáhali překonávat v minulosti těžká období. Řečníci často připomínali a zdůrazňovali i prosperitu první republiky, její kulturní, hospodářský a politický rozvoj, protože ji viděli jako dobře fungující stát. V případě vnějšího zásahu by došlo k narušení jeho stability, a proto také často vyzývali k jeho obraně. Další téma, které se v projevech opakuje, jsou mezinárodní vztahy a postoj západních mocností, Velké Británie a Francie. Velmi často se v projevech vyskytuje výzva k boji československého obyvatelstva za svobodu a odhodlání postavit se na odpor německé agresi. Toto odhodlání se rozchází se skutečným postupem v době mnichovské krize. Závěry projevů často bývaly ukončovány vyzýváním k odpovědnosti, ke klidu, důvěře v Československou republiku a k zachování běžných povinností. Tato témata, která se v projevech opakují, měla společný cíl, a to povzbudit a dodat československému obyvatelstvu sílu v tíživé době.

Po přijetí Mnichovské dohody se místo vzdělávacích pořadů vysílaly především výzvy k občanům. Odvysílané pořady se orientovaly na historicko-kulturně-vlasteneckou tematiku a na podporu práce pro republiku. Ve vypjatých momentech národa plnil rozhlas i funkci organizátora veřejného života. Po záboru pohraničních oblastí musel Radiojournal společně s poštovní správou řešit technické problémy. Bylo nutné postavit náhradní vysílače, aby bylo ve všech oblastech zachováno rozhlasové vysílání. Perspektivní plány dalšího technického rozvoje rozhlasu byly po Mnichovské dohodě výrazně omezeny. Rozhlas však i nadále zůstal vedle tisku nejvlivnějším zprostředkovatelem zpravodajství, kultury a osvěty.

SEZNAM POUŽITÝCH PRAMENŮ A LITERATURY

Prameny:

Archiv Českého rozhlasu v Praze, Archivní fond Českého rozhlasu, soupisy pásů: AF 756/3, AF 364/2, AF 3655/5, AF 282/5, AF 183/4, AF 183/9, AF 130/5, AF 130/7, AF 601/1, AF 183/15, AF 592/5, AF 215/5, AF 215/6, AF 4205/1d, AF 4205/1c, AF 214/15, AF 4072/1, AF 130/8.

Literatura:

Edvard BENEŠ, *Mnichovské dny: paměti*, Praha 1968.

Edvard BENEŠ, *Německo a Československo*, Praha 2005.

Zdeněk BENEŠ a kol., *Rozumět dějinám: vývoj česko-německých vztahů na našem území v letech 1848 – 1948*, Praha 2002.

John BRADLEY, *Dějiny třetí říše*, Praha 1995.

Johann Wolfgang BRÜGEL, *Češi a Němci 1918-1938*, Praha 2006.

Radko BŘACH, *Československo a Evropa v polovině dvacátých let*, Praha – Litomyšl 1996.

Lenka ČÁBELOVÁ, *Radiojournal: rozhlasové vysílání v Čechách a na Moravě v letech 1923 – 1939*, Praha 2003.

Barbara KÖPPOVÁ a kol., *Dějiny českých médií v datech: rozhlas, televize, mediální právo*, Praha 2003.

Jindřich DEJMEK a kol., *Zrod nové Evropy: Versailles, St-Germain, Trianon a dotváření poválečného mírového systému*, Praha 2011.

Jan FILÍPEK, *Mnichov 1938: hra o Československo*, Praha 2001.

Milan CHURANĚ a kol., *Slovník kdo byl kdo ve 20. století*, Praha 1998.

Eva JEŠUTOVÁ a kol., *Od mikrofonu k posluchačům*, Praha 2003.

Paul JOHNSON, *Dějiny 20. století*, Praha 1991.

Zdeněk HAZDRA – Lukáš VLČEK (edd.), *Mnichov 1938 a česká společnost: sborník z mezinárodního sympozia k 70. výročí mnichovské dohody*, Praha 2008.

Zdeněk KÁRNÍK, *České země v éře první republiky (1918 – 1938), 3. díl – O přežití a o život (1936 – 1938)*, Praha 2003.

Václav KLAUS a kol., *Mnichov 1938: sedmdesát let poté: sborník textů*, Praha 2008.

- Robert KVAČEK – Aleš CHALUPA – Miloš HEJDUK, *Československý rok 1938*, Praha 1988.
- Robert KVAČEK, *Historie jednoho roku*, Praha 1976.
- Robert KVAČEK, *Nad Evropou zataženo*, Praha 1966.
- Robert KVAČEK, *Osudná mise*, Praha 1958.
- Robert KVAČEK, *Poslední den. Z dramatického podzimu roku 1938*, in: Slovo k historii, 1989, č. 17.
- Míla LVOVÁ – Věra HOLÁ, *Mnichov: Vzpomínková kronika*, Praha 1969.
- Věra OLIVOVÁ, *Československé dějiny 1919-1939*, II., Praha 1991.
- Věra OLIVOVÁ, *Dějiny první republiky*, Praha 2000.
- Zdeněk ŠAMBERGER, *Mnichov 1938 v řeči archivních dokumentů. Komentář k edici Státního ústředního archivu v Praze Protifašistický a národně osvobozenecský boj českého a slovenského lidu, 1938 – 1945*, Praha 2000.
- David VAUGHAN, *Bitva o vlny*, Praha 2008.

PŘÍLOHY

Seznam příloh

- Č. 1 Rozhlasový projev Huberta Ripky z 9. 9. 1938
- Č. 2 Rozhlasový projev Edvarda Beneše z 10. 9. 1938
- Č. 3 Rozhlasový projev Petra Zenkla ze 14. 9. 1938
- Č. 4 Rozhlasový projev Jana Černého ze 17. 9. 1938
- Č. 5 Rozhlasový projev Milana Hodži z 18. 9. 1938
- Č. 6 Projev zástupce lidu v rozhlase z 21. 9. 1938
- Č. 7 Mimořádné zpravodajství ČTK z 21. 9. 1938
- Č. 8 Rozhlasový projev Jana Syrového z 22. 9. 1938
- Č. 9 Rozhlasový projev Jaroslava Kvapila z 23. 9. 1938
- Č. 10 Vyhlášení mobilizace z 23. 9. 1938
- Č. 11 Rozhlasový projev Josefa Martínka k zahraničním krajanům o zradě spojenců z 23. 9. 1938
- Č. 12 Mimořádné zpravodajství ČTK z 30. 9. 1938
- Č. 13 Rozhlasový projev Petra Zenkla a Alice Masarykové z 30. 9. 1938
- Č. 14 Rozhlasový projev Huga Vavrečky z 30. 9. 1938
- Č. 15 Rozhlasový projev Jana Syrového a Ludvíka Krejčího z 30. 9. 1938
- Č. 16 Rozhlasový projev Františka Ježka z 1. 10. 1938
- Č. 17 Jan Werich, vzpomínky na mobilizaci
- Č. 18 Abdikační projev Edvarda Beneše z 5. 10. 1938

Mezinárodní nejistota dostoupila v těchto dnech vrcholu. Všude si všichni kladou jednu jedinou otázku. Bude zachován mír či bude mírumilovná řeč politiků a diplomatů náhle přerušena řevem kulometů a kanónů? Bohužel v tuto chvíli nikdo nemůže bezpečně odpovědět na tuto hroznou otázku. Svět tone v nejistotě a tato nejistota vyčerpává nervově, mravně i politicky. Velké mezinárodní napětí mezi velmocemi pokračuje a vlastně se stále stupňuje. Nyní se vyvíjí v případě československém. Dlouho, až příliš dlouho trvalo, než svět pochopil, že v podstatě nejde o problém sudetoněmecký, ba ani o problém vztahů mezi Německem a Československem, nýbrž že jde o otázku mnohem závažnější. Totiž o otázku vztahu Německa k ostatnímu světu, a že poměr německo-československý je jen vnějším projevem veliké krize vztahu mezi Německem a ostatní Evropou. Jestliže se dnes mluví a jedná o pokojné úpravě vztahů mezi Německem a Československem v podstatě jde o vztahy mezi Německem a celým ostatním světem. Československem v případě jenž se s dramatickou náklonností ukázalo, že je prakticky nemožno izolovat jakýkoli vážný mezinárodně-politický rozpor, neboť všechny mezi sebou nerozlučně třebas rozličně souditi. Československo leží v srdci Evropy, pro toto svoje klíčové postavení má nejen středoevropský, nýbrž celoevropský význam. Žádnému státu nemůže býti proto lhostejno, co se stane s naším státem. Jiná bude tvářnost Evropy, bude-li zachována nebo bude-li zničena československá nezávislost. Tak tomu bylo vždy v evropských dějinách. Obraz Evropy byl zcela jiný před třicetiletou válkou, kdy české království mělo plnou státní nezávislost, a po ní, kdy podstatné její předpoklady byly podkopány. Kdyby se na stranu Čech, které se tehdy postavily do odboje proti univerzalistickým a imperialistickým tendencím Habsburského rodu, byly Francie a Anglie postavily hned na počátku jejich zápasu, byl by býval výsledek války zcela jiný než ten, k němuž se dospělo v míru Vestfálském. Když v roce devatenáctém osmnáctém byla obnovena Československá nezávislost, nastalo zcela nové uspořádání poměrů ve střední Evropě. Bylo založeno na myšlence svobody národů obývajících Podunajskou oblast a vzájemné jejich spolupráci. Tento stav je nyní ohrožen útočnou výbojností pangermanismu, který ožil s novou silou zmnohonásobenou revolučním dynamismem německého nacionálního socialismu. Dnes záleží na tom, aby Anglie a Francie jednaly moudřeji a prozíravěji než v roce šestnáctém osmnáctém. Lze doufat, že západní velmoci již chápou své povinnosti a že jsou hotovy zabránit včas ráznou akcí katastrofě. Kdyby připustily, aby Československo, které je branou k celému Podunají a Balkánu a tím také k Ukrajině a k přední Asii, vpadlo v oběť třetí říši, byly by tím ohroženy i jejich vlastní životní zájmy.

Československo podalo v tomto týdnu nový důkaz o své krajně dobré vůli přispět k udržení míru tím, že nabídlo nové dalekosáhlé ústupky sudetským Němcům. Jsou to velké oběti, k nimž se tu Československo odhodlává. Doufáme, že budou po právu oceněny tak, jak je slušno alespoň ve velkých západních demokraciích. Československé veřejné mínění klade si pochopitelně a musí si klásti znepokojivou otázku, zda se v těchto ústupcích nejde až příliš daleko. Ale československá vláda s prezidentem republiky chtěli přesvědčit celý svět, že Československo učinilo ze své strany všechno, aby odvrátilo válečný konflikt. Je ovšem jasno, že dále jíti, že dále ustupovati není už možno, protože by byla ohrožena celistvost a nezávislost demokratického Československa. Teď je na sudetoněmecké straně a zejména na Německu, aby ukázali, zda si vůbec přejí nějakou dohodu. Bohužel, dosud se nevyslovili a udržují svět v dalším trapném napětí. Československo řeklo svoje poslední slovo, je nemyslitelné, že by povolilo nějakému dalšímu nátlaku. Plní svrchovanou měrou svoje povinnosti k Evropě, očekává nyní, že mu mírumilovný svět pomůže na obranu jeho nezávislosti a že přiměje Německo k tomu, aby také ono přispělo ze své strany k možnosti udržet světový mír. Teď mají slovo západní velmoci, do veliké míry bude záviset na jejich rozhodnosti, odhodlanosti a ráznosti, jak se rozhodne Německo. Svědomí Prahy je čisté. Československý národ učinil všechno, seč byl, aby urovnal cestu k pokoji a míru. Je však odhodlán bít se za svou svobodu, bude-li napaden. O svobodu se nesmlouvá, za svobodu se bojuje. Až příliš dlouho naléhalo se na Československo, aby umožnilo pokojnou úpravu vlastními ústupky. Další nátlak na Prahu nemá smyslu. Správně dnes napsal bývalý francouzský ministerský předseda Léon Blum: „*Berlín musí pochopit, že Československo nemůže jít už dále, protože už šlo až příliš daleko*“. Věříme, že v těchto slovech je vyjádřeno také smýšlení demokratů anglosaských a demokratů všech ostatních zemí.

Drazí spoluobčané,

mluvím k vám ve chvíli mezinárodních těžkostí, největších od světové války, které zachvátily nejen státy evropské, ale i význačné části jiných světadílů. Mluvím k vám v této kritické chvíli o nás, o našem postavení uprostřed tohoto rozrušeného světa a mluvím k vám všem k Čechům a Slovákům, k Němcům i národnostem ostatním a mezi nimi zase ke všem stranám, ke všem skupinám a ke všem táborům. Mluvím k vám především jako k lidem, kteří chtějí klid a mír a mají v sobě navzájem cítí lidskou důstojnost a dobrou vůli. Nechci přitom dnes úmyslně hovořit podrobně o situaci a otázkách mezinárodních. Naše republika se po celých 20 roků vyvíjela v klidu a pokroku, politické demokracie a svobody, hospodářského a civilizačního obohacení, vzestupu kulturního, náboženské tolerance, sociální spravedlnosti dosahovala krok za krokem bez krizí, bez pučů a revolucí, pokojně a vývojově. Co jinde působilo nebezpečné přesuny ba převraty, u nás se řešilo rozumně, bez slepé vášně a prakticky. Měli jsme a máme jediný problém, který jest a byl na našem území po celá staletí problémem obtížným, stále nové formy řešení vyžadující – otázku národnostní. Ale i ten jsme se snažili vyřizovati svým vývojovým způsobem jako otázky jiné. Nebudu zde vypočítávati jednotlivé pokusy, které jsme učinili a ve kterých, jak věřím, bychom byli ve zdravém vývojovém tempu až do rozhršení pokračovali. Konstatuji však objektivně, fakt, že dnes rychlost událostí evropských a světových, od nichž se nemůžeme izolovat, nás nutí k rychlejšímu tempu na této cestě. To je smysl všeho toho co dnes v těchto otázkách podnikáme. Měníme tempo, neopouštíme však ducha, v němž se tento stát snaží řešiti své veliké aktuální otázky. Je to upřímná a opravdová snaha dosahovati takového stupně politické spravedlnosti, jaká je vůbec dennímu politickému dění přístupná a prakticky proveditelná. Chce to býti duch pravé, upřímné demokracie. V tomto duchu vláda přistoupila k jednání s představiteli jednotlivých národností naší republiky a začala především se stranou sudetoněmeckou jako jejich nejsilnější složkou. Plán, který naši ústavní činitelé takto připravili, platí ovšem pro všechny obyvatele tohoto státu a věci se budou přirozeně projednávat i s ostatními reprezentanty našich národností. Otázky, o kterých se jedná a zásady, podle kterých se zamýšlí je uspořádat, byly dnes uveřejněny. Značná část tohoto materiálu, byla obsažena již v národnostním statutu připraveném na jaře. Návrh vládní nemá ovšem formu zákona jako měl návrh národnostního statutu. Jest podán ve formě dohody o zásadách nové úpravy, ale ty jsou propracovány podrobněji a přesněji, jsou rozvedeny tak,

aby čelily obavám nebo nedůvěře, že snad ta či ona věc není dosti zaručena, že se nemyslí dosti vážně atd. Návrh jest mimo to formulován tak, aby v něm nebylo pokud možno nepřesností nebo aby nevznikla nedorozumění. Jsou v něm ovšem také některé části, které v původním plánu nebyly. I ty jsou vypracovány tak, že má být dáno státu co patří státu a národnostem, že se má dostat toho, co patří jim. Přitom se však v každém svazku státním i samosprávném garantuje jednotlivci vůči celku, menšině vůči většině svoboda jeho přesvědčení, jeho práva národnostní, spravedlivé podmínky jeho činnosti politické, kulturní a hospodářské. To platí pro menšiny české jako německé, slovenské jako maďarské, rusínské nebo polské. Tak postupovat velí nám demokratická tradice této republiky. Uskutečněním těchto návrhů má býti zajištěna všem občanům a všem národnostem tohoto státu především opravdová rovnoprávnost tak, jak to vychází z naší ústavy a z našich demokratických idejí a institucí a tak, aby každá z národností v republice měla ve státě pozici, jaká jí přísluší podle její početnosti. V tom smyslu budou řešeny i speciální otázky Slovenska. Tak velkoryse pojatou spravedlnost může si dovoliti ve svém státě uskutečnit lid, který v obyvatelstvu státu tvoří 2/3 většinu, který je sám v sobě zdravý a pevný, lid svůj stát tak horoucně milující a lid odhodlaný, vytrvalý a reálně myslící, jako právě náš československý lid jest. Došlo mne v uplynulých dnech sta a sta předpřípisů od Čechů i od Němců a také z ciziny, které mě opět potvrzují toto smýšlení. A jestliže v některých jest jaká pochybnost, tož je to jediné otázky, zda pro řešení tak dalekosáhlé je vhodná chvíle právě dnes, v době kdy jest mezi některými částmi obyvatelstva dost vzájemné nedůvěry a kdy jsou rozpoutány ve vysoké míře politické vášně. Tuto pochybnost vidím i ve sloupcích mnohého tisku a slyšel jsem ji v tomto čase i z mnohých úst. Chci na ni odpovědět přímo. Věřím, že navrhovaná a nová opatření budou státu v jeho dalším vývoji a pro jeho budoucnost prospěšná a věřím, že při obnovené dobré spolupráci všech národností neohrozí v ničem i v dnešní těžké době, ani jeho jednotu a bezpečnost ani jeho integritu. Ostatně bude to v budoucnosti také politickým úkolem nás všech společně, aby se to nestalo. A zejména zdůrazňuji, že na jeho demokratické struktuře a politice především nezmění se nic. Naopak, bude-li vývoj událostí mezinárodních příznivý, může to naši demokracii zesílit a zdokonalit. K dnešním návrhům docházíme logicky vývojem národnostních otázek v celé Evropě. Jsou to naše zvláštní poměry, které nás nutí, že své národnostní věci řešíme tak spravedlivě první. Náš stát má všechny národnosti kulturně velmi vyspělé, zejména obě počtem nejčetnější národnosti mají vysoké vědomí národní a přispěly průběhem svých dějin mnohým ke všelidské kultuře. Je tudíž samozřejmé, že pro ně i pro národnosti ostatní ve srovnání s jinými středoevropskými národy, musíme jíti ve věcech národnostních dosti rychle vpřed. Ale nebude v tom poslední i ostatní státy budou míti tytéž

starosti. Odhodláme-li se k tomuto řešení i ve chvíli vzrušené, ve chvíli otřesené důvěry je jisto, že tím přinášíme nemalou oběť k záchraně obecného míru. Přinášíme však tento příspěvek vědomě. Chceme přispět k vyrovnaní rozporu evropských vůbec, chceme přispět k vytvoření dobré spolupráce se všemi svými sousedy, zejména se svým soudem největším Německem. Chceme dát doklad Evropě i Americe a zejména Anglii a Francii, že svým povinností všeobecné spolupráci rozumíme, a že je splníme v míře, v jaké nám to nezbytnosti státní dovolí. Jestliže já, jako prezident republiky souhlasím s vládou, vám přes naše krajní oběti v těžké době takto přinášené řešení toto dnes doporučuji, obracím se zároveň na vás, na všechno obyvatelstvo státu a pravím se vši vážností. Jde nám především o to, obnovit plnou důvěru a spolupráci mezi oběma největšími národy republiky a zajistit uvnitř státu klid, mír a pokojný vývoj. Budeme tím pracovat opravdu nejen na záchraně míru v okamžiku mezinárodně velmi pohnutém, na záchraně míru pro svět a Evropu, ale také pro klid svého města a své vesnice, pro své pole, dílnu, pro svoji rodinu, pro svoje nejdražší. Avšak nikoliv jen já ve své úřední funkci mám povinnost pracovat pro mír, nejen ostatní odpovědní ústavní činitelé, nejen politické osobnosti v řadách vládní většiny nebo opoziční menšiny. Ti všichni především, ale vedle nich každý jednotlivý spoluobčan na svém místě má a musí tak činit. Každý z vás, jak dnes věci jsou, dobrou vůlí, klidem, zabraňováním konfliktu i incidentů a srážek prokazuje službu míru. Ale může také zlobou, rozčilením, vyvoláváním srážek mír nejen u nás uvnitř, ale v celé Evropě podstatně ohrožovat. Obracím se tudíž se svou výzvou na všechny Čechoslováky, všechny Němce u nás a všechny ostatní obyvatele této republiky. Bez rozdílů národností, nevolám politiky a politické strany u těch je mě to samozřejmé, volám však jednotlivé občany, volám všechnen lid. Nikdy dosud nebyla odpovědnost jednoho každého z vás větší, nežli je teď. Buďte klidni, buďte rozvážní, uchovejte si pevné nervy. Jděte klidně za prací svého denního povolání. To především potřebuje od vás vaše vlast. Čím méně se uchýlíte od svého denního života, tím větší příspěvek přinesete pro zachování míru. Ukažte světu, že ani ten, ani onen z nás nechce vzít na sebe odpovědnost za to, že pomohl dnešní evropské napětí stupňovat. V tom duchu obracím se také k tisku všech stran, směrů a národností. I jeho zásluha nebo vinna, může být dnes větší, nežli se snad sám dohaduje. Vždyť prožíváme chvíle, kdy všichni bez rozdílu stran a národností musíme se srazit dohromady, abychom na tomto kusu půdy, kde naši otcové a dědové žili po mnoha století v klidné budovatelské práci, také my zachovali pokoj. Mají dnešní českoslovenští a sudetoněmečtí potomci československých a německých předků ničit tam, kde oni budovali? Víím dobře, že státní moc naší republiky má a musí mít dosti sil, aby zaručila kázeň a pořádek občanstvu a pro občanstvo svými prostředky. Ale bylo pýchou naší

demokracie, že to dosud byla vždy demokracie disciplinovaná, že zde klid býval střežen se vším sebeovládáním občanů. Proč by tomu dnes mělo býti jinak. Proto chci plný návrat ke klidu a pořádku, ve svobodě a v loajálním, klidném, disciplinovaném závodění zbraněmi ducha a argumentů. Kdyby to byl právě vzájemný poměr národnostní, do něhož by se musily volky nevolky vkládat mocenské prostředky státní moci, zda by se tím na celé další národnostní soužití nevložil nežádoucí stín, já tudíž stále věřím, že nebude třeba jiné nežli morální síly, dobré vůle a vzájemné důvěry, abychom všichni našli sebe samu. Já věřím v opravdovou touhu německého lidu, právě tak jako znám touhu Čechů a Slováků a všech ostatních národností po spolupráci jako klidu. Mám dobré zprávy, jak všichni lidé dobré vůle mezi našimi spoluobčany německé národnosti po normálních poměrech a po míru pahnou. Dostávám v tom smyslu denně spoustu dopisů, zejména také od našich německých občanů. Chtějí mít mír, klid, práci. V důstojnosti, v harmonii, ve vzájemné dobré vůli. Češi a Slováci, Maďaři a Poláci i Rusíni chtějí totéž. Proto věřím, že na základě připravených návrhů se dnešní vládní většina se všemi národnostmi dohodne a další zdárný vývoj republiky zajistí.

Pre Českoslovákov platí tu k docieleniu tohoto úspechu a ku zdarnému provedeniu národnostného mieru jeden jediný nezrušiteľný zákon. Omezit' stranické boje, zjednotiť sa viac ako dosiaľ, postupovať celkom lojálne a solidárne a nedotknúť sa ideje jednoty Československej. Ak si budeme riešiť takto v pokoji a vo vzájomnej spolupráci všetkých svoje národnostnej veci ako sme riešili a rozriešili raz otazok iných, naša vlasť bude znajkrajších, najlepšie spravovaných, najbohatších a najspravodlivejších zemí na svete. Môže byť pre niekoho kto v tejto zemi žije niečo lákavejšími ako táto vyhládka? Chcem veriť opakujem a verím, že tuha po takej budúcnosti je to, čo nás zo všetkého naivjác spojuje. Urobme všetci všetko, aby sme sa jej priblížili. A jestliže nám hrozí niečo čo by nás mohlo od nej odvrátiť, niečo čo nie je v moci obyvateľov tejto drahé zeme, nech nie je medzi jej obyvateľmi jedineho človeka, ktorý by spravodlivé uprimne a oddaně nechcel pomôcť odvrátiť také nebezpečenstvo všetkými prostriedkami a všetkými obeťami.¹³⁸

Mluvím-li tak dnes k lidu tohoto státu, není to obava o budoucnost. Neměl jsem v životě nikdy strach, byl jsem vždy optimistou a můj optimismus je dnes silnější než kdy jindy. Mám nezlomnou víru v národ, stát, v jeho zdravot, v jeho sílu, v jeho odolnost, v jeho skvělou armádu a nezdolatelného ducha a oddanost všeho jeho lidu. A vím, že náš stát z dnešních obtíží vyjde vítězně. Mějme tudíž všichni pevnosti a víru, že dnešní doby překonáme, zachovejme klid a mějme víru v sebe, ve svůj stát a ve zdárný jeho vývoj. Buďme připraveni na oběti, ale buďme optimisty i v době nejtěžší a hlavně nezapomínejme, že víra a dobrá vůle

¹³⁸ Část projevu řečník hovoří slovenským jazykem, některá slova nejsou použita ve správném tvaru, do textu vkládá i česká slova.

hory přenáší a že nás šťastně vyvede i z dnešních všech zmatků evropských. Zdravím vás a děkuji vám.

Příloha č. 3 – Rozhlasový projev Petra Zenkla ze 14. 9. 1938

Drazí spoluobčané,

20 let poctivě pracujeme ve svém obnoveném státě, který byl cílem snah pokolení a je plodem neúporné práce a nezměrných obětí. Ze všech sil pokorně pracujte na svém. 20 let jsme usilovali o čestnou spolupráci se všemi národy a státy. 20 let jsme budovali dílo, jehož kořeny má nevyvratelně každý z nás v hloubi svého srdce v samé podstatě svého života. Budované nutno všemi silami chránit a ubránit. Na zavolání republiky jediný z nás jistě nikdy nezaváhá. Nepoznaly dějiny tak nerozborné a stmelené bašty. Ti, kdo netouží po cizím, jsou v odhodlání k obraně svých svatých práv neochvějně. Pomoc v budování obrany vlasti je nám všem radostnou příležitostí ukázat svou lásku a vděčnost k naší milované armádě a dokázat, čím je nám naše drahá Československá republika. Pražané, jménem rady vašeho milovaného města vás žádám. Ukažme svou lásku k vlasti každý podle svých sil úměrnou podporou fondu na obranu státu, jenž je cele určen jen a jen na mimořádná opatření této obrany a na nic jiného. Necht' není jediného mezi námi, kdo by nesplnil své povinnosti. Výši daru svědčí každý sám o sobě. Výsledkem pražské akce na obranu státu vydáme svědectví o občanstvu pražském jako celku. Co dáme na obranu státu, dáme sami sobě. Všecko pro republiku. Bez ní by náš život nebyl životem. Pravda zvítězí. Československá republika musí být věčná.

Ústavní činitelé podporováni všemi demokraticky smýšlejícími občany Československé republiky neúnavně a trpělivě hledají cesty, jak by našemu státu, který byl téměř 20 let nazýván evropským ostrovem míru a pořádku zajistili i pro budoucnost trvalý pokoj a zdárný vývoj. Tato snaha československé vlády nenašla však bohužel pochopení u všech příslušníků tohoto státu. V době pokojného vývoje a usilovné práce připravovali někteří občané úklady. O republiku, o její celistvost, nezávislost a demokratickou formu. Pokus o tento útok byl však zmařen kázní československé státnosti a krajní obětavostí všech složek státního organismu zejména orgány bezpečnosti. Události posledních dnů vyžádaly si z řad četnictva 9 obětí na životech a 17 raněných. Je tragické, ba přímo nepochopitelné, že tito četníci byli vražděni a zraňováni lidmi, v jímž středu dlouhá léta žili a o jejichž bezpečnost osobní, o bezpečnost jejich majetků, o klid a mír v jejich domově vždy pečovali obětavě, s láskou a neúnavně ... [nesrozumitelné]

Členů četnických gažistů, jimž byl vypraven dnes o druhé hodině odpolední čestný vojenský pohřeb [nesrozumitelné], aby odtud odvezeni byli do svých rodných obcí k věčnému odpočinku, skropeni jsou slzami celého národa. Zemřeli hrdinové ve výkonu mimořádně těžké a zodpovědné služby položili neohroženě svoje životy za vlast. Národ zařadí je na čestné místo a v řady těch, kteří obětovali jeho svobodu a jejímu zabezpečení svoje nejdražší statky, svoji krev. V hodinách kdy myšlenky všech věrných v tomto státě vzpomínají na tuto velikou oběť, rád bych já jako ministr vnitra československé republiky řekl vám, mrtvým. Vám vrchní strážmistře Františku Nováku, praporčíku Jane Koukole, štábní strážmistře Jane Heřmánku, strážmistře Josefe Brčáku, strážmistře Václave Ráži, strážmistře Antoníne Křepelo, strážmistře Josefe Faláře, národ našel sebe a bude si rozumněti. Bude usilovati a pracovati k národní jednotě a věřím, že se mu podaří, aby náš vytoužený stát Československá republika a s ní i její svoboda jakož i volnost národního uplatnění všech národů stát náš obývací vývojově postupovala a dosáhla svého zdokonalení. To je příkaz vaší památce, děkuji vám jménem celého národa, děkuji vám jménem vlády československé republiky. Svými životy zasloužili jste se o obnovu klidu a pořádku. Svobodné občanstvo demokratické republiky Československé zachová trvale ve svých myslích světlou památku na vás. Čest vám.

Tzv. plebiscit nemůže přinést řešení, nemůže přinést řešení, jež by odpovídalo tomuto velkému cíli. V tomto jsou zajedno nejenom všichni, kdož odpovídají tu doma za politiku státu, ale také všichni objektivní znalci národnostních teritoriálně tak složitých poměrů československých. Tam, kde plebiscity mohly sloužit národnostním úpravám, byly provedeny, kdyby plebiscit byl býval vhodnou cestou k úpravě národnostních poměrů v Československu, byl by býval určitě vítaným nástrojem v rukou mírové konference. Plebiscit v ČSR je nepřijatelný nejen ze stanoviska státu, ale je nepřijatelný proto, že by vytvořil řadu nových osobních problémů do budoucnosti. Československo je ochotno pokračovat v práci pro mír i v dnešním napětí. Jménem všech ústavních autorit tohoto státu prohlašuji toto. Přes Henleinovo odmítnutí dohodnouti se s československou vládou o úpravě národnostních poměrů a přes jeho pokus o vzpouru, vláda hájíc rozhodně plnou integritu státu nemění nic na své dosavadní politice dohody s národnostmi a speciálně sudetskými Němci postavené na základě jejich posledních návrhů. Vláda k tomu dnes nepotřebuje Henleina ani uprchlých vůdců, neboť události u nás a ztroskotání vzpoury nejlépe ukazuje, že má před sebou masu německého sudetského lidu, jehož velická většina si přeje mír, dohodu a národnostní mír uvnitř. Vláda nebude dělat nějakou politiku msty a persekuce. Musí se však postarat o respekt a dodržování zákona, klidu a pořádku. Ve věci klidu a pořádku nemůže dělat koncesi, protože jen v klidu a pořádku je možno zajistit plnou a rozumnou dohodu. Mluvíme-li všichni touto dobou o národnostní politice a o státní politice vzhledem k Němcům bylo by nebezpečným omylem, kdybychom pro velikost tohoto jednoho úkolu zapomněli na naši vnitrostátní problematiku v jejím celku. Ve skutečnosti jde o mnohem více. I nejširší veřejnost pozoruje už široce založený pokus a už dávno pozoruje tento široce založený pokus rozleptati vnitřní politickou výstavbu našeho státu. Očekáme se, zdůrazňuji to před velkou dějinnou zkouškou. Nejde pouze o dílčí problémy, jde o to, abychom nejen svou mezinárodní pozici, ale hlavně a především svou vnitřní silou odrazili každý pokus nás ohrozit a abychom zahnali každou pochybnost, která by mohla podvoliti naši soudržnost. Nejde jen o samozřejmou jednotu srdcí, jde také o jednotu rozumu a vůle a pak o jednotu síly. Bude této jednoty třeba, zvláště v nejbližší době, kdy budeme postaveni před úkoly nejtěžší. Jsme však národ, který přesto anebo právě proto, že prošel úžasnou Golgotou svých dějin, se naučil nejenom se bouřit, ale také v nejuzlovějších chvílích hospodařit se svými silami hospodářskými a mravními. Zdolali jsme v poslední době všechny pokusy vyřaditi nás ze spojení s našimi přáteli právě tím, že jsme nadlidským sebeovládáním prokázali, že domýšlíme všechny situace

nejenom z hlediska své vlastní existenční potřeby, také z hledisek skutečně evropských. Nezapomínáme a nezapomeneme nikdy na tyto chvíle jedinečné vlastenecké kázně a státně politické odpovědnosti našeho lidu. Děkuji vám jménem vlády z celého srdce za to, že jste dovedli železným klidem svých nervů zdolati nápor nepřátelské propagandy a politické agitace. Vytrvejte, nedejte se rozleptat, nedejte se rozleptat rozsévači pochybností ani našeptávači nedůvěry. Všichni, vy, my zde, vláda, armáda, občané, jsme jedno, jsme národ a nikoli stranické sekty a celý národ je jednotný se svým prezidentem, kterého se nemohou dotknout žádné výtky, o něž se stal pokus ze zahraničí. Čím větší bude na nás tlak zvenčí, tím tvrdší bude tato naše jednota. Nepodařilo se, nepodaří se nás rozpojit. Jsme si vědomi, že zkouška, před kterou se ocitá republika, je zkouškou těžkou. Každým dnem rostou nároky na naši obětavost a na naši sílu. Staletí nás však naučila, že nemá práva snít o míru, kdo není schopen boje. Proto jdeme také do příštích dnů s klidným pohledem lidí, kteří vědí, že se uhájí děj se co děj, protože jsou věrni sobě. Chceme mír a svobodu a svobodu a mír. Nemáme a nepotřebujeme silných slov, potřebujeme a máme silnou rozvážnost a silná srdce.

Češi, Slováci a Němci žijící v Československé republice žádáme tímto, aby zachovali úplný klid a neničili sami svůj vlastní majetek a aby udělali následovní věc, kterou dneska provedla nynější vláda, což se snad všem Čechům a Slovákům i Němcům nezdá býti za vhodné. Nyní Češi a Slováci i Němci v naší Československé republice nesou tíhu do této podstaty, jež se udělala, proto vyzýváme všechny žijící Češi, Slováci, Němci, aby do rána zachovali naprostý klid a jelikož žádaj, aby byla vláda generálů. Vládu generálů v tuto ze stávající generálů armádního inspektora Syrovýho, Bláhy a Krejčího, jest přání lidu. Tito lidé, které musely stát pod nátlakem určitéch velmocí dát zem Českou v šanc nenáviděnému Němcům, nemůžeme jenom tak nechat. Tuto zem jsme budovali, stavěli, za ní jsme krváceli, pro ní taky budem žít i se bít. Proto žádám všechny žijící Čechové, Slováci i Němci v naší Československé republice, by vyčkali dalšího postupu lidu, kterej žádá na všech frontách, aby území, jenž jsme budovali staletí a na něhož žili jak otcové, tak matky i synové za něj taky i naše hoši, tátové rodin padali se jen tak lehce nedalo. Doufám, že všechny lidé v Československu žijící Slováci i Němci souhlasí s tímto a že určitě se berem za to, abysme nemohli...¹³⁹

¹³⁹ Projev se zachoval nedokončený.

Velká krize, kterou prožívá od několika let Evropa, vyvrcholila v poslední době kolem nás, v Evropě střední. Po dvaceti letech klidu, pořádku a míru byl náš demokratický stát těžce stížen účinky této evropské krize. Vlivem dynamických politických proudů ze sousedství stal se státem ohroženým, který najednou stojí před nutností jediné a výhradně vlastními silami ochrániti se proti daleko početnějšímu odpůrci. Museli jsme v letech poválečných spoléhati na pomoc svých přátel, bohužel, když na nás dolehly starosti nejtěžší a když nám bylo pohroženo i násilím ukázalo se, že evropská krize je takové povahy, že naši přátelé nám poradili, abychom klid a mír vykoupili ústupky a obětmi, poněvadž nám nemohou přispěti na pomoc. Protože hrozilo zničení míru a rozvrácení našeho státu, varovaly nás obě západoevropské velmoci Francie a Anglie před tímto nebezpečím a celou vahou své autority naléhaly, abychom se rozhodli územními ústupky sjednati opět ohrožený klid a bezpečnost svému národu na jeho území. Když nám obě velmoci předložily tento návrh, dokazovaly na základě svých předpokladů, že jediné touto obětí lze zachrániti státní samostatnost československého národa, jež byla dnes těžce ohrožena. Naši ústavní činitelé si přáli, aby spor, který za záminkou připravované akce proti nám byl vyřízen mezinárodním rozhodčím soudem. Tomuto přání československé vlády a prezidenta republiky nebylo však vyhověno. Vlády francouzská a britská daly při společné demarši, kterou provedli jejich diplomatictí zástupci dnes v noci u prezidenta republiky československé vládě vědět, že by toto řešení konflikt neodvrátilo a že by Francie a Velká Británie nemohly poskytnouti Československu žádné pomoci proti útoku Německa, k němuž by došlo, jestliže Československo ihned nedá zásadní souhlas k odstoupení území s německým obyvatelstvem říši. Protože také Svaz sovětských socialistických republik mohl zasáhnouti v náš prospěch vojensky jen spolu s Francií, ale bez Francie pouze v tom případě, kdyby Německo bylo označeno společností národů za útočníka, stály jsme před hrozbou války, která by ohrozila v základech nejen dosavadní rozsah našeho státu, nýbrž i samu podstatu národního bytí Čechů a Slováků ve společném nerozdílném celku. Vláda jest pevně rozhodnuta všemi silami a celou mocí zachovati klid a uchrániti děj se co děj samostatnost a svobodu národa v podmínkách, které se takto nově vytvořily. Prezident republiky spolu s vládou nemohli jinak než přijmouti návrh obou velmocí za základ dalšího postupu. Nic jiného nezbývalo, protože jsme zde stáli sami. Vláda povede a bude řídit stát v nových životních podmínkách a věří, že národní shromáždění, které bude svoláno, schválí jménem lidu toto těžké rozhodnutí, až uváží jeho osudové důvody. Vláda zná dobře a hluboce sdílí city národa, jeho vzrušení a pohnutí. Je pevně přesvědčena, že s pomocí všech branných i

mravních sil lidu nově zocelí Československý stát, zosobňující i dále odkaz slavné národní minulosti. Bude spolu s celým národem jednomyslně hájit svobody i samostatnosti naší drahé ke všem plně spravedlivé domoviny v novém rámci, posíleném ve své odolnosti láskou všech svých příslušníků. Pro další jednání zůstáváme všichni v pevném střehu a dbalé ostražitosti. Stále odhodláni a pohotovi v případě nezbytnosti k vrcholnému nasazení životů a statků za náš národ a stát. Nedali jsme a nedáme zahynouti nám ni budoucím. Po dnešních poradách vlády a výboru koaličních stran přijal dnes odpoledne po 17. hodině ministr zahraničních věcí doktor Krofta vyslance francouzského a britského a dal jménem vlády odpověď na jejich společnou demarši učiněnou dnes po druhé hodině ranní u prezidenta republiky. Touto odpovědí zahajuje se jednání o formální postup při věcném řešení návrhů, které vlády francouzská a britská považovaly za nutné učiniti vládě československé dne 19. září 1938, aby československému národu zajistily životní zájmy a možnosti volného rozvoje, které nám trvale zaručují v rámci mezinárodních úprav, které chtějí uskutečnit. Zdůrazňujeme, že tato odpověď naší vlády na návrhy vlády britské a francouzské nemění nic na dosavadním právním stavu a že zahajuje pouze jednání diplomatická, která mají k těmto úpravám vésti. Rolníci, dělníci, živnostníci, úředníci a vojáci, zůstaňte všichni na svých místech u své práce a vykonávejte dále svoje povinnosti. Pamatujte, že žádnými demonstracemi a pouličními projevy a zejména ne násilnými činy nic ve svůj prospěch nevyřešíte. Poškodili byste takovými akcemi jen svůj stát, který potřebuje dnes jednoty, vytrvalosti a nezdolné pevnosti. Úřady pracují všude dál. Zákon, nařízení a všechny právní předpisy trvají. Soudy a všechny orgány republiky na celém jejím území konají svou povinnost. Ochrana všech občanů je zabezpečena. Nedejte se strhnouti k nepředloženým činům ani našeptavači ani provokatéry. Nekresejte na mysl, vytrvejte ve své věrnosti k republice a zvítězíme.

Příloha č. 8 – Rozhlasový projev Jana Syrového z 22. 9. 1938

Občané, v osudové chvíli státu a národa, žádám Vás, aby každý stál na svém místě. Vojáci ve zbraní, zemědělci u pluhů, dělníci v dílnách a továrnách, úředníci v kancelářích. Armáda bdí nad bezpečností republiky a může splnit svůj úkol jen tehdy, když bude za ní národ jednotný a v klidu. Manifestujte své odhodlání svou prací pro stát, navraťte se každý ihned ke své povinnosti, neboť jen tak možno udržeti obranu státu v pohotovosti. Další demonstrace byly by prací pro nepřítele.

Drazí naši krajané ve Spojených státech severní Ameriky. Myslíme dnes na vás na všechny a všechny vás pozdravujeme. Mluví k vám vaše stará vlast, země svatých hrobů vašich otců a matek. Republika Československá prožívá dnes svoje osudové chvíle. Německá říše shromáždila proti nám všechnu svou vojenskou moc, aby nás napadla, kdybychom odmítli vydati jí všechna území s německým obyvatelstvem. A že spřátelené vlády francouzská i anglická z obavy před novou válkou evropskou odevzdaly ve středu dne 21. září ve 2 hodiny v noci svými vyslanci našemu prezidentovi ve formě ultimativní radu, abychom diktát německé říše bezpodmínečně přijali. Lze si představit, co to znamenalo pro všechny náš národ československý. Byli jsme Francii vždy vděční za vše, čím ve světové válce přispěla k našemu osvobození. My jsme se jí také za vše to plně a vrchovatě odvděčili. Československo bylo od svého počátku ozbrojenou pevností Francouzské republiky a francouzské demokracie v srdci Evropy. My jsme byli vždy odhodláni obětovati své životy a statky, kdyby republika Francouzská byla napadena. My jsme také měli s Francií řádnou smlouvu o vzájemné pomoci vojenské. Byli jsme tu Francii milovali z celé duše své jako věčný maják svobody, rovnosti a bratrství. Francie byla vždy národem rytířským, jenž čestné smlouvy vždy čestně dodržel. Byl to sám předseda nynější francouzské vlády Daladier, jenž 12. července tohoto roku 1938 před celým světem prohlásil v Paříži: „*My nikdy nezcizíme slova, které jsme dali a slavnostní závazky Francie vůči Československu jsou pro nás nezvratitelné a jsou posvátné*“.¹⁴⁰ Za dva měsíce na to nám poslal tentýž francouzský ministerský předseda Daladier společně s panem Chamberleinem sdělení, že všechny tyto přísahy a smlouvy nemohou býti dodržány a že v zájmu evropského míru musíme vše, co se nám doporučuje, také přijati. S Anglií jsme neměli a nemáme smluv žádných, ale každý věřil, že Anglie si uvědomuje, co pro ní znamená pevné, neodvislé a ozbrojené Československo zejména v dnešním jejím latentním konfliktu s tou strašnou vojenskou dynamikou nynější německé říše. Prosíme pak vás, drazí krajané spojených států, abyste si uvědomili, že tu dnes nejde o žádné řešení problémů menšinových národností v našem státě. Sudetští Němci mají v Československé republice tolik svobody, jako nemají kromě Švýcarska Němci nikde jinde na světě a na nejméně v německé říši. Jejich životní úroveň v Československu je dnes také vyšší nežli v Německu. A konečně sudetští Němci v Československu vždy by znamenali něco v pravdě velkého, kdyby si uvědomili své světové

¹⁴⁰ Překlad z francouzštiny do češtiny: Oni jsou nevyhnutelné a posvátné.

poslání býti hospodářským mostem mezi světem germánským a tím nesmírným okeánem světa slovanského od moře Egejského a Jaderského přes celou východní Evropu a Sibiř až k oceánu Tichému. Budou-li však sudečtí Němci připojeni k říši německé, ztratí okamžitě všechny své dnešní občanské demokratické svobody. Jejich úroveň životní bude snížena a všechn jejich význam bude zničen, protože na periferii německé říše nebudou politicky a hospodářsky ve skutečnosti ničím. Nejde však dnes již o tyto sudetské Němce. Sudetští Němci nejsou dnes ničím jiným nežli nástrojem v rukou německé říše k podmanění celého Československa a jsou jejím klíčem k ovládnutí celé východní a jižní Evropy. Dovedete si proto draží krajané představit celou naši situaci. Československo vši svou mocí protestovalo, ale bylo nuceno přenechat odpovědnost Francii a Anglii. Přitom také Sovětské Rusko neučinilo projev o okamžité pomoci ze své strany. Jaká to byla hrůzná odpovědnost okamžiku. Československo mezi životem a smrtí, tak překrásná republika jedna z nejkrásnějších zemí světa před nebezpečím svého zničení. Ty nádherné naše Čechy s Moravou, naše jediná vlast' po tisíciletí před roztržením a ztrátou velebné koruny svých hor, naší pýchy a naší obrany. Naše překrásné Slovensko se svými úchvatnými Tatrami a majestátným Dunajem znovu nad hrobem všech svých nadějí a své velikolepé budoucnosti. Naše srdce se zastavila, naše krev strnula, naše oči se zalily slzami. Plakali mužové, plakaly ženy a plakaly děti. Zachvěl se národ celý každý na místě, kde ho zasáhla ta strašná rána, hlavu v rukou, zdrcen a schvácen každý se neměně vypořádával s nejstrašnější chvílí svého života. Ale naši mužové a naše ženy dlouho nepláčí, národ československý bojuje a jedná. Den prvního výročí smrti prezidenta osvoboditele přišla ta děsná zpráva, ale v tentýž den 21. září zvedl ten národ zase hlavy, aby se semkl v jednotnou ozbrojenou pevnost ze železa a žuly. Byly u nás hlasy, abychom se bez ohledu na vše postavili proti 80 milionové vojenské velmoci, před níž kapituluje Anglie i Francie, že tak dříve nebo později přijdou nám na pomoc také ostatní. Bylo možno tak učiniti, situace byla jasná, stáli jsme v celé Evropě sami. Nebyla vedle nás ani Francie, ani Anglie ani sovětské Rusko. Nebyla s námi ani Malá dohoda a nebyla s námi bratrská Jugoslávie. A proti nám skoro po celé hranici 2000 kilometrů mnohomilionová armáda říšsko-německá pohotová a komandovaná, aby nás svou bleskovou válkou v několika dnech nebo týdnech zničila a u nás doma na 2 miliony henleinovských velezrádců ozbrojených zbraněmi pašovanými z říše a připravených ke každému zločinu a ke každé vraždě. V této situaci by již nešlo o žádnou válku, zde by šlo jen o hromadný vražedný masakr, jakého Evropa doposud svědkem nebyla a o zničení celého národa a pobití vši naší mladé generace nejlepších a nejzdatnějších, kteří jsou naší radostí, hrdostí a zárukou vši naší budoucnosti. Co učiníme, vzpomínali jsme té naší drahé, krásné, české vlasti, jak byla

opuštěna, spalena, vyvražděna, vybita před 300 sty lety ve válce třicetileté. A to vše by nebylo ničím proti tomu, co by přišlo dnes. Dekatomby nejlepších a nejdražších mužů, žen a dětí a zříceniny naší matičky Prahy, vypálené dědiny a města, velký nezměrný a nekonečný hřbitov národa a státu. Jaká strašná odpovědnost, jaká hrůza bez představy a míry, to by nebyla válka, to by byla sebevražda národa. Sebevražda je však kapitulací a zbabělostí a národ československý nikdy nekapituloval a nikdy nebyl národem zbabělým. Vždyť není a dávno ještě není všech věcí konec. Vždyť jde jen o počátek a dnes nejde jen o nás, dnes jde o celou Evropu. A povinností naší nejsvětější je dnes šetření každého života a každé krupěje drahocenné a nenahraditelné krve československé. Historická odpovědnost spadá tu dnes jediné na hlavy těch, kdož nás opustili, ale my věříme, že si ji uvědomí a že se na své cestě ke katastrofě Evropy a celé světové demokracie ještě záhy a včas zastaví. Vězte pak, naši draží krajané američtí, že pevně, odhodlaně a věrně stojíme za svým prvním vojákem a prezidentem republiky Edvardem Benešem. Nikdo jistě nebyl více dotčen, uražen a zasažen jako právě on, ale nebylo u nás také nikoho, kdo by byl v těchto strašných chvílích osvědčil více síly, odvahy a hrdinné nebojácnosti jako právě on, jeden z hlavních zakladatelů našeho státu. Viděli jsme ho v tom strašném diplomatickém souboji s Paříží a Londýnem, dnem i nocí hrdě vytrval na stráží za tu pravdu a věrnost odkazu Masarykovu. Přejeme mu jen vroucně všeho zdraví, aby stejně neohroženě a hrdinně nás vedl dál do nové, slavnější a již trvalé a navždy zabezpečené budoucnosti. Pravíme pak vám, že stejně poctivě, věrně a neohroženě pracovala také celá vláda republiky. Doktor Milan Hodža se všemi svými ministry se v nejstrašnější chvíli osudů nesmrtelně zasloužil o vlast. Nikdy jim toho nebude v dějinách národa zapomenuto. A v čelo nové vlády republiky vstoupil nyní velký a vítězný vůdce našich legií od Zborova ze Sibiře generál Jan Syrový. Pevně a sebevědomě přejímá dnes správu dalších osudů národa. Národ stejně pevný, sebevědomý a sjednocený stojí dnes za ním jako jedno jediné neohrožené, nepřemožitelné a vítězné legionářské bratrství. Proto voláme k vám krajané američtí, národ uražený, ponížený a opuštěný stojí dnes se vztyčenou hlavou pevnější, jednotnější a rozhodnější, nežli kdykoliv před tím. Republika je domovem a hradbou všech Čechoslováků. Smrt republiky byla by také hrobem Slovenska. Voláme k vám s velkým naším spolubojovníkem anglickým Setonem-Watsonem, jež k nám mluví slova prorocká. Jenom spojení se udržíte, ale rozdělení padnete. Proto mluvíme a pravíme vám, zůstaneme spojení. Republika nepadne. Československo nezahyne a Československo nebude vymazáno z mapy Evropy. Nikdy a nikdy národ tak nádherný, národ tak vzdělaný a pracovitý jako jest národ náš československý, národ bojovníků za svobodu a pravdu, nezahynul v bouřích celého tisíce let a nezahyne nikdy nyní, ať bude musit čelit jakýmkoliv dalším bouřím v mračnách budoucnosti

celého světa. Stojíme dnes pevně, hrud' vedle hrudi a se zbraní při noze. Jsme připraveni. Naše armáda je na vše odhodlána a nadšena. Je to jedna z prvních armád celého světa a za ní stojíme všichni, všichni jsme dnes vojáky svobody a republiky. A vývoj světa dá nám za pravdu, doba není daleká, kdy se s námi a za námi postaví zase znovu světové demokracie, Francie i Anglie a přijdou také Spojené státy severní Ameriky, protože se přesvědčí, že nestačí pro mír jenom mluvit a o mír handlovat, nýbrž že je dnes nezbytno pro mír také bojovat. Bojovat všemi zbraněmi doby. Tak již nelze více dýchat a žít, aby dva diktátorské státy v Evropě mohly ohrožovat a ničit blahobyt i pokoj celého jednoho tisíce milionu poctivých a dobrých lidí celé zeměkoule, kteří nechtějí nic jiného nežli v klidu, pořádku a pokoji žít a pracovat ke štěstí a blahobytu všech. Proto vás dnes pozdravuje republika, vás všechny věrné rodáky, krajany a přáteli americké. Republika vám v Americe nikdy nezapomene toho, co jste pro ni vykonali ve světové válce. Stůjte za republikou Československou stejně oddaně a věrně také v dnešních bouřích Evropy. Buďte přesvědčeni, že republika Československá znovu zvítězí a s ní zvítězí také vy. Republika Masarykova a Benešova pozdravuje sesterskou demokratickou republiku Lincolnovu a Rooseveltovu. Proto dnes všichni hlavy vzhůru, a proto voláme k vám do Ameriky slovy prezidentovými, jenž mluvil k nám včera do republiky: Nebojte se o národ a stát Československý. Ten má kořeny hluboké a pevné, jak to prorokuje Smetanova Libuše ve svém svatém proroctví. Ano můj národ neskoná. Ano neskoná a všechny hrůzy slavně a slavně také navždy překoná.

[nesrozumitelné] teplé prádlo, případně obuv, přispůsobenou pro polní službu a tu chce používat namísto erární obuvi. Důstojníci a rotmajstri z povolání a mužstvo v činné vojenské službě, meškající na dovolené jako i důstojníci a rotmajstri z povolání na dovolené bez platu se vrátí ihned a to nejrychleji k svým útvarům. Každá osoba, která podle mobilizační vyhlášky nastupuje do činné vojenské služby má nárok na jednu cestu zdarma po železnici nejkratším směrem do stanice nejbližší, nejvhodnější místo pobytu trvalého nebo dočasného do stanice nejbližší tomu místu, kde má nastoupit do činné vojenské služby. Než nastoupí cestu musí předložit v nástupní stanici výdajné cestovních lístků orazítkovaný svůj vojenský preukaz, vojenskou knížku, vojenský list, určovací nebo svolávací lístek nebo jestli nemá žádného takého preukazu, overovací lístek. Overovací lístek vydá obecní úřad místa pobytu, v zemi slovenské a podkarpatskoruské obecní, obvodní notář na požádání tím, kteří nemají žádného vojenského preukazu. Cestovních lístků pokladna nevydává. Mužstvo povolání mobilizační vyhláškou do činné vojenské služby je povinné vzhledem ke změnám cestovním pořádkem žádat od staničních dopravních úřadů poučení, kterých nejvýhodnějších vlaků mají do své cílové stanice použít. Na větších nádražích dá takové poučení vojenský orgán k tomu určený. Tieto usnanovenia platia obdobne i pre cestovanie štátnymi autobusy. Nikto však nesmie na ne spoliehať, nedostatok miesta, nedodržanie cestovného poriadku, ale každý sa musí snažiť dosiahnuť železničnej stanice alebo posádky aj ináč a to čo najrychlejšie. Mobilizačná vyhláška povoláva tiež kone, vozy, motorové vozidlá všetkého druhu a lietadlá. Podrobnosti o tom sú v mobilizačnej vyhláške a v evidenčných listoch, ktoré majú niektorí držiteľia týchto dopravných prostriedkov už u seba. Prečítajte si pozorne príslušné odstavce mobilizačnej vyhlášky a poučenie v evidenčných listoch. Uposlúchnite presne vyhlášku a poučenie v evidečných listoch a všetky evidenčné kone a evidenčné motorové vozidlá, o ktorých mobilizačná vyhláška hovorí odovzdajte na prijímacie miesta a v tú dobu ako sa nariaďuje. Neevidenčné kone a vozy predvedzte podľa určenia starosty obce, on nariadi kde tieto máte odovzdať. Kedy tam musí byť je vo vyhláške. Starostovia obcí sa musia riadiť presne podľa vydaných pokynov okresných úradov alebo notárov. Akékoľvek lety civilných, dopravných podnikov, leteckých korporácií a súkromníkov sú zakázané. Je zakázané uverejňovať akékoľvek správy o vojsku a jeho pohyboch. Občania, prišla najvážnejšie a rozhodná chvíľa. Na každom z vás závisí úspech, uveďte si jasne, že najlepšie veriť v seba a najlepšie chránite seba a svoje rodiny, svoju vlasť a jej slobodu bez ohľadu na seba dajte všetky svoje

sily a majetok k dispozícii pre obranu štátu a presne a čo najrýchlejšie vykonáte všetko čo na vás štát v týchto ťažkých chvíľach musí žiadať. Neomdlívajte v povinnostiach, buďte kludní, pevní, verní a spoľahliví. Netrpte medzi sebou škarohladov a rovnajte páter slabochom. Náš boj je boj pravdivý, za vlasť a za slobodu všetkých [nesrozumiteľné]. Nech žije slobodné Československo.

Drazí krajané,

v posledních dnech byli jsme tvrdě zasaženi největší ranou, jež na nás dopadla od vzniku republiky. Jubilejní rok našeho státu probíhal za nejbolestnějších okolností. Místo oslav jubilea dvacetiletí republiky, pochodu na její obranu a na tomto pochodu potkala nás pohroma. V nejkritičtější chvíli byli jsme opuštěni svými spojenci. Západní velmoci Francie a Anglie ve snaze zachránit evropský mír za každou cenu nás obětovaly. A náš spojenec východní Sovětský svaz byl smlouvou vázán pomoci nám jen v případě, když půjde na pomoc Francie. Cenou, již je placeno za evropský mír, o němž nad to není jisto, že se i za tuto cenu udrží, má být osekání naší republiky, odstoupení krajů obývaných většinou německého obyvatelstva třetí říši. Máme být připraveni o své přirozené hranice, jež jsme opevnili nesmírným nákladem a jichž máme teď být zbaveni. Pravím, máme býti zbaveni, neboť zápas o tyto hranice není ještě skončen. Naše armáda pevně stojí na hranicích a poslední fáze zápasů ještě nenadešla. Ještě v posledních chvílích, jak to bývá v každé válce, jsou možny obraty v náš prospěch. Především není jistoty, zda Německo opilé úspěchem, k němuž mu dopomohla ústupnost a politická krátkozrakost vlád našich spojenců, spokojí se s posledním plánem a nepřijde s požadavky dalšími, tak nemožnými, že i jim budou nepřijatelný. Nynější těžké chvíle podobají se těžké situaci, kterou jsme v Americe prožívali v lednu 1918, kdy státníci západních mocností, bez ohledu na oběti přinesené již našimi legionáři na všech frontách světové války vyslovili se pro pouhou autonomii našeho národa v rámci Rakousko-Uherska. A přece, jak víte, vývoj dalších událostí pohřbil toto stanovisko a prezident Wilson stal se posléze jednou z nejsilnějších opor naší v boji za naprostou nezávislost naší a za samostatné Československo. Neztrácíme hlavy a naděje byť v některých chvílích se zdálo, že to je hoping against hope doufání proti naději. Jsme na ústupu, ztratili jsme jednu bitvu, ale nejsme ještě poraženi. Nezatajujeme si ovšem nikterak, že ani přes největší ústupky z naší strany přijaté po strašném tlaku ze strany nepřítele i přátel, ani mír není zachráněn a že můžeme být strženi do zoufalého zápasu o holou existenci. I na tento boj jsme však připraveni. Právě proto, že byli jsme opuštěni svými dosavadními spojenci, jejichž vlády, chceme věřit, že proti lepšímu přesvědčení svých národů a proti rozvážným hlasům svého veřejného mínění nedodrželi závazků ještě před několika týdny ba dny slavnostně potvrzovaných a za posvátné vyhlášených jejich vedoucími státníky, musíme se semknout pevněji dohromady sami. To platí nejen pro náš národ doma ve staré vlasti, kde již jsme

sjednocení tak pevně jako před 20 lety, ale také pro vás v Americe, kteří tvoříte tak velkou část našeho národa. Jestli nás opustili naši spojenci, tím více je zapotřebí, aby při svém národě vytrvala československá Amerika. A chceme věřit, že i americká demokracie bude věrnější naší ohrožené demokracii, než obě velké demokracie západní Evropy, které selhaly v hodině zkoušky. Hra o nás není ještě u konce a přesto, že Spojené státy nevíží k nám žádné spojenecké smlouvy i Amerika může mít ještě slovo k utváření našeho dalšího osudu. Je tudíž zapotřebí, abyste se vy drazí krajané američtí pevně semkli poznovu na obranu staré své vlasti a burcovali svědomí demokracie americké. Abyste dobře a velkoryse informovali americkou veřejnost o podstatě naší pře a neponechali bez odpovědi jediný útok, vedený proti nám i na americké půdě nepřátelskou propagandou, která ostatně slouží zájmům neslučitelným s demokratickou základnou samé Ameriky. Víme, že tento svůj nový úkol splníte. Víme, že nečekající podnětu zvenčí, z vlastního podnětu jako v době světové války, z dobrého srdce a lásky k staré své vlasti již jste zahájili akci v tomto směru a z celé duše vám děkujeme. Prosíme vás jen, abyste v ní vytrvali a počítali s tím, že tento zápas náš nechť jakkoliv rozhodnou diplomatické zápolení bude dlouhý a obtížný a bude vyžadovat krajního napětí všech sil našich i vašich. V několika dnech zavítá do vašeho středu starý známý Vojta Beneš, bratr prezidenta republiky. Když jsem v květnu mluvil k vám o jeho šedesátce, netušil jsem, že v krátké době bude zapotřebí, aby jel opět mezi vás, aby vás informoval o tom, co se u nás děje a o čem jen z části můžete být informováni tiskem. Podá vám zprávy o naší svízelné a strašné situaci a jsme přesvědčeni, že spolu s ním budete pokračovat v té práci, již jsme společně konali před 20 lety. Je k ní zapotřebí každého opravdového muže, každé opravdové ženy, bez rozdílu, do kterého tábora patří, má-li být odražen ten strašný úder namířený nejen na náš stát, ale na samu existenci našeho národa. Proto všichni do houfu, za svobodu a nezávislost Československé republiky a záchranu našeho národa.

Dnes dopoledne se konala společná porada zástupců těchto odborových ústředí: Odborového sdružení československého, Československé obce dělnické, ústředny průmyslových svazů, blízké odborové rady křesťanských organizací, odborové jednoty republikánských zaměstnanců, odborového ústředí středu a národního sdružení odborových organizací. Z této porady vydáno bylo toto prohlášení. Rozhodnutí čtyř mocností v Mnichově vyvolalo vzrušenou odezvu v našem lidu, ať však jest toto rozhodnutí jakékoliv, stojí v této chvíli nejen vláda, ale každý občan před osudovou odpovědností. Proto apelujeme na pracující lid. Nedejte se v žádném případě strhnouti k jakémukoliv nepředloženému kroku. Nejde o slova, jde o činy, jež jsou posuzovány i za hranicemi našeho státu a případně zneužívány. Nedovolte vnášeti ve své řady neklid a setrvejte za všech okolností ve své práci, jejíž porušování by oslabovalo stát. Uvědomte si, že v našem zápase nesmí nás ovládat roztrpčení byt' sebeoprávněnější. Kdo by tuto jednotu nerozvážnými činy rozvracel, pomohl by nepříteli. Chcete-li naši vládu a armádu opravdu účinně v jejich spravedlivém odporu proti neoprávněným požadavkům podporovati, nesmí dojít k jakýmkoliv rozporům a zmatkům. Společně postupující odborové ústředny, které také znovu zdůraznily vládě vaše odhodlání k obraně, jsou v pohotovosti. Buďte pohotoví i Vy, dělníci v závodech, úředníci v kancelářích, muži i ženy práce. Setrvejte v zájmu národa i státu na svých místech a vyčkejte dalších našich pokynů.

Volání schůze představitelů čtyř největších evropských mocností ukazovalo ihned, že rozhodnutí bezprostředně nastává, a že nedojde-li ještě k nepředvídaným událostem, bude prováděno společně souručenstvím velmocí, jež řadu let se rýsovalo na obzoru pro jedny jako slib trvalého míru pro svobodu a rovnost malých národů však spíše jako hrozba, to jest tzv. paktem čtyř. V Mnichově scházela se včera pravá nová konference mírová s tím rozdílem, že tentokrát se tato konference ustavuje již před válkou místo po ní. Tato okolnost vysvětluje nám poněkud prosta a dosah toho co se tu provedlo s nárokem na absolutní autoritu, právě jen mírová konference roku 1919. Vysvětluje se nám tím snad také poněkud způsob a smysl toho co se zde provedlo. Francouzský předseda vlády Daladier řekl při svém návratu do hotelu shromážděným žurnalistům v Mnichově, že světová válka stála přes 10 miliónů životů a ještě nic nerozhodla. Naopak uvedla Evropu do toho stavu neklidu, v němž jsme se potáceli 20 let, a který nás přivedl tam, kde dnes jsme. Tato závratná představa nedohledných hor mrtvých a ještě snad větších ztrát a zmatků, jež následovaly po osudných válečných letech 1914 – 1918,

přiměla patrně státníky britské a francouzské k tomu, aby směřovali stůj co stůj k dohodě, od níž si slibují. Budoucnost ukáže jakým právem trvalý užitek pro světový mír. Pokusíme se narýsovat svým posluchačům jakýsi hrubý obraz dráhy, kterou historie tohoto kontinentu proběhla rychlostí naprosto nebývalou za posledních několik měsíců a osvětlit skutečnosti, z nichž vyrostla daná situace. Začalo to na sklonku února nápadnou konsolidací a zotavením národně socialistického režimu v Německu. Pokračovalo to bezprostředně potom zahájenou ostrou kampaní pro připojení Rakouska, jež bylo uskutečněno v polovici března.

Československý rozhlas vysílá mimořádné zpravodajství Československé tiskové kanceláře, po tomto zpravodajství promluví v 17 hodin ministerský předseda generální inspektor československé branné moci armádní generál Jan Syrový. Po projevu pana předsedy vlády uslyšíte armádní rozkaz náčelníka generála Ludvíka Krejčího.

Tím se náš problém octl nejen otevřeně na poli mezinárodním, nýbrž i na dráze revoluční, poněvadž v západních Čechách vyvolali radikálové sudetoněmecké strany hotové povstání. Orgány státní moci obnovily sice pořádek, ale za daných okolností byly jsme již v konfliktu s Německem a stalo se jen otázkou doby, kdy tento konflikt vyšlehne válkou. To byl moment pro rozhodné zasažení Anglie. Jest ještě v živé paměti, jak potom jednání spojených vlád Francie a Velké Britanie vyznělo po osobní schůzce Chamberleinově s Hitlerem v Berchtesgadenu v návrh na definitivní rozchod Čechoslováků s Němci a odpojení území obývaného většinou německým obyvatelstvem od naší republiky. Tento návrh podávaný formálně ještě spřátelenými velmocemi měl přesto již ráz zcela ultimativní, neboť Německo ohlašovalo bezprostředně nastávající válku a velmoci Francie a Velká Britanie nám oznámily, že se necítí schopny podporovati nás důsledně a účinně v takovém případě. Tak se stalo, že vláda československá po zralém uvážení všech okolností a vyhlídek viděla se nucena opětovanému naléhání velmocí vyhověti, když současně na východě Sovětský svaz také se necítil dosti silný, aby nám pomohl bez součinnosti s velmocemi západními. Co se stalo dne 21. září, přivolili jsme ke krajním obětem a rci jen z předpokladu, že budou nám zajištěny existenční podmínky zdravého života, národnímu státu československého nových hranic, a že celá úprava se provede volně, pokojně a v řádných formách. Nemůžeme se zde zabývati hlediskem citovým, o němž mezi Čechy nemůže býti pochybnosti ani jakýchkoliv rozdílů v mínění. Jde o tvrdé skutečnosti, čtyři velmoci ustavily společný výbor a jsou jednotni o provedení toho, na čem se shodly. Československo ocitá se dnes před návrhy na provedení rozhodnutí, k němuž došlo už 21. září před návrhy podepíranými autoritou britskou a

francouzskou stejně jako německou a italskou. Sovětský svaz zaujímá od počátku stanovisko podobné jako Spojené státy severoamerické. Je pro kolektivní mezinárodní akci, pro svolání širší konference nežli byla konference čtyř, ale tento návrh nemá žádné vyhlídky na uskutečnění. Jednak už pro nedostatek času, jednak z toho důvodu, že právě rozhodující mocnosti v Evropě a ve společnosti národů Anglie a Francie se už dohodly s Německem a Itálií a spolu s nimi vzaly věc do svých rukou bez dalšího dotazování vlády československé. Okamžité mocenské vojenské zakročení v náš prospěch nelze odnikud očekávat. Mezinárodní komise složená z velvyslanců Anglie, Francie, Německa a Itálie se již ustavila, aby působila při odevzdání německých území Československého státu německé říši. Němci nastoupí podle úmluvy do území s převážnou většinou německého obyvatelstva postupně. Území smíšených bude organizován plebiscit po vzoru salckém z roku 1935 pod mezinárodní kontrolou, načež budou stanoveny přesně nové hranice podle výsledku hlasování a se zřetelem k místním poměrům a k ohledům hospodářským, dopravním. A podobně opět z rozhodnutí a dozoru mezinárodního. Pro velmoci byla při této dohodě určující myšlenka míru a války. Chtějí nadále setrvat v těsném styku, dokud než nové dílo celé trvalé úpravy bude vyřízeno. Vymezení našeho území i vůči Německu jest jen první částí celé této dlouhé práce. Konečný úsudek o díle bude možný přirozeně teprve, až bude hotovo. Pro nás je otázka položena velmi jednoznačně, neboť vyklizení musí začít, jak bylo již původně ohlášeno, zítřejším dnem.

Spoluobčané, vyslechněte těžká slova, která se zaderou hluboko do vašich srdcí v přesvědčení a víře, že vám je pronášejí a vzkazují vaši spoluobčané, jejichž bolest je jistě stejně krutá jako vaše. Osud dolehl na naši republiku a na náš národ tak tvrdými ranami, že se musíme podívat holé a ryzí pravdě do očí v celé její [nesrozumitelné]. Všechno naše úsilí v čestném a poctivém spojení vyřešit problém svých menšin smírnou dohodou a bez násilí, bylo zmařeno tvrdou mocí. Naši protivníci vystupňovali své požadavky a vymáhali její bezodkladné plnění tvrdou mocí a ti, od nichž jsme právem čekali pomoc, především jednali o naši věci bez nás. Bez nás, rozhodli o nás a proti nám. Soud o tom nepřísluší proti čtyřem velkým mocnostem evropským nám malým, ale dějinám. Donucují nás ustoupit a co je horšího, donutili nás ustoupit bez boje. Boje nám znemožňují nezměrnou přesilou, která se postavila proti nám a v níž jsou i naši spojenci. Zůstali jsme sami. Strašlivá převaha vojenská, hospodářská a finanční nás nutí, abychom svolili k okleštění svého státu. Za dočasný mír Evropy máme právě my zaplatit sami nejkrutější cenu, jaká kdy v dějinách byla od svobodného vysoce kulturního národa požadována. Představitelům naší republiky byla dána k okamžité odpovědi otázka dějinného významu. Máme se postavit se zbraní v ruce na odpor celé západní Evropě nebo se máme pokusit zachránit svému národu nejnutnější podmínky životní přijetím návrhů, které mezi sebou o nás a bez nás dohodly čtyři evropské velmoci. Je pravda dostalo se nám mnoho projevů sympatií, ale nedostalo se nám závazného a bezvýhradného slibu a záruky okamžité a hlavně dostatečné pomoci. Bylo třeba rozhodnout. Řádné ústavní projednání této tragické situace bylo hrubou mocí a nátlakem znemožněno okamžitými lhůtami, které byly jako nepřekročitelné diktovány. Zbyla možnost odporu. Odporu nás osamocených, možná proti desateronásobné přesile. Možná, že by se nám i pomoci dostalo, ale od žádné z dnešních vlád čtyř mocností, které nám společně požadované ústupky bezvýhradně nadiktovali. O hrdinnosti všech věrných Čechoslováků, se kterou by bránili každou píď naší drahé republiky, nikdo na světě nepochybuje. Do dějin by tím bylo vepsáno jedno z nejslavnějších svědectví o chabrosti a statečnosti, jakých dějiny snad nepoznaly, ale bylo by napsáno hekatombami krve a miliony mrtvých. A právě proto, že rozhodující činitelé vědí a věří jakých nekonečných obětí je schopen československý člověk pro svůj národ a pro svůj stát, nevzali si právo žádat nezměrné oběti na životech a krvi, když jsme se octli opuštění a osamoceni a tedy v zoufalé beznaději na jiné vítězství, než mravní. Opuštění, nemáme jisté naděje uchránit a zachovat nedotknutelnost území naší republiky. A tu cítíme dvojnásob svou povinnost zachovat zdraví a životy spoluobčanů. Nečest a výtky

zbabělosti nemůže v té ho neslýchané krizi evropské padnout na nejmenšího a nejslabšího. Plné právo na vlastní hodnotný život národní nepřiznává se nám mocnými dnes jen proto, že jsme národ počtem malý. Věřili jsme v demokracii, věřili jsme poctivě ve smlouvy a slavnostní závazky velikých národů a mocných států. Bohužel i jim se zdá právo malého národa méně oprávněným, nežli krutá přesila mocného a silného. Znovu jsme se octli v dějinné krizi, kdy moc jde před právem a snaží se tvořit nové pojmy cti a spravedlnosti. Bratři a sestry, má býti přes všechnu naší nejpoctivější vůli tvrdou mocí odděleno od naší republiky území obydlené většinou obyvatelstvem jiné národnosti. Úsilí zabránit tomu mohlo by při naší osamocenosti přivodit ztrátu i ostatního území naší drahé republiky a její úplné zničení. Proto rozhodli představitelé našeho státu tak, jak vám bylo oznámeno. To není zbabělost, té by československý člověk nesnesl. To je východisko z té opuštěnosti, kdy proti nám stojí i naši přátelé a kdy chceme těm, kdo přijdou po nás, zachovat život občanů svobody. Jen proto zvolila vláda ustoupit před drtivou přesilou a zachránit síly národa v jejich celku, převést a vyvést národ do nových poměrů bez nejtěžších ztrát a uchovat mu pevnou víru v tu starou dějinnou zásadu, že žádné lidské dílo není navěky a že i nejsmutnější přítomnost skrývá už v sobě zárodky lepší budoucnosti. Zbavení spojenců, opuštění přáteli, nesmíme se opustit sami. Nic na světě nemůže zmírnit naše utrpení, ale nesmíme mu za žádných okolností podlehnout. Mohou nám urvat území, ale nemohou nám vyrvat naši lásku k národu a státu. Nemohou nám vzít naši víru v sebe a naši víru jednoho ve druhého. Doby, které přijdou, nemohou už být pro naše srdce těžší než to, co na nás dolehlo nyní. Svou láskou k národu a státu, svou láskou jednoho k druhému, sevřenými řadami v nerozbornou jednotu, nápravou chyb, kterým jsme všichni podléhali a zvýšeným napětím všech svých mravních, duševních a fyzických sil pokusíme se a přičiníme nahradit jinými a statky a novými hodnotami územní i ostatní ztráty, které nám malým nadiktovali mocní. Učiníme tak ve víře, že se zas jednou z naší práce a z našich sil vrátí do našich krajů s klidem také lepší dnové. Dejte pozor, buďte na stráži. Naši odpůrci, i když se jim podařilo zasadit těžkou ránu územní celistvosti naší republiky, mají ještě další naději, domnívají se, že Československý národ podlehne své bolesti, že se nechá strhnout zoufalstvím, které by rozvrátilo jeho jednotu, kázeň a pořádek. Dosáhli by tak možnosti, aby prohlásili, že jsme byli národem už dříve ohroženým vnitřním neklidem a že pro klid a mír a pokoj v Evropě. Je nutno vyhradit z mapy Evropy celý náš stát a rozdrtit i na životech celý náš národ. Až by tu stály i fyzicky úplně podlomené zbytky národa, které by už nebyly sto, aby pokolením budoucím zachránily, co bylo ještě zachránit možno. Proto drazí bratři a sestry stmeleni v jeden nerozborný celek, bolestí těžší než je umírání, stmeleni horoucí láskou k národu a státu pro niž je právě naše bolest tak

veliká, v hlubokém odhodlání, ve zdvojeném úsilí a práci na menší rozloze státu, ale ve svém státě svobodném. Ve svém státě Československém, který bude cele náš bez cizího poručíkování, ze všech sil všichni usilujme o bezpodmínečné zachování kázně a pořádku, sice bychom jen svým odpůrcům umožnili dovršit úplné dílo zhouby našeho národa a státu. Věřme i nyní, ač víme dobře, jak bolestná jsou tato slova a jak hluboce jsme byli poníženi jen proto, že jsme věřili světu a svým přátelům a spojencům. Věřme proto teď s velkým básníkem, který nesl jméno národa jako své jméno rodné, věřme jen sobě, věřme v životnost svého národa a jako Komenský připravujme cesty nové jeho velikosti. Nedbejme stran ani vliv našeptavačů, stůjme k sobě všichni jako děti jedné vznešené, třeba mučené dnes matky, s krvácejícím srdcem a stisknutými rty. Zachovejme kázeň a pořádek, aby se naše národní neštěstí nestalo naší vinou ještě větším a zoufalejším. Československý národ nesmí zahynout, aby nezahynul, nesmí být bezúčelně vybit. Československá republika nesmí zahynout, aby nezahynula, nesmíme ji zbavit životů, lásky a práce nejvěrnějších synů, seskupených jako nerozborná hráz kolem svého nejvyššího velitele prezidenta republiky. Proto vás všechny prosíme, láska k vlasti a národu se neprojevuje křikem, neztraťte rozvahy v těchto strašných dnech. Není konec světa. Nad Evropou se blýská už teď na jiné časy, věřme, že lepší. Zachraňme společnou prací a zejména kázní a pořádkem. Všecko co se zachránit dá. Nedejme zahynout nám, ni budoucím.

Následuje projev Alice Masarykové.

Drahé dobrovolné sestry. Za prvně v ošetrovatelských kurzech řádně pokračujte a dělejte záznamy účastnic kurzů příštích. Za druhé počínajíc říjnem konejte v Pardubicích měsíční internátní kurzy. Přihlašujte účastnice, vybírejte je ze zvláště dobrých dobrovolných sester a těch členek Červeného kříže, jež mohou svůj čas dát plně k dispozici. Za třetí nástup do nemocnic, ošetřoven a táborů uprchlíků funguje dobře. Děkuju Vám a pokračujte ve své práci obezřetně a bděle. Za čtvrté šetřte svými silami. Rozumně odpočívejte a připravujte se na další úkony. Samaritáni Československého Červeného kříže zůstaňte na svých místech TPO, pokračujte ve své práci pro záchranu zdraví a životy spoluobčanů. Poslouchejte přesně pokynů svých lékařů. Doplnujte stále svůj zdravotnický materiál i své vědomosti. Dobrovolné sestry a samaritáni Československého Červeného kříže nevměšujte se do otázek politických, důvěřujte čestnému předsedovi Červeného kříže doktorovi Benešovi a vedení armády, jejíž jsme pomocnou zdravotní složkou. Dodatkem: Postdiktum žádám předsedkyně všech odborů dobrovolných sester velké Prahy, aby se sešly v ministerstvu unifikaci Praha 1, Dušní 1, v pondělí dne 3. října na 6 hodin večer. Promluvila doktorka Alice Masaryková

Veliké srdce malého národa bilo na poplach. Bilo prudce a vášnivě. Nyní už je třeba přemoci pohnutí a otázení se rozumu, co dál. Stáli jsme před zkouškou nejstrašlivější. Měli jsme se rozhodnouti, zda přijímáme, na čem se včera v Mnichově dohodly vlády Francie, Velké Británie, Německa a Itálie. Nebudu Vám již opakovat, jakými pocity jsme viděli postoj Francie a Velké Británie. Na jejich přispění jsme tedy už počítat nemohli. Bylo třeba uvědomiti si též, že Rusko je daleko, že jeho pomoc by přišla pozdě, neboť ve chvílích, kdy Francie a Anglie oznámily své stanovisko, neměli jsme již práva spoléhati ani na pomoc Jugoslávie a Rumunska. A nad to se hlásí nyní jiní sousedé se svými nároky Polsko a Maďarsko. Byli jsme sami a v zoufalém posledním zápase nebyli bychom se samotni ubránili. Nepochybně bylo veliké Sovětské Rusko ochotno jíti do války, avšak nehledě k tomu, že ruské vojsko by bylo přišlo až po týdnech a tedy pozdě, a že by to té doby mohly býti vyhlazeny miliony našich mužů, žen a dětí. Důležitější ještě bylo, že naše válka po boku Ruska by nebyla jen válkou s Německem. Celá Evropa i s Francií i s Velkou Británií by byla válku pokládala za boj bolševismu s Evropou. A tak by byla patrně celá Evropa táhla proti Rusku a tím i proti nám. Taková tedy byla naše situace. Kdybychom byli šli do boje sami, bez veškeré pomoci byl by náš osud býval zpečetěn. Příští dějepisec nadepsal by knihu o našem osudu již né slovy konec samostatnosti české, nýbrž konec československého národa. Nyní pohledme mužně do budoucnosti. Scvrkli jsme se pod mnichovským diktátem čtyř velmocí asi 3,5 milionu jinojazyčných obyvatel. Nám zůstane stát sice menší, ale v rozloze více než 100 tisíc kilometrů čtverečních s desíti miliony Čechů a Slováků a s Podkarpatskou Rusí. Tento stát a jeho novou hranici slibují zabezpečit Velká Británie, Francie a možná také Itálie a Německo. Garanc je, ta řeknete po dnešních zkušenostech, není spolehlivá, ale záleží také na nás, aby skutečně bezpečna byla. Bude-li náš stát pevný a jednotný uvnitř bude podpis ručitelů opravdu závazný, protože bude zajištěn nyní už jednotným veřejným míněním světa. V novém státě si vášnivou láskou, jednotou, poctivou prací a obětavostí vybudujeme novou vlast, bohdá šťastnější. Budeme pospolu jen Čechové, Slováci a Podkarpatští Rusové a vzájemnou bratrskou dohodou a shodou založíme nový stát pevně ukutý a obrozený. To zase závisí na nás, na naší vůli a odvaze na naší vytrvalosti. Snáze a jasněji než dříve můžeme upravití svůj poměr ke všem cizím státům. Zvláště ke svým sousedům. Bude možno i hospodářsky lépe zajistiti naši zem a naše zájmy. Nyní musíme do 10. října vykliditi území, která byla skorem tisíc pět set let součástí naší země. Musíme to učiniti v kázni, v pořádku, krok za krokem. Všichni při tom pomáhejte pevně a rozvážně. A ještě slovo k našim milým

hochům v zákopech – našim vojákům. Naše srdce jsou s vámi a u vás. Šli jste s nadšením na hranice a do pevností. Hotovi obětovat krev a životy za celistvý svůj stát a svobodu národa. Ale slyšeli jste již hlasy a rozkazy svých vůdců a velitelů. Armáda zůstává ukázněná a odhodlaná, věrná svému vedení. Až přijde povel, provedete spořádaný ústup do nových pozic. Vaší obětavosti, vaší lásky k národu a vaší statečnosti národ nezapomene. Bude vašich sil a vaší odvahy ještě potřebovat. Zachráníme vlast, zachráníme mír, když setrváme v jednotě, v kázni, v pořádku. Pamatujme všichni, že trpké rozhodnutí osudu překonáme a přetrváme jenom na této cestě. Za námi, okolo nás, v nás je bolest nevýslovná. Před námi však svítá nová budoucnost, která bude tím slibnější, čím více do ní vložíme houževnatosti a síly k práci.

Občané a vojáci, vy všichni dobře víte, že jsem z těch, kteří ve světové válce dobrovolnou jednotou a sebekázní budovali daleko od vlasti národní armádu československou. Víte, že moji druhové ve zbrani dovedli bez váhání obětovat svoje životy za život národa. I dnes jako i tenkrát jde o budoucnost národa a o jeho život. Jako voják a jako předseda vlády musil jsem a musím na prvním místě myslet na život váš všech miliónů pracujících spoluobčanů, mužů, matek a dětí. Prožívám nejtěžší chvíli svého života, neboť plním svůj nejbolestnější úkol, nad kterým bylo lepší zemřít. A přece právě proto, že jsem bojoval, a že vím, za jakých předpokladů se vyhrává válka, musím vám říci otevřeně, jak mě velí svědomí odpovědného armádního velitele, že moc, která se postavila v těchto chvílích proti nám, nás nutí uvědomiti si jejich přesilu a jednat podle toho. Nejvyšším cílem mým, tak jako každého z vás, jest zachovati život národa. Tu povinnost jsme přijali z rukou svých otců, kteří žili život těžší než my, protože nesvobodný. A toto poslání musíme plnit nejen s láskou v srdci, ale i s jasným rozumem. Náš úkol v této osudné hodině byl rozvážit vše, vše vidět a vědět jasně, která cesta vede k tomuto nejvyššímu cíli. Jako voják prohlašuji s plným vědomím své odpovědnosti, je to cesta míru. Cesta míru proto, že půjdeme do nového života s neztenčenými národními silami, s vědomím, že tvoříme národně hutnější a proto silnější stát. Než jsem vyřkl tato slova, uvážil jsem vše. Celou minulost našich zápasů a bojů jsem promyslel v těchto dnech a z nich jsem čerpal víru, že cesta, kterou vás vedeme je jedinečně správná a dobrá, poněvadž je to jediná cesta k práci, ze které vyvstane nová síla našeho národa. V Mnichově sešly se čtyři evropské velmoci a usnesly se vyzvati nás k přijetí nových hranic, které odloučí německé kraje od našeho státu. Měli jsme volbu mezi zoufalou a bezvýhlednou obranou, která by znamenala oběť nejen celého dospělého pokolení, ale i dětí a žen a mezi přijetím podmínek, které z bezohlednosti jsouce uloženy po nátlaku a bez války nemají příkladu v dějinách. Chtěli jsme přispěti k míru, rádi bychom byli přispěli, ale nikoliv tak, jak to bylo na nás vynuceno. Byli jsme však opuštěni. Zůstali jsme sami. Všechny státy evropské tak i naši sousedé na severu a na jihu stojí ve zbrani. Jsme v jistém smyslu pevností obloženou silami, jež jsou daleko mohutnější než naše. Hluboce vzrušení uvážili všichni vaši vůdcové spolu s armádou a prezidentem republiky všechny možnosti, které nám zbývaly. Shledali, že ve volbě mezi zmenšením hranic a smrtí národa jest naší svatou povinností zachovati životy našeho lidu, abychom z těchto hrozných dob nevyšli oslabeni a abychom se nemuseli vzdáti vědomí, že národ náš opět se vzchopí jako již tolikrát v minulosti. Musíme všichni vzdáti dík naší armádě, jejíž pohotovost nás zachránila před pohromou samého národa a jeho samobytností.

Ustoupiti stanovisku čtyř velmocí a přesile vojenské není nečestné. Splníme podmínky, jež nám byly silou vnuceny. Vyzýváme náš národ a náš lid, aby překonal své rozhořčení, své zklamání a svůj bol a aby pomohl zajistit budoucnost v našich nových hranicích. Jsme všichni na jedné lodi a každý nechť pomáhá dovést ji třeba poškozenou do přístavu míru. Hlavní jest, aby mezi námi vládla shoda a jednota, aby do našich řad nevníkl rozkol. Mnozí kolem nás očekávají, že by mohli využití vašeho vzrušení pro své cíle. Dejte pozor na agenty v cizích službách, kteří chtějí mezi vás vnést rozkol. Je jich mnoho už zjištěno a zatčeno. Nedejte se zmást, nedejte se svést. V našich rukou je nyní, abychom v nových hranicích znovu zbudovali svou národní pospolitost. Pomáhejte všichni udržeti rovnováhu mysli a rovnováhu činu. Důvěřujte, že ti, kdož nyní řídí vaše osudy, vykonají svou těžkou povinnost ze všech sil a s krajním sebezapřením. Náš stát nebude z nejmenších na světě. Jsou mnohem menší a jsou zdravé, odolné. Zůstává nám prostor, který dává možnosti dalšího osvětového i hospodářského vzestupu. Budeme sice v hranicích užší, ale budeme sami mezi sebou. Mnohé překážky, jež stály v cestě dobré a pokojné správě státu, nyní odpadnou. Také dohoda se sousedy bude snazší. Naše armáda bude mít stále své úkoly a bude chránit národ i stát a státi na stráž jako dosud. Starejme se nyní všichni o to, aby náš stát v nových hranicích vyvstal zdravý, aby jeho občanstvu byl zaručen nový život v pokoji a v plodné práci. S vaší pomocí se nám to podaří. Spoléháme na vás, vy důvěřujte nám.

Hlasatel oznamuje projev hlavního velitele československé branné moci, armádního generála Ludvíka Krejčího, který vydal dnes 30. 9. tento armádní rozkaz:

Vojáci, vláda Československé republiky, musila pod tlakem světových událostí přistoupit na odevzdání některých krajů našeho státu sousední říši. K hlubokému smutku nad okleštěným dědictvím našich předků připojuje se i armáda. Jestliže my vojáci jsme byli záštitou a chloubou národa až dosud, musíme jí zůstat dále i v těžkých chvílích, které nyní prožíváme. Západní Evropa v tom i náš spojenec, žádají od nás kategoricky tuto oběť, aby tím byla odvrácena světová válka. Ve své přísaze jsme slíbili prezidentu republiky a její vládě naprostou poslušnost za všech okolností. Osud nám nyní určil splnit své povinnosti za okolností nejtrpčích. Jsme vojáci, kteří musí být kdykoliv připraveni potlačit cit a řídit se jedinečným chladným rozumem. Chladným rozumem se musil řídit i náš vrchní velitel prezident republiky, předseda vlády a všichni představitelé našeho státu, kteří ze své ohromné odpovědnosti nemohli připustit marných ztrát, aby náš stát nebyl ještě více zeslaben. V čele našeho státu stojí osoby, které patří k jeho předním zakladatelům a budovatelům. Měli vždy plnou naši důvěru a budou jí mít i v budoucnosti, neboť jsme přesvědčeni, že vykonali vše, co

bylo v lidských silách. Pravý voják musí dovést snášet i neúspěch. I v tom se může projevovat velké a opravdové hrdinství. Naše armáda nebyla poražena, zachovala si své dobré jméno v plné míře, musí si je zachovat i pro budoucí dobu. Republika nás bude potřebovat dále a bude nás potřebovat silné. Zachovejme si proto rozvahu a semkněme se ještě úžeji. Splníme svou přísahu do posledních písmen. Mužné slovo je tvrdší než kámen. Svou pohotovostí zachránila armáda, už dnes národ před větším nebezpečím. Máme pevnou důvěru, že náš národ vyjde šťastně z těžkých nynějších chvil. My vojáci se chceme o to ze všech sil zasloužit. Proto naše vláda, náš národ nás nalezne vždy pohotové ke všem obětem.

Považoval jsem za svou povinnost vyhověti četným žádostem na mě vznesených a promluvití dnes do rozhlasu, avšak nevím, opravdu nevím, jak se tohoto úkolu zhostím. Srdce naplněno hroznou drásající bolestí, hrdlo stažené bolem to vše mi brání, abych dobře splnil svůj úkol, a přeci cítím, že musím dnes mluvit k vám tisícům a tisícům, kteří jste dnes ve svém boji a žalu a přitom v důstojném klidu, tak vznešení a úctyhodní, že mimovolně ztělesňujete nejtrpčí a ve své důstojnosti nejmohutnější protest v tvář celého světa, proti krutému bezpráví, které se nám stalo. Dokazujete, že jsme národem tak dobrým a ušlechtilým, že bylo přímo povinností všech kulturních států, aby chránily náš rozvoj, aby nám pomáhaly v našem obtížném postavení a v nerovném boji, který nám bylo svěst. Svět nesplnil této povinnosti, naopak velmocí rozhodly o nás bez nás a proti nám. Ti, na nichž jsme věrně a poctivě budovali po 20 let svoji odvislost, ti, kterým jsme byli věrnými a oddanými spojenci, opustili nás v rozhodné chvíli. Kdybychom je bývali zradili v minulosti, mohli jsme mít postavení jiné, ale za to, že jsme jim zůstali věrní v situacích nejhorších, byli jsme odměněni odpuštěním. Nezradili jsme, ale ti kdož dnes zradili, zradili sebe a svou vlastní budoucnost. Nechci však drásat vaše nitra, já sám jsem byl ve své bolesti tak zkrušen, že jsem v prvních okamžicích uvažoval, stojí-li za to vůbec žít, a nebylo by lépe rychle zemřít, ale osvobodil jsem se z tohoto duševního stavu a prosím teď vás, zapřísahám vás, abyste i vy překonali zoufalství svého krvácejícího srdce. Máme přec jen velkou povinnost před sebou, povinnost žít, žít pro národ, který si zaslouží, aby zde v srdci Evropy nezhynul, ale aby se vzpamatoval k novému životu v novém státě, v němž bude potřeba dvojnásobného úsilí k zahlázení všech těžkých problémů hospodářských a sociálních, které se nám budou kupit v cesty. K těmto těžkým úkolům bude nám především třeba síly, odvahy a železných nervů. Neoslabujme se tedy v okamžicích, které jsou teprve zárodkem práce a nového boje. Zůstává národ, kde se mění mapa, napsal básník Viktor Dyk, ano zůstává národ, voláme my, národ, který po tomto těžkém otřesu musí naléztí opět víru v sebe, aby se platně zapojil do nové střední Evropy, která se před námi rýsuje. Čtu, nikoli bez pohnutí významná slova zesnulého prvního ministerského našeho předsedy dr. Karla Kramáře, která nám dnes znějí, jako opravdová věštba. Věřím, že se zase vrátíme nejen ku práci a šetrnosti, ke střízlivosti a posuzování všech věcí, jak jsou nám osudem vnucovány. Věřím však také, že se vrátíme k touze po ideálu, po něčem vyšším, co posvěcuje život, co mu dává smysl, co stojí za to, aby se žilo a za život bojovalo a tím ideálem pro našeho člověka nemůže být nic jiného než láska k národu a láska k vlasti. A jakmile se tomu vrátíme, pak se znovu vrátí nám radost k práci pro nový život a hrdost z nového státu, který se staví

před svůj nový 28. říjen. Ano, tato slova praví vše, to je to, čeho je třeba, pryč se vším materialismem a sobectvím, pryč s malým pletichářstvím a bezohledným egoismem, pryč s tupostí a lhostejností. Všichni, všichni bez rozdílu na palubu, všichni do houfů pro velký ideál záchrany československého národa, v děsivé bouři, pro jeho budoucnost, pro jeho život, který si musíme vybudovat v nových hranicích svého národního státu, ve shodě se svými sousedy a se vším ohledem na naše národní ideály. Vítězství čeká ty, kdož dovedou pevně stát v národním táboře, nebojí se obětí a nedají se zastrašit největšími nezdary. Ještě nám nikdy nebylo tolik třebas sokolské sebekázně jako dnes. Dnes a zítra musíme dokázat, že jsme schopni vítězně vybojovat svůj boj o národní bytí, jak jej před nás postavil tvůrce našeho národního programu sokolského dr. Miroslav Tyrš. Osoba nic, celek vše a národ nade vším. Kázeň, kterou projevil československý národ v těchto hrozných chvílích, ukazuje zdravý národní základ, který je nejlepší zárukou, že náš národ neskoná nikdy. Překoná slavně i tuto vichřici hněvu, budeme-li všichni držet pohromadě, spjati jednou společnou vůlí a ovládnuti jediným opravdově poctivým národním duchem.

Příloha č. 17 – Jan Werich vzpomínky na mobilizaci

Pamatuji se, že osudného dne seděli jsme doma, byl u mne na návštěvě můj přítel Gustav Šmaus a poslouchali jsme rozhlas, když přerušili program právě a hlásili důležitou událost – mobilizaci. Byl to jeden z nejsilnějších dojmů mého života. Můj přítel, který se zachoval velmi klidně, mě požádal, abych ho dovezl domů, že musí okamžitě narukovat. Měl jsem tenkrát takovou, takový malý vůz otevřené dvousedadlový, jak v té době byly a vzadu měl dvě nouzová sedadla. Naložil jsem Gustu do vozu a jeli jsme nahoru za Smíchov, kde bydlel. Gusta objal svou ženu, vzal kufr, kde už měl připraveny všechny věci, neboť tenkrát všichni jsme byli připraveni a já jsem s ním jel do kasáren. Když už jsme jeli, tak se Praha začínala hemžit muži, kteří nosili kufry, kteří čekají na tramvaje, muži obklopeni ženami, které je objímaly, které jim dodávaly odvahy a některé plakaly, zkrátka Praha mobilizovala. Než jsme dojeli ke kasárnám, kde Gustav se měl hlásit, pobrali jsme asi deset lidí. Jak se vešli na náš vůz už nevím. Byl to hrozen lidí, kteří viseli ze všech stran na mém voze, a já projížděl Prahou, lidé na mě volali, my volali na ně a tak se stalo, že té noci jsem se proměnil v taxikáře, dobrovolného taxikáře, který sbíral lidi na ulici a dovážel je tam, kam si přáli a ještě dodnes potkávám někdy muže, zestárlé brance, kteří mě zastaví na ulici a vyprávějí mně, že jsem je tenkrát vozil. Byla to noc plná očekávání, protože všichni jsme mysleli a všichni jsme byli připraveni, že němečtí fašisti udeřejí. Jezdil jsem až do rána, svítalo, když jsem se vracel, už jsem neměl benzín a bylo těžko benzín sehnat a už nevím, kudy jsem jel. Buď to bylo v Košířích, nebo to bylo v Nuslích. Té noci jsem sjezdil Prahu křížem krážem, ale pamatuji se na věc, která na mě udělala mohutný dojem. Pamatuju se, jak tenkrát před domy stály většinou ženy, jenom staré báby a mladé a koukaly k nebi, koukaly k zamračenému svítajícímu nebi a čekaly, kdy se ozvou motory německých bombardérů. Motory se neozvaly. Nu a tenkrát místo aby si oddechli, tenkrát byli zklamáni, protože měly tušení, že něco nepěkného a něco nečestného se děje. Vzpomínám si, jak jedna taková pražská bába hrozila pěstí k nebi a jak říkala: „*Ti pacholci nepřijeli, to se určitě někde rošťárna někde peče*“. Nu vidíte, hlas lidu, hlas Boží se říká, ta paní měla pravdu. Pek se Mnichov. Já nevím, jestli Vás to zajímá nebo ne, ale jednu věc bych chtěl zdůraznit. Ta doba a ta noc to byla svým způsobem nejhezčí noc tohoto národa, protože tenkrát ten národ stál jako jeden muž a jako jedna žena a nebál se.

Vážení spoluobčané,

poslal jsem právě panu předsedovi vlády list, kterým se vzdávám svého prezidentského úřadu a obracím se k vám, abych se s vámi jako prezident rozloučil, abych se rozloučil se svými politickými spolupracovníky, s našimi skvělými vojáky a legionáři a se všemi, s kterými jsem se jako prezident potkával a spolupracoval. Učinil jsem své rozhodnutí ze svého osobního přesvědčení. Měl jsem v úmyslu učinit tak hned po mnichovském rozhodnutí. Odložil jsem to, abych sám nejprve zajistil pevnější a trvanlivější vládu a věřím, že je to za dnešních okolností krok správný. Celý systém evropské rovnováhy, vybudovaný po válce, se od několika let jen stále zeslaboval a v posledních třech letech podstatně změnil. Změnil se v neprospěch náš a našich přátel. Československá republika se ve shodě se svými přáteli dlouhá léta poctivě snažila tento systém podpořit. Napnuli jsme všechny síly ve chvíli, kdy tento vývoj dostal u nás výraz bojů národnostních. Pokusili jsme se upřímně dorozumět se také s druhými národnostmi. Zašli jsme ke krajní hranici možných koncesí. Ale zahraniční vlivy a celý evropský vývoj způsobil, že se tyto věci vyhranily v těžký mezinárodní konflikt, ve kterém jsme měli vojensky chránit své hranice. Učinili jsme tak všichni s energií, odhodlaností a sebeobětováním tak velkým, že to má sotva příkladu. Bylo patrné, že by z toho vznikla evropská katastrofa. Víte, že za těchto okolností se sešly čtyři velmoci. Dohodly se mezi sebou o obětech, které od nás žádaly ve prospěch světového míru, a že jsme je byli přinuceni přijat. Neočekávejte ode mne jediného slova rekriminací na žádnou stranu. Jednou všechny bude soudit historie a rozhodne spravedlivě. Řeknu jen to, co cítíme bolestně všichni. Oběti, které byly od nás tak důrazně žádány, jsou neúměrné, nejsou spravedlivé. Národ toho nikdy nezapomene, i když to nese s důstojností, klidem a sebevědomím, které budí obdiv všech. Je v tom vidět sílu národa a mravní velikost jeho synů a dcer. Hájil jsem v této době podle své povinnosti a se vší oddaností zájmy našeho státu a národa a našeho dosavadního postavení v Evropě. Mýlí se ti, kdož neviděli správně sta a sta snah a pokusů o zachování míru a o vytvoření dobrého sousedství, když neviděli naši opravdovou dobrou vůli, skutečně se dorozumět se všemi kolem nás. Síly, které byly proti tomu všemu, byly však mocnější. Myslím, že za těchto okolností je dobře, aby nový vývoj a nová evropská spolupráce nebyly narušeny z naší strany tím, že by se mohlo zdát, že její význačný reprezentant mohl by jim stát svým osobním postavením v cestě tohoto vývoje. Byl jsem zvolen ke svému úřadu v době podstatně jiné. Musím uvážit, zda bych měl na tomto místě zůstat za změněných poměrů.

Jako přesvědčený demokrat myslím, že činím správně, když odcházím. Zůstaneme i nadále demokraty, budeme dále spolupracovat se svými dosavadními přáteli, ale při tom všem třeba otevřít cestu k tomu, aby náš stát a náš národ mohl se klidně a nerušeně v novém prostředí vyvíjet a novým poměrům přizpůsobovat. Znamená to, nezříkat se přátel a získávat kolem sebe přátele nové. Klidně, věcně, loajálně ke všem, jak jsem si to sám vždy přál. Náš stát měl zvláštní národnostní strukturu. Nyní se poměry dost změní. Řada příčin k rozporům s našimi sousedy zmizí. Budeme mít stát národní, stát Čechů a Slováků, jak to v jistém smyslu vývoj národnostního principu ukazuje. Bude v tom velká síla našeho státu a všeho československého lidu. Bude mu to dávat velkou, novou činnost a silnou mravní základnu, jaké dosud neměl. Naše národní kultura se prohloubí a zesílí. Jsme stále dost silní a dost početní, dívejme se proto s nadějí na svoji národní budoucnost. Jsme národ typicky střízlivý a jako jsme nezpyšněli v štěstí, neztratíme hlavu ani ve svém neštěstí. Heroismus práce a sebeodříkání, pro který nám nyní nastala chvíle, není o nic menším a méně důstojným, než je hrdinství na válečném poli. Koruna stromu naší vlasti je osekána, ale kořeny národa tkví pevně v jeho zemi. Sestupme ke kořenům, soustředme všechnu svou starou rodovou sílu do nich, jako jsme to ve svých dějinách učinili již několikrát a koruna opět po čase vyrazí svými ratolestmi. Mějme na paměti, že to, co nám po všech obětech zůstává jako jádro naší vlasti, jako ono dědictví, jež musíme zachovat budoucím generacím, je stále ještě statek věčné hodnoty, že i nyní zůstáváme státem nikoli z nejmenších, národem a kulturou, jež se rovná kultuře větších národů světa a kulturu mnohých z nich i převyšuje. To vše nás zavazuje, abychom drželi toto nejvlastnější dědictví v klidné a pevné ruce. Milí spoluobčané, přátelé! Na konec se obracím na vás na všechny s vřelou, upřímnou, ze srdce jdoucí výzvou. Vlast Čechů a Slováků je opravdu v nebezpečí a byla by v nebezpečí větším, kdybychom v této chvíli nestáli všichni navzájem při sobě, ve svornosti, v jednotě a plné mravní síle sobě navzájem oddaných lidí. Je nutno především se dohodnout se Slováky, i oni jsou v nebezpečí. Dnes nezáleží na té, či oné koncesi, musíme si navzájem všude, kde je třeba povolit. Dále se obracím na všechny ostatní kruhy obyvatelstva – na rolníky, dělníky, střední vrstvy i inteligenci: Zachovejte klid a svornost, jednotu a oddanost i vzájemnou lásku sobě, neboť jak Masaryk říkával: Vlast, stát a národ, to jste vy všichni navzájem, stojící na své rodné půdě. Odložte na čas všechny své spory a denní malé zájmy a spojte všechno úsilí k jedinému cíli, k společné práci pro vlast a stát. Naší skvělé armádě děkuji zvlášť vřele. Věnoval jsem jí všechny okamžiky své prezidentské činnosti. Jsme s ní a nikdy na ni nezapomenu. Věřím v její další zdárný vývoj a v její budoucnost. Končím výrazem opravdového přesvědčení, výrazem své hluboké víry ve věčnou sílu a pevnost našeho národa, v jeho energii,

houževnatost, vytrvalost a hlavně v jeho víru, v ideály svobody, práva a spravedlnosti, za něž tolikrát bojoval, za něž tolikrát trpěl a s nimiž vždy znovu zvítězil. I já jsem pro ně bojoval a zůstanu jím věren. Neopouštím také loď v bouři, Věřím naopak, že v této chvíli je tato má oběť politicky nutná, i když neznamená, že bych zapomněl na svou povinnost pracovat dále jako občan a vlastenec. Přeji vám všem, přeji republice, přeji národu, aby se dočkal brzo lepších dní, aby žil, vzrůstal a rozkvétal znovu jako krásná ratolest lidského rodu a jako jeden z ušlechtilých, krásných národů evropských. Buďte všichni zdraví. Buďte všichni svorní. Buďte všichni stateční.